Disfonksiyonel Aile Modellerinden Fonksiyonel Aile Modeline: "Doğal ve Rehber Ebeveynlik Stili"

From Dysfunctional Family Models to Functional Family Model: "Natural and Guiding Parenting Style"

Erdinç ÖZTÜRK[a]

[a]İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler ABD, İstanbul, TÜRKİYE

Yazışma Adresi/*Correspondence:*
Erdinç ÖZTÜRK
İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler ABD, İstanbul, TÜRKİYE
erdincerdinc@hotmail.com

KAYNAK GÖSTERMEK İÇİN:
Öztürk E. Disfonksiyonel aile modellerinden fonksiyonel aile modeline:"Doğal ve rehber ebeveynlik stili". Öztürk E, editör. Aile Psikopatolojisi. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2021. p.1-39.

ÖZET Aile; bilginin, tecrübenin, merhametin, adaletin, sadakatin, geleneğin ve travmatik yaşantılarla baş edebilme stratejilerinin ebeveynden çocuğa aktarıldığı toplumun en önemli ve en değerli ajanıdır. Gelişim odaklı ve ruhsal açıdan entegre bireylerden oluşan ailelerin ortalamaya oranı arttığında toplumda yeni bir insan ve aile tipinin varlık göstermesi olanaklı kılınır. Normallikten psikopatolojiye olan uzamda ilişki dinamiklerini değerlendirebilmek adına "normal aile modeli", "disfonksiyonel aile modeli" ve "patolojik aile modeli" olmak üzere üç aile modeli bulunmaktadır. Bu üç aile modeli, klinik psikoloji uygulamalarındaki bireysel ve aile psikoterapilerinin asıl çalışma odaklarını oluşturmaktadır. Disfonksiyonel aile modelleri bir toplumda kuşaklararası travma geçişine ve kuşaklararası patoloji aktarımına hizmet ederler. Disfonksiyonel aileler için kuşaklararası travma geçişi ve kuşaklararası patoloji aktarımının en önemli aracı, çocukluk çağı travmaları ve yanlış çocuk yetiştirme stilleridir. Dünyanın bütün zamanlarında ve toplumlarında disfonksiyonel aileler, hem kendi öz çocuklarını travmatize ederek kontrol ederler hem de onları aile dışından gelen diğer travmatik yaşantılardan ve olumsuz yaşam deneyimlerinden koruyamazlar. Travmatik yaşantıların ve psikopatolojik süreçlerin kuşaklararası bir eksende varlık göstermesi, dissosiyatif bozuklukları ve travma sonrası stres reaksiyonlarını oldukça görünür kılmaktadır. Bu nedenle günümüz toplumunda bireyleri travmatize ve dissosiye etmeden ruhsal açıdan entegre bir yeni nesil yetiştirebilmek adına fonksiyonel aile modellerinin geliştirilmesi öncül bir gereklilik halini almıştır. "Doğal ve rehber ebeveynlik stili", Öztürk tarafından hem gelişim odaklı fonksiyonel bir aile modeli olarak önerilmiş hem de çocukluk çağı travmalarını ve bununla ilişkili olan dissosiyatif bozukluklar ile travma sonrası stres reaksiyonlarını uzun dönemli bir önleme stratejisi olarak geliştirilmiştir. Ayrıca bu çalışmada Öztürk tarafından "disfonksiyonel nesil" tanımlanmış olup disfonksiyonel aile modelleri, disfonksiyonel aile dinamikleri ve disfonksiyonel iletişim şekilleri ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Disfonksiyonel aile; disfonksiyonel aile dinamikleri; çocukluk çağı travmaları; kuşaklararası travma geçişi; kuşaklararası patoloji aktarımı; disfonksiyonel nesil; dissosiyasyon; doğal ve rehber ebeveynlik stili

ABSTRACT The family is the most important and valuable agent of the society where knowledge, experience, compassion, justice, loyalty, tradition and strategies for coping with traumatic experiences are transferred from parent to child. When the ratio of families which are development-oriented and consisting of spiritually integrated individuals increases to the average, it becomes possible for a new type of person and family to exist in the society. There are three family models, namely "normal family model", "dysfunctional family model" and "pathological family model" in order to evaluate the relationship dynamics in the spectrum from normality to psychopathology. These three family models constitute the main working focuses of individual and family psychotherapies in clinical psychology practice. Dysfunctional family models serve for intergenerational trauma transmission and intergenerational pathology transmission in a society. Childhood traumas and negative parenting styles are the most important means of intergenerational trauma transmission and intergenerational pathology transmission for dysfunctional families. In all times and societies of the world, dysfunctional families both control their own children by traumatizing them and cannot protect them from other traumatic experiences and negative life experiences coming from outside the family. The presence of traumatic experiences and psychopathological processes on an intergenerational axis makes dissociative disorders and post-traumatic stress reactions quite visible. For this reason, in today's society, it has become a priority necessity to develop functional family models in order to raise a spiritually integrated new generation without traumatizing and dissociating individuals. "Natural and guiding parenting style" was proposed by Öztürk as a functional family model focused on development and developed as a long-term prevention strategy for childhood traumas and related dissociative disorders and post-traumatic stress reactions. Additionally, in this study, "dysfunctional generation" has been defined by Öztürk and dysfunctional family models, dysfunctional family dynamics and dysfunctional communication styles will be discussed in detail.

Keywords: Dysfunctional family; dysfunctional family dynamics; childhood traumas; intergenerational trauma transmission; intergenerational pathology transmission; dysfunctional generation; dissociation; natural and guiding parenting style

Psikotravmatoloji duayeni olarak hem akademik psikolojinin hem de akıl hastalıklarının ya da ruhsal bozuklukların travmatik yaşantılar ve dissosiyatif reaksiyonlar ile klinik tedavileri arasındaki bağlantıları psikoloji tarihinde ilk kez kuran Fransız psikolog ve nörolog Pierre Janet'in *"Çok sayıda psikolojik fenomeni birleştiren yüksek bir bütünleştirme kapasitesinin varlığı, kişinin ruhsal bakımdan sağlıklı olmasının temel koşuludur."* şeklindeki tanımı, bilimsel açıdan geçmişten günümüze kadar olan uzamda normalliğin ve ruhsal entegrasyonun en iyi tanımı olarak kabul edilmektedir.[1-6]

KUŞAKLARARASI DEĞİŞİMDE AİLELERİN BÜTÜNSEL HAREKETİ: "GELİŞİM VE FOSİLLEŞİM"

Gelişim odaklı ve ruhsal açıdan entegre bireylerden oluşan ailelerin ortalamaya oranı arttığında toplumda yeni bir insan ve aile tipinin varlık göstermesi olanaklı kılınır. Aile; kuşaklararası gelişimde bilginin, tecrübenin, merhametin, adaletin, sadakatin, geleneğin ve travmatik yaşantılarla baş edebilme stratejilerinin ebeveynden çocuğa aktarıldığı toplumun hem en önemli hem de en değerli ajanıdır. Bu aktarımda pozitif donatılar kadar negatif donatılar da yer alabilmektedir ki kuşaklararası değişim, *"kuşaklararası gelişim"* ve *"kuşaklararası fosilleşim"* olmak üzere iki zıt yönde varlanışını sürdürmektedir. Toplumsal ağın en değerli ve en önemli ajanı olan bu ailelerin bütünsel hareketi, bir ülkeyi bilimin, sanatın ve insani değerlerin ön planda olduğu bir yörüngeye taşıyabileceği gibi o ülkeyi bir öfke ve intikam sarmalında hatta savaşların kapsama alanında kuşatıcı travmatik yaşam deneyimleriyle karşı karşıya bırakabilmektedir. Bu eksende aile psikopatolojileri, *"kuşaklararası gelişim"* ile negatif, *"kuşaklararası travma geçişi"* ve *"kuşaklararası patoloji geçişi"* yani *"kuşaklararası fosilleşim"* ile pozitif bir ilişki dinamiği halinde varoluşuna devam etmektedir. Kuşaklararası fosilleşim, *geçmişten günümüze olan devir aşımlarında kadın ve çocuklara değer vermeyen çoğu ülke ve toplumların nihayetinde tarih sayfalarından silinmesini* sağlamıştır ve sağlamaya devam etmektedir.

Adeta bir cezalandırma aracı olarak fonksiyon gören ya da yarı bilinçli veya *"kesintili bilinçli"* olarak dissosiyojen bir aile atmosferinde tercih edilen çocukluk çağı ruhsal travmaları ve empatiden uzak şiddet odaklı çocuk yetiştirme stilleri ile büyütülen ilkel bir neslin kendilerine ve liderlerine merhamet ve adalet duyguları asla öğretilemez ki zaten merhamet ve adalet duygularından yoksun biri hem gerçek bir lider olamaz hem de toplumunu Öztürk'ün adlandırdığı *"kuşaklararası fosilleşim"* sürecine sürükler. Öztürk *fosilleşimi*, yanlış çocuk yetiştirme stillerini benimseyen ailelerdeki *çocuk ve kadın düşmanlığının,* hem eşlenik bir ilkel eksende varlanması hem de bireylerden topluma yayılım göstermesi sonrasında ortaya çıkan bütünleşik ve geçişken *"şiddet dolanımı"* olarak tanımlamıştır. Öztürk'e göre,*"kuşaklararası fosilleşim";* yanlış çocuk yetiştirme stillerini hem benimseyen hem de uygulayan disfonksiyonel ailelerin, bir *"çağ ve insanlık dışı bilinç birliği"* yaratarak şiddet odaklı ve gelişim karşıtı vandalist toplumlara transforme olması ve bu şiddet odaklı ve gelişim karşıtı vandalist toplumların kuşaklararası eksende hüküm sürmesidir. Dünyanın bütün zamanlarında fosilleşim süreçlerindeki toplumlarda bilim, sanat ve medeniyet kadar merhamet, adalet ve sadakat de yokluk göstermeye başlar ki bu toplumların kendi içinden yetişen ileri bir kesimin ortalamayı aşarak gelişim yönelimli kırılma yaratabilmesi ancak devir aşımları sonrasında ortaya çıkan devrimler ya da göç yoluyla gerçekleşebilir.

Ancak fonksiyonel ailelerin bütünselinde büyük oranlarda var olan pozitif iletişim dinamikleri ve empati odaklı çocuk yetiştirme stilleri, o toplumun bütün bireyleri adına hem ulusal hem de uluslararası platformlardaki barışı, gelişimi ve huzuru beraberinde getirmektedir. Savaşların ve terörizmin varlanışında ise, "*şiddet odaklı ve gelişim karşıtı disfonksiyonel aileler"* ile *"kuşaklararası fosilleşim",* süreci etken bir rol oynar. *Aile içi istismar döngülerindeki dinamikler, savaş ve terörizm süreçlerinde de toplumsal olarak yeniden eylem bulur.* Bu yeniden eylemler ise, psikotravmatoloji ve psikotarih açısından savaş ve terörizm yanlısı insanların aile psikopatolojilerinin ve çocukluk çağı ruhsal travmalarının net bir göstergeleridir. Çünkü sadece ruhsal açıdan sağlıklı ve entegre olan bireyler ya da toplum; gelişim yönelimlidir, çocuklarına öncelikle doğayı sevmeyi, merhametli ve adil olmayı öğretir; hem öz çocuklarını hem de diğer insanları travmatize etmezler ve ettirmezler.[2,7]

AİLE, TOPLUMSAL DEVİNGENLİK VE DÖNÜŞÜM

Toplumsal devingenliğin ya da sosyal mobilitenin ve yenilenmenin bir gelişim hatta bir dönüşüm olarak fonksiyon görmelerinin ardında yatan en öncül ve fundamental etken ailelerdir. *Aileler bir ulusun entegrasyonunun, dinamizminin ya da durağanlığının hem ana özelliğini hem de varlık biçimini belirleyen hatta o çağdaki kitlesel ruhla eşlenik olan toplumsal süreçlerin her hareketinden sorumlu olan en küçük ve en eksiksiz bütünün ta kendisidir.* Toplumsal devingenlik, sosyal mobilite ve yenilenme süreçlerindeki dinamikler, her zaman belirli kültürel, biyolojik ve psiko-

lojik ya da ruhsal donatılarda ortaklaşan aileler tarafından belirlenir. Yaşanılan o zaman dilimindeki dominant ya da çoğunluk olan ailelerin yanlış veya doğru çocuk yetiştirme stilleri, hakim olan hem toplumsal yapıyı hem de dönüşümün yönünü tayin eder. Bu toplumsal yapı ve dönüşüm, sahip olduğu çoğunluğun çocuk yetiştirme stiline göre bir bütün olarak ya bir gelişim gösterir ya da regresif bir fosilleşim süreci içerisine girer.

Kuşaklararası etkileşimin bu süreçte ana ve öncül bir önemi bulunmakta olup bireyin ruhsal gelişimi ile toplumsal kurumların evrimleşmesi arasında eşlenik bir ilişki vardır. Toplumsal biçimlenme sürecinin bir parçası olarak hem aileleri hem de öteki insanlarla birlikte etkileşerek değişim ve gelişim gösteren bireyler; *"kitlesel sosyal tekamül"*ün kuşaklararası eksende hüküm sürmesine hizmet ederler. *Tekamül yokluğunda ise ülkeler ekonomik krizler, iç çatışmalar ve savaşlarla bir büyüme paniği psikopatolojisinde regrese olarak bir fosilleşim ve küçülme süreci içerisine hapsolurlar.* Dünyanın bütün toplumlarında gelişmiş, entegre edici ve çocuğun ruh sağlığına önem veren çocuk yetiştirme tarzlarına sahip olan aileler ve toplumlar, şüphesiz ki daha donanımlı ve daha normal bir yeni nesil yetiştirerek kuşaklar arası süreçte bilginin, geleneğin, insanın ve insan olmanın değerinin bilindiği ve her türlü kriz ortamında çözüm odaklı tekniklerin kolaylıkla uygulanabileceği hızlı adımlarla ilerleyeceklerdir.[2,7,8]

NORMAL AİLE, GÖRÜNÜRDE NORMAL AİLE VE PATOLOJİK AİLE MODELLERİ

Normallikten psikopatolojiye olan uzamda ilişki dinamiklerini değerlendirebilmek adına "normal aile modeli", "disfonksiyonel aile modeli" ve "patolojik aile modeli" olmak üzere üç aile modeli bulunmaktadır ki bu üç aile modeli, klinik psikoloji ve psikiyatri uygulamalarındaki hem bireysel psikoterapilerin hem de aile psikoterapilerinin asıl çalışma odaklarını oluşturmaktadır. Bunlardan ilki "normal aile modeli" olarak adlandırılmış olup psikiyatrik tanısı olmayan normal bireylerden oluşur. Normal ve ruhsal açıdan entegre bir yeni nesil ancak ve ancak normal aile modeline sahip ebeveynlerce yetiştirilebilir. İkincisi "görünürde normal aile modeli" ya da "disfonksiyonel aile modeli" olarak adlandırılmış olup tanı alan bir çocuk ve genellikle tanı almayan ancak eşik altı tanı kriterlerinin görüldüğü ebeveynlerden oluşur. Sonuncusu ise "patolojik aile modeli" olarak adlandırılmış olup bu modelde neredeyse tüm aile üyelerinin en az bir psikiyatrik tanısı bulunmaktadır.[1,3,9]

Disfonksiyonel ve patolojik aile modelleri bir toplumda patolojinin kuşaklararası geçişine ya da aktarımına hizmet ederler ki bu süreçte *"kuşaklararası fosilleşim"* kaçınılmazdır. Ancak disfonksiyonel aile modeline sahip ailelerin patolojik aile modeline sahip olan ailelerden sayıca oldukça fazla olması nedeniyle kuşaklararası patoloji geçişinde en majör rolü bu disfonksiyonel aile modeline sahip ebeveynler oynarlar. Kuşaklararası travma geçişinde ise en majör rol yine bu disfonksiyonel aile modeline sahip olan ebeveynlerindir. Disfonksiyonel aile modeli, tutarsız ve kaotik ilişki dinamikleriyle karakterize bir "yanlış çocuk yetiştirme stili" olarak fonksiyon göstermekte olup çocukluk çağı travmalarına neden olan bu model, kendi içerisinde oldukça katı ancak sağlıksız, inisiyatifsiz ve patolojik bir yapılanmaya sahiptir. Bu yapı köklerini kuşaklararası bir tarihten almaktadır ve adeta psikotarihsel bir perspektif yöneliminde görünürde normal aile iletişim dinamikleriyle psikopatolojinin kuşaklararası geçişi ya da aktarımı gerçekleşmektedir. Disfonksiyonel aileler, ebeveynlerinden öğrendikleri ve farkında bile olmadan kendi çocuklarına uyguladıkları çelişkili ve psikopatojen dinamiklerin kuşaklararası geçişi ile karakterizedir. Disfonksiyonel aileleler, şiddet odaklı ve empatiden uzak yanlış çocuk yetiştirme stillerini kendi öz çocuklarına bir cezalandırma yöntemi olarak kullanmakta ve aslında travmatize edilmiş hatta "kurban" edilmiş birey, hem kendi ailesi hem de aile dışındakiler tarafından "hasta" olarak etiketlenip kolaylıkla kontrol edilmektedir. Disfonksiyonel aileler ile normal aileler arasında temel farklılıklar bulunmaktadır.[1,2,8,9] Disfonksiyonel ve fonksiyonel: normal ailelerdeki bu temel farklılıklar Tablo 1'de özetlenmektedir.

Kuşaklararası travma geçişi ve kuşaklararası patoloji aktarımında etken bir ajan olan "görünürde normal aile" kavramı, ilk kez hem bir travma psikoterapisti ve uzmanı hem de bir psikotravmatolog, bir dissoanalist ve bir psikotarihçi olan Öztürk'ün 2003 yılında tamamladığı *"Travma Kökenli Dissosiyatif Bozukluk Vakalarının Ailelerinde Çocukluk Çağı Travmalarının Sıklığı"* başlıklı doktora tezinde uzun yıllar yürüttüğü aile psikoterapileri temel alınarak tanımlanmıştır. Öztürk, dissosiyatif bozukluklar ve travma sonrası stres bozukluğu önde gelmek üzere hem ülkemizde hem de dünyada en fazla sayıda travma hastası tedavi eden bir klinik psikolog olarak travma ile ilişkili ruhsal hastalıkların klinik ve adli psikolojik değerlendirilmesinde uzmanlaşmıştır. Modern psikotravmatoloji paradigmaları çerçevesinde tanımlanan *"görünürde normal aile"* kavramı, alanyazında büyük oranda *"disfonksiyonel aile"* olarak geçmekte olduğundan dolayı bu çalışmada ilgili kavram yine büyük oranda disfonksiyonel aile olarak kullanılacaktır.[1,3,9]

TABLO 1: Disfonksiyonel ve fonksiyonel ailelerin temel farklılıkları.

Disfonksiyonel Aileler

- İnkar, çarpıtmalar ve dissosiyatif savunmalar hakimdir. Ebeveynler hiçbir koşulda istismar yapıldığını kabul etmezler hatta bu sürecin normal ya da olağan olduğuna inanarak *"legalize"* ederler.
- Aile *"tutarsız"* bireylerden oluşur ve aile bireylerinde daha çok eşik altı olmak üzere belirli psikopatolojiler bulunmaktadır.
- Ebeveynler çocukları arasında ayrım yaparlar. Eşler arasında *"karşılıklılık"* yoktur hatta genellikle sahte karşılıklılık bulunmaktadır. Bazı aile üyelerine karşı aşırı empati gösterilirken diğer aile üyelerine *"empati eksikliği"* ile yaklaşılır.
- Aile bireyleri arasında *"mesafe"* ve *"ayar"* sorunları sıklıkla yaşanır.
- Hem aile bireylerinin kendi aralarında hem de diğer insanlarla olan ilişkilerinde manipülasyon, haset, kıskançlık ve nezaketsizlik söz konusudur.
- Aile üyelerinde öfke patlamaları, kendine zarar verme davranışları, çalkantılı kişiler arası ilişkiler, ikircikli davranışlar, intihar girişimleri, internet, alkol ve madde bağımlılıkları sıklıkla görülür.
- Aile bireyleri sıklıkla hem kendilerini hem de diğerlerini sabote eder. Psikopatoloji ile çağdışılık ve postmodernlik karışımı tuhaf karakteristikleri bulunmaktadır.
- Kuşaklararası travma geçişi ve kuşaklararası patoloji aktarımı görülmektedir.
- *"Kuşaklararası fosilleşim"* hakimdir.
- Aile üyeleri arasında kişisel mahremiyet gözetilmez.
- Çocuklar, güvensiz bağlanma süreçlerini yaşantılarlar.
- Aile adına çoğu zaman bir sosyal izolasyon söz konusudur.
- Aile bireyleri travmatize edilerek kontrol edilir. Bu süreç nesilden nesile devam eder.
- Şiddet ve savaş yanlısı olup doğaya zarar verirler.
- Kadın ve çocuk algılarında negatif kavramlar hakimdir.
- Yanlış ve psikopatolojik çocuk yetiştirme stilleri uygularlar.
- Kriminojen bir yapılanmaları bulunmaktadır.
- Disfonksiyonel bir nesilin devamlılığını sağlarlar.

Normal Aileler

- İnkar edilecek ve dissosiyatif savunmalarının kullanılacağı bir istismar süreci söz konusu değildir. Aile bireyleri arasında sağlıklı bir iletişim vardır ve gerçekler *"olduğu gibi"* kabul edilir.
- Aile, *"entegre"* kişilerden oluşur ve aile bireylerinde eşik altı ya da tanı alacak düzeyde psikopatolojiler bulunmaz.
- Ebeveynler çocukları arasında ayrım yapmazlar. Eşler arasında *"karşılıklılık"* bulunmaktadır. Ebeveynlerin hem kendi aralarındaki hem de çocuklarına karşı olan iletişimlerinde *"empatik"* bir tutum hakimdir.
- Aile bireyleri arasında *"optimal"* düzeyde olan bir iletişim bulunur.
- Hem aile bireylerinin kendi aralarında hem de diğer insanlarla olan ilişkilerinde takdir etme, değer verme ve nezaket söz konusudur.
- Aile üyeleri ölçülü, tutarlı ve dengeli davranışlar sergilerler. Optimal kurallar ve prensipler adına herkesin bir kabulü bulunmaktadır. Saygılı ve merhametli yaklaşımlar ön plandadır.
- Aile bireyleri hem oldukça nettir hem de değişim ve gelişim odaklıdır. Herkes birbirine yardım eder ve diğerinin başarısından gurur duyar.
- Kuşaklararası travma geçişi ve kuşaklararası patoloji aktarımı görülmez.
- *"Kuşaklararası gelişim"* hakimdir.
- Aile üyeleri arasında kişisel mahremiyete önem verilir.
- Çocuklar, güvenli bağlanma süreçlerini yaşantılarlar.
- Aile adına sosyalleşme oldukça ön plandadır.
- Aile bireyleri travmatize edilmez. Ebeveynler çocuklarına rehberlik ederler.
- Barış ve huzur yanlısı olup doğayı korurlar.
- Kadın ve çocuk algılarında pozitif kavramlar hakimdir.
- Doğru ve doğal çocuk yetiştirme stilleri uygularlar.
- Kriminojen bir yapılanmaları bulunmaz.
- Gelişim odaklı ve empatik bir nesil yetiştirirler.

KUŞAKLARARASI PATOLOJİ AKTARIMI VE "SOSYAL ARTIK" KAVRAMI

Gelişime hizmet edemeyen disfonksiyonel aileler, Öztürk'e göre toplumsal süreçte bir *"sosyal artık"* olarak çağdışılaşırlar hatta fosilleşerek bu gelişim karşıtı yapılanmaları ve varlanışlarıyla genç nesiller adına bir engel, bir risk faktörü ve bir *"olumsuz yaşam ögesi"* konumuna geçerler. Öztürk, "*şiddet ve istismar odaklı" olan disfonksiyonel ailerin en uç formunu, "sosyal artık"* olarak adlandırmıştır ki onlar yanlış çocuk yetiştirme stillerinden dolayı travma ile ilişkili psikopatolojilerin kuşaklararası aktarımında baş rolü oynamaktadırlar. Daha net bir ifadeyle Öztürk'e göre kronik çocukluk çağı travmaları ve empatiden uzak şiddet odaklı yanlış çocuk yetiştirme stillerinin etkisiyle çocukta oluşan psikopatoloji, ailenin bütününde olan psikopatoloji ile identiktir. *Dünyanın bütün zamanlarında ve toplumlarında disfonksiyonel aileler, hem kendi öz çocuklarını travmatize ederler hem de onları aile dışından gelen diğer travmatik yaşantılardan ve olumsuz yaşam deneyimlerinden koruyamazlar.* Psikopatolojinin oluşumunda disfonksiyonel aile yapısı ve dinamikleri, en *"yıkıcı iç sistemler"* olarak devreye girmektedir. Buradaki temel gerçeklik, *hem psikopatolojinin aile yapısını bozması hem de ailenin varoluşsal açıdan disfonksiyonel bir yapıda olmasıdır.*[1]

KUŞAKLARARASI TRAVMA GEÇİŞİ

Kuşaklararası travma geçişi, klinik psikoloji ve psikotarih disiplinlerinde önemle çalışılmakta ve iyi bir nesil yaratabilmek adına bireyden topluma olan uzamda oldukça öncül bilgiler sunmaktadır. Ülkemizde kuşaklararası travma geçişi çalışmalarının öncülüğünü yapan Öztürk, "*kuşaklararası travma geçişi" kavramını; hem klinik psikoloji hem psikotarih hem de psikotravmatoloji kapsamında ele alınan "çocuk yetiştirme stillerini" iyileştirmeyi ve "çocukluk çağı travmalarını önleme stratejileri" geliştirmeyi de içeren çok eksenli bir oluşum* olarak tanımlamaktadır. Öztürk, erken dönem kronik çocukluk çağı travmalarının yaşam boyu süren psikopatolojik yansımalarını *"psikotarih, travma ve dissosiyasyon"* üçleminde ele alarak bu bilimsel platformda hem temel hem de referans teşkil eden araştırmalarını yürütmeye devam etmektedir. Bir travma terapisti ve psikotarihçi olan Öztürk'e göre, aynı çocuk yetiştirme tarzlarını benimseyen ebeveynlerin özellikle annelerin, hem kendi annelerinin ve hem de kendi kız çocuklarının travmatik yaşantıları birbirlerine yakın oranlarda ve eşdeş psikopatolojik örüntüde olup, *"kuşaklararası eksendeki reviktimizasyon deneyimleri"* de aynı doğrultuda benzerlik göstermektedir. Dolayısıyla, *çocuk yetiştirme tarzı aynı*

olan ebeveynler, kendilerine ve kendi ebeveynlerine benzer oranda travmatize ve patolojize edilmiş yeni nesiller yetiştirirler.[1-3,7,10]

Psikotravmatoloji ve psikotarih açısından kuşaklararası travma geçişi ve kuşaklararası travma aktarımı çalışmaları, belirli ölçülerde benzer yönelimli olsalar da birbirine tam identik değillerdir. *Kuşaklararası travma geçişi çalışmaları "nicel" olarak yapılandırılırken, kuşaklararası travma aktarımı çalışmaları ise daha çok "nitel" olarak yapılandırılmaktadır.* Ancak büyük oranda nicel olarak gerçekleştirilen kuşaklararası travma geçişi çalışmaları nitel olarak da yapılandırılabilmektedir. Travmanın kuşaklararası aktarımı konusundaki multidisipliner çalışmalarda birbirinden ya da öteki bilimsel araştırmalardan farklılaşan bulgular ortaya çıkabilmektedir. Kuşaklararası travma geçişi çalışmaları ise tekrarlanabilir bir doğada olup birbirine yakın ya da ilişkili veya alandaki öteki bilimsel çalışmaları doğrulayan bulgular vermektedir. Kuşaklararası travma aktarımında aktarılan şeyin ne olduğu ve hangi yollarla aktarıldığı konusunda bilimsel ihtilaflar ortaya çıkabilmektedir. Kuşaklararası travma geçişi ise daha net ve bilimsel tekniklerle daha ölçülebilir bir doğada olup farklı çalışmalarının nicel ya da sayısal değerleri birbiriyle kolaylıkla kıyaslanabilmektedir.[1,2,7,11-13]

Hem klinik psikoloji, hem psikotarih hem de psikotravmatoloji kapsamında ele alınan kuşaklararası travma geçişi kavramı, yeniden vurgulanmak istendiği üzere, temelde travmanın kuşaklararası seyri konusundaki yeni bir yönelimle yapılandırılan çocuk yetiştirme stillerini geliştirme ve çocukluk çağı travmalarını önleme stratejilerini de içerisinde barındıran çok eksenli bir oluşumdur. Kuşaklararası travma geçişi, *"insanlık tarihinde aynı çocuk yetiştirme stillerini sahiplenen ve savunan ebeveynlerin -özellikle annelerin- kuşaklararası süreçte kendi annesinin, kendinin ve kendi çocuğunun: kızının yaşadığı travmatik yaşantıların yakın oranlarda varlık gösterdiği ve benzer travmatizasyon ve reviktimizasyon tecrübelerinin olduğu"* hipotezi ile fonksiyon görmektedir. Öztürk'e göre aynı çocuk yetiştirme stiline sahip olan ebeveynler benzer oranlardaki travmatik ve dissosiyatif yaşantıları olan disfonksiyonel bir nesil yetiştirirler. Öztürk'ün yürüttüğü araştırmalar ve tez danışmanlıklarında üç kuşak yetişkinde birbirine yakın oranlardaki travmatik yaşantılara ve benzer örüntülerdeki disfonksiyonel aile dinamiklerine rastlanmaktadır.[10,12,14-16]

Bireyden topluma ilerleyen dönüşüm ve gelişimin seyri, insanlık tarihindeki iniş çıkışlarla karakterize olup büyük *"devir aşımları"*nda gerçekleşmektedir. Zaten bu nedenle de *"ardışık" bütün kuşaklarda ve bütün nesillerde bu devir aşımlarına rağmen benzer oranda travmatik yaşantılar* görülebilmektedir. Çünkü sahip olunan ya da savunulan ve kendi çocuğuna uygulanan şiddet odaklı ve primitif bir çocuk yetiştirme stilinden kuşaklararası bir süreçte daha empatik ve daha üst düzey çocuk yetiştirme stiline geçebilmek ancak yüzyılları aşan zaman dilimlerinde gerçekleşebilmektedir. Çocuk yetiştirme stillerindeki bu değişimin ve gelişim sürecinin bu kadar zaman alması ya da yavaş olması, yüzlerce yıl öncesinden gelen şiddet odaklı ve empatisiz çocuk yetiştirme stillerinde bir cezalandırma aracı olarak kullanılan çocukluk çağı travmalarının neden hala günümüzde varlık gösterdiğini net bir kesinlikle açıklayabilmektedir. Bu net kesinlik ise, dünyada global bir barış toplumu yaratabilmek adına çocukluk çağı travmalarını önleme stratejilerinin çocuk yetiştirme stilleri ile ilişkilendirilip, aralarındaki fonksiyon geçişlerinin ve neden-sonuç ilişkilerinin fark edilip kısa ve uzun dönemli çözümler yöneliminde yeniden yapılandırılarak geliştirilmeleri konusunu varoluşsal, yaşamsal ve bilimsel bir gerekliliğe dönüştürmüştür.[2,15,17,18]

İnsanlık tarihinin en önemli ve en değerli teorisyeni olan Lloyd deMause ve ülkemizde bilimsel çalışmalarını *"bireysel ve toplumsal travmalar"* yöneliminde yürüterek *"çocukluk çağı travmaları önleme stratejileri"* geliştiren Öztürk'e göre, psikotarih açısından çocuk yetiştirme stilleri, toplumların psikojenik yapısında belirleyici rol oynama ve travmanın kuşaklararası geçişini sağlama misyonuna sahiptir. Çocuk yetiştirme stilleri ve çocukluk çağı travmaları, grup psikolojisinin oluşumunda da kritik bir öneme sahiptir. Aynı dönemde yaşayan insanların büyük bir çoğunluğu benzer nitelikte çocuk yetiştirme stillerine ve bu çocuk yetiştirme stilleri temelli çocukluk çağı travmalarına sahip olmasıyla toplumda benzer karakteristikleri gösteren hakim bir psikojenik yapı ortaya çıkmaktadır. Öztürk ve deMause'a göre bu psikojenik yapının en önemli özelliği ise aynı dönemdeki insanların benzer kronik çocukluk çağı travmalarına sahip olmaları ve hem kendi ebeveynleri tarafından yaşatıldıkları hem de savundukları yanlış çocuk yetiştirme stilleri ile bu çocukluk çağı travmalarını kendi öz çocuklarına dissosiye edici bir psikopatolojik süreçte uyguluyor olmalarıdır. Bu psikojenik yapı *"birbirine identik gelişim düzeyleri"* kadar yine *"birbirine identik psikopatoloji örüntüleri"*ni ve "*çocuk yetiştirme stillerini"* de içerisinde barındırır.[7,8,15,19,20]

Çocukluk çağı travmalarının ve psikopatolojilerin *"görünürde normal aile dinamikleri"* aracılığı ile kuşaklararası geçiş gösterdiğini öne süren Öztürk, 2003 yılında dissosiyatif bozukluk vakaları, onların aile üyeleri ve aile üyeleri ile sosyodemografik açıdan benzer özellikler gös-

teren kontrol grubu ile yaptığı doktora tezinde, *"dissosiyatif bozukluklar ile kuşaklararası travma geçişi"* ilişkisini anlaşılır bir bilimsel düzeyde ortaya koymaktadır. Öztürk'ün, 24 dissosiyatif bozukluk vakası, bu vakaların 50 kişilik aile bireyleri ve aile bireyleriyle cinsiyet, yaş, eğitim ve gelir durumu gibi sosyodemografik özellikleri açısından eşleştirilen 50 kişilik kontrol grubundan oluşan toplam 124 kişinin katıldığı çalışmasında, dissosiyatif bozukluk vakalarının tamamında (%100) en az bir çocukluk çağı istismarı ve ihmali saptanmıştır. Bu vakaların büyük bir çoğunluğu olan %87'sinde, en az bir tür travma aile içinden kaynaklanmaktadır. Vakaların ailelerinin %74'ü kendi aile içerisinden (özellikle kendi anne ve babası tarafından) çocukluk dönemlerinde fiziksel istismara uğradıklarını bildirirken, bu ailelerin %85.7'si ise, kendi aile içerisinden (özellikle kendi anne ve babası tarafından) çocukluk dönemlerinde duygusal istismara uğradıklarını bildirmişlerdir. *Dissosiyatif bozukluk vakalarının aileleri geçmişteki travmalarını, kuşaklararası bir geçişle ve yüksek oranda kendi çocuklarına yaşatmışlar, aynı zamanda çocuklarını da dışarıdan gelen travmalara karşı koruyamamışlar hatta onların reviktimizasyonlarını olanaklı kılmışlardır*.[1,15,21]

Kuşaklararası travma geçişi alanında Prof. Dr. Erdinç Öztürk'ün danışmanlığında bir adet yüksek lisans bir adet de doktora tezi başarıyla tamamlanmıştır. Öztürk'ün 2003 yılında gerçekleştirdiği doktora tezi ve psikotarihsel çocuk yetiştirme stillerini temel alınarak yapılandırılan ve Öztürk'ün danışmanlığında yürütülen Derin'in yüksek lisans tezinde, yine *"kuşaklararası travma geçişi"* araştırılmış olup, bu çalışmaya 4 farklı kuşaktan, 3 nesil olmak üzere toplam 108 kadın katılmıştır. Araştırmada; Sessiz/Baby Boomer kuşaklarına ait olan 36 kadın anneanne olarak, X kuşağına ait olan 36 kadın anne olarak, Y kuşağına ait olan 36 kadın ise torun olarak yer almıştır. *Bu 3 nesil kadın yetişkinin psikotarih eksenli çocuk yetiştirme stilleri; çocukluk çağı travmaları, dissosiyasyon ve bağlanma açılarından kuşaklararası eksende incelenmiştir.* Çalışmanın en temel bulgusu, anneannelerin ve annelerin 36'sının (%100), torunların ise 34'ünün (%94,4) en az bir çocukluk çağı travması bulunmasıdır. Üç nesilde de çocukluk çağı travmalarının neredeyse aynı oranda ve anneden kendi kızına aktarılıyor olması, psikotarihin kuşaklararası travma geçişi ile ilgili ulaştığı şu sonucu doğrulamaktadır: *"Çocukluk çağı travmaları ve psikopatoloji, birbirine yakın oranlarda ve benzer örüntüde genellikle anneden kıza, çocuk yetiştirme stilleri aracılığıyla aktarılır"*.[1,8,11,15,19]

Yine Prof. Dr. Erdinç Öztürk'ün danışmanlığında 2019 yılında tamamlanan Cohen'in doktora tezi, "*kuşaklararası travma geçişi"* konusunda oldukça önemli bilimsel veriler ortaya koymaktadır. Cohen, üç kuşak kadın yetişkinin çocukluk çağı travmalarının dissosiyasyon ve şiddete yönelik tutumlarla ilişkisini incelemiştir. Bu çalışmaya yine 3 farklı kuşaktan 36'şar kadın olmak üzere toplamda 108 yetişkin kadın katılmış olup, en yaşlı kuşaktakiler anneanne, orta kuşak anne ve genç kuşak ise torun konumundadır. *Cohen, araştırmasında her üç kuşakta da en fazla bildirilen çocukluk çağı travmasının duygusal ihmal olduğunu bulgulamıştır.* Kuşaklararası travma geçişi açısından bu çalışmada; anneannelerin 35 (%97,2)'inin, annelerin 29 (%80.6)'unun ve torunların ise 27 (%75.0)'sinin duygusal ihmal bildirmiş olduğu tespit edilmiş ve kuşaklararası bir azalma gösterse de duygusal ihmalin aktarılmaya devam edildiği ortaya çıkmıştır. Duygusal ihmal dışında duygusal istismarın da kuşaklararası geçiş gösterdiği Cohen'in araştırmasında ortaya çıkmıştır. Anneannelerin 14 (%38.9)'ü, annelerin ve torunların ise 10 (%27.8)'u duygusal istismar bildirmiştir. Duygusal istismar anneannelerden annelere bir azalma gösterse de anneler ve torunlar da aynı oranda görülmektedir. Bu durum, *"duygusal travmaların kuşaklararası geçiş gösterdiğinin"* bir kanıtı niteliğindedir.[1]

İhanet travmaları, aile içerisinde çocukluk çağı travmaları şeklinde vuku bulmaktadır. Burada var olan aslında bir ilişki ve ihanet travmasıdır: "betrayal trauma". *İhanet travması, mağdurun yakın olduğu ve destek ve hayatta kalmak için güvendiği biri tarafından gerçekleştirilen bir travma olarak tanımlanmaktadır.* Yaşamı tehdit eden ihanet travmaları, hem bağlanma ve güven duygusunda hem de dış gerçeklik ile iç gerçeklik ve sosyal bağlılık sistemi arasında çelişkilerin varlanış göstermesini olanaklı kılar. İlk olarak 1994 yılında Jennifer Freyd tarafından öne sürülen ihanet travma teorisinde bir kişinin korunması ve hayatta kalması için güvendiği kişi veya kurumların o kişinin güvenini veya iyiliğini ihlal ettiği durumlar ele alınmaktadır. Aile içi ilişki travmaları süreçlerinde; bakımını yapan ve onu koruma misyonu bulunan ebeveynleri tarafından adeta hem aldatılan hem de ihanete uğrayan çocuk veya genç bireyin, kendi öz anne ve babasına olan güven duygusu büyük ölçüde yıkılır. Öztürk'e göre bir yakın ilişki dinamiği ekseninde yaşantılanan ilişki ve ihanet travmaları, bireyleri dissosiyatif savunmalar aracılığıyla patolojize etmektedir.[1,22,23]

Perel Wilgowicz ise, travmanın kuşaklararası aktarımı ile ilgili olarak "vampirik özdeşim" kavramını öne sürmektedir. Wilgowicz'e göre afet, savaş ve terör gibi toplumsal travmalara maruz kalan çocuklar, aynı zamanda kendi ebeveylerinin travmalarına hapsolurlar. *Travmaya*

karşı verilecek uygun tepkinin imkansızlığı minvalinde çocuklar sanki ne ölüdür ne de diridir, zamansız ve pusulasız bir ruhsal konumda kalarak kuşaklararası aktarılan travmaları yaşamaya mahkumdurlar. Disfonksiyonel bir aile içerisinde ebeveynlerince bütün savunma sistemleri çöktürülen ve hem dissosiyatif hem de travma sonrası stres reaksiyonları gösteren bireyler, dışarıdan gelecek travmalara karşı savunmasız konumda olduklarından dolayı onlar adına "reviktimizasyon" yani "tekrarlı mağduriyet yaşantıları" oldukça sık deneyimlenmektedir. Öztürk'e göre, bireyin yaşadığı dissosiyasyon; onu köleleştirip "özneliğini" elinden alan içinde yaşadığı aileye, topluma ve sisteme olduğu kadar kendisini uzun yıllar istismar ve kontrol eden diğer kişilere karşı da hem son derece net ve sert bir yardım çığlığı hem de travmatik bir mücadele biçimi, bir başkaldırış ve köprüden önceki son çıkış misali bir uyarı şeklidir.[1,24-27]

Psikotravmatolojik bağlamda *aile içindeki dissosiyojen yapı, bir prediktör işlevi görmekte ve aracı bir etken olarak travmanın kuşaklararası geçişini kolaylaştırabilmektedir.* Kuşaklararası travma geçişi ile ilgili araştırmalar, kronik çocukluk çağı travmaları ile en yakın ilişkiyi gösteren psikiyatrik tanı grubu olan dissosiyatif bozuklukların önemini de ortaya koymaktadır. Çocuğunu istismar eden ve kendi çocukluk döneminde istismar ve ihmal mağduru olan annelerin, kendi çocukluk döneminde istismar ve ihmal mağduru olmayan annelere kıyasla dissosiyatif savunma mekanizmalarını daha fazla kullandığı belirlenmiştir.[16,28] Öztürk, çocukluk çağı travmalarına maruz kalan bireylerin, travma sonrasında gelişen ruhsal patolojilere, ancak dissosiyatif savunma sistemleri kullanılarak katlanılabileceğini belirtmektedir ki zaten dissosiyatif bozukluklar, erken yaşta başlayan, çok sayıda ve tekrar eden ya da yineleyici kronik çocukluk çağı travmatik yaşantıları ve intihar girişimleri ile karakterize olan temel bir psikiyatrik tanı grubudur. Ayrıca travma sonrası stres bozukluğu, majör depresyon ve borderline kişilik bozukluğu önde gelmek üzere çocukluk çağı travmaları ile ilişkili olan psikiyatrik hastalarda büyük bir oranda bir dissosiyatif bozukluk eş tanısına rastlanmaktadır.[1,15,16,29]

"TRAVMA İNKARLARI" VE "HİSTERİK KÖRLÜĞÜN YÜZYILLIK ÖYKÜSÜ"

İnsanlık tarihi, travma ve dissosiyatif bozukluklara olan amnezik dönemlerle yüklüdür ve gerçekliğe saldırı niteliğindeki bu amnezik dönemler aynı zamanda travmatik gerçekliğin inkarına da yönelik öyle bir yüktür ki bu yük insanların, ruh sağlığı uzmanlarının ve toplumların merhametsizliği ile yüzleşememesinden dolayı artık bir kambura dönüşerek etik ihlaller eşliğinde hem ruhsal hem toplumsal hem de bilimsel bir duruş bozukluğu haline gelmiştir. Travmatik gerçekliğin inkarı, bir insanlık suçudur ve çağ dışı bir zihniyetin ürettiği ivedilikle yok edilmesi gereken bir hezeyandır. Travma ve dissosiyasyonun inkarı, ancak ve ancak hem bireysel hem de toplumsal bilinç kesintileri ile açıklanabilir.[1,30]

Travma ve dissosiyatif bozukluklara verilen önem ve ilginin artması, geçmişten günümüze olan uzamda bu iki kavramın birlikte dönüşümünü ve gelişim göstermesini kuvvetle tetiklemektedir. *Bu dönüşüm ve gelişim ise, "travma ve dissosiyasyon" alanında klinik ve akademik açıdan hem modern gelişmelere hem de yeni akım ve paradigmaların oluşumlarına katkılar sağlamaktadır.* Dünyanın bütün zamanlarında ve toplumlarında mağdura rağmen istismarcının tarafını tutmak, travma ve dissosiyasyon karşısındaki sessizlik tepkisiyle diğer ifadeyle *"travma inkarları"* ve *"histerik körlüğün yüzyıllık öyküsü"* ile beslenir ki her türlü güçle ittifak yapma eğilimleri olan bütün farklı zamanların ve katmanların çağ dışı ve empati yoksunu her insan tipi için seyirci kalmak ya da körleşmek ancak ve ancak tedavisi olmayan psikopatolojik bir sürecin kendilerine nüfuz etmesinden öte sadece onların çağsal ve egosantrik çıkar hesapları ile açıklanabilir.[1,31]

Freud, psikoterapilerini üstlendiği kadın hastalarının birçoğunun ifade ettiği 4-5 yaş gibi kırılgan bir dönemde yetişkin bir erkek tarafından tecavüze (ensest: aile içi cinsel ilişki) uğramaları konusunu daha sonraları *"bir tesadüf"* gibi görmeye başlamıştır. Freud'un bu travma çalışmaları karşıtı değişimi, kendi iradesi kadar belki o dönemin çağ dışı empatiden uzak çocuk yetiştirme stilleri ile karakterize psikososyopolitik yapısı ile açıklanabilir. Freud'un çocukluk çağı travmalarını çocukluk çağı fantezilerine regrese ettirmesi, günümüzde travma çalışmaları karşıtı görünürde akademisyen kitle için çağdışı bir şekilde hala bir referans noktası oluşturmaya maalesef ki devam etmektedir ve bu çağ dışı görünürde akademik kitle, bu yüzyıllık *"primitif regresyon"* ve *"bir tesadüf sanrısı"* ile beslenmektedir.[1,7,30]

Histeriye neden olan çocukluk çağı travmalarını Freud, önceleri iyi bir niyetle gazete haberlerinde yer vermek istemiştir. Ancak Freud'un sonraki yıllarda, bu çocukluk çağı travmatik anılarını, *"çocukluk çağı fantezileri"* olarak değerlendirmeye başlaması, diğer bir ifadeyle çocukluk çağı travmalarını çocukluk çağı fantezilerine regrese ettirmesi, *travma, dissosiyasyon ve psikotravmatoloji konularının gelişimine darbe vurarak yaklaşık bir asırlık ya da yüzyıllık bir gerileme yaşatılmasının zeminini oluşturmuştur.* Modern psikiyatride oldukça az çalışılmış olan

psikotravmatolojinin "*ana akım psikiyatri*" tarafından algılanmaya başlaması maalesef ki tüm dünyada son onlu yıllarda gerçekleşmiştir. *Yüzleşilmekten kaçınılan cinsel istismar ritüelinin adeta körleştirici ve hissizleştirici etkilerinin zihinsel köleliği ile psikotravmatolog ve dissoanalistlerin aksine psikiyatri ve klinik psikoloji bilimlerinin bazı çağ dışı uzman kesimleri için travmatik yaşantılar, hala marjinal bir konu olarak görülebilmektedir.* Ana akım psikiyatrinin, o dönemlerde olduğu gibi günümüzde de şizofreni, bipolar bozukluklar ve depresyon gibi farmakolojik tedavileri ön planda olan psikiyatrik tanı gruplarına karşı gösterdiği profesyonel ilgilerini, travma ile ilişkili dissosiyatif bozukluklar başta olmak üzere diğer psikiyatrik hastalıklara da ivedilikle, öncelikle ve hassasiyetle göstermesi gerekmektedir. Kuşkusuz tarihin her döneminde psikotravmatolojinin yükselme ve sönme dönemleri, etik değerleri olan ve olmayan ruh sağlığı uzmanlarının birbirine fobik yönelimde iki farklı kutba bölünmüş olan yaklaşımlarıyla temellenir, o esnada baskın olanının desteğini alarak bir harekete dönüşür ve birbirine koşut doğada fonksiyon gösterir ki profesyonel farkındalık, toplumsal merhamet ve bilinç seviyeleri onun yükselme dönemleri ile paralellik, travma çalışmalarına olan direnç, duyarsızlık ve ana akım psikiyatrinin ilgisizliği ise onun sönme dönemleri ile paralellik göstermektedir.[1,31]

HER KOPYA ASLINA BOYUN EĞER VE ONU DAHA DA ÖLÜMSÜZ KILAR

Bilimsel çalışmalarıyla hastaların histeri belirti ve nöbetlerinin, yalancı belirtilerden ayırt edilmesini sağlamış olan nörolojinin duayeni Charcot, aynı zamanda hipnozu tedavi aracı olarak kullanan ilk bilim insanıdır. Psikotravmatolojinin duayeni olan Janet'in, Paris Üniversitesi'nde tamamladığı ve birçok kez baskısı yapılan doktora tezine nörolojinin duayeni olan Charcot, yazdığı giriş yazısında Janet'in psikoloji ve tıp çalışmalarının birleştirilmesi gerektiği konusundaki düşüncelerine katıldığını belirtmiştir. Janet doktora tezinde *"bilinçdışı"* kavramını öne sürmüştür. Bu kavram, sonraki yıllarda psikoloji tarihinde Janet ile Freud arasında bir öncelik sırası sorununun doğmasına yol açmış ancak bu öncelik sırası, haklı olarak Janet'in lehine değerlendirilmiştir. Charcot'un derslerini Ekim 1885'ten Şubat 1886'ya kadar izlemiş olan Sigmund Freud, bu yıllarda akademik açıdan Charcot'un dikkatini çekememiştir. Ancak psikanalizi yaratırken Janet'in görüşlerinden esinlendiği kadar Charcot'nun da görüşlerinden esinlenmiştir. Janet, travmatik anılar ve travmanın etkisiyle hissedilen duyguların kelimelerle ifade edilmesinin histerik belirtileri azaltmasına dayanan tedavi yöntemini, *"psikolojik analiz"* olarak tanımlamıştır. Breuer ve Freud ise bu süreci "katharsis" olarak ifade etmiştir. Freud'un sonraları "psikanaliz" adını vereceği kuramının Janet'in *"psikolojik analiz"* tedavi yöntemiyle benzerliği ise *"bir tesadüf"* değildir.[1,31-34]

Freud ayrıca, yakın arkadaşı olan ve uzun yıllar mektuplaştığı kulak burun boğaz uzmanı olan Fliess'in psikolojiyle ilişkilendirdiği teorilerini destekleyerek ve yine bu teorilerden esinlenerek ancak kendi fikirlerini de olgunlaştırarak sonraki yıllarda travma ve krize müdahale etme fonksiyonu bulunmayan bu psikanaliz ekolünü geliştirmiştir. Psikanaliz yöntemi, Freud'un kendi öz iradesi ile cesurca öne sürdüğü travma kavramından o dönemlerde yine kendi öz iradesi ve belki biraz dönemsel koşullar ile şaşırtıcı ve sansasyonel bir şekilde vazgeçmesi sonrasında analitik yöntemin travmayı proses etme ve krize müdahale özelliği taşımamasından dolayı, her ne kadar kendi içinde kısmi ölçülerde tutarlı teorik yaklaşımları barındırsa da günümüz insanını anlamak, tanımlamak ve tedavi etmek adına şimdinin travma merkezli, klinik yönelimli ve etkin modern psikotravmatoloji tedavi yaklaşımlarının oldukça gerisinde kalmış olan tartışmalı doğalı bir ekoldür.[1,31-33]

Jeffrey Masson, Sanskritçe doçenti iken psikanalize merak sarıp sekiz yıllık bir profesyonel psikanaliz eğitimi aldıktan sonra "Freud Arşivi" proje direktörü olarak görevlendirilip, Freud'un daha önce gün ışığına çıkmamış veya sansürlenerek sadece bir kısmı yayımlanmış mektup ve belgelerini eksiksiz yayımladıktan sonra bu görevden alınmıştır. Freud'un orijinal yapıtlarını aslından okuyabilmek için Almanca öğrenen Masson, psikanaliz sürecinde yaşadıklarını, gördüklerinden duyduğu rahatsızlığı, büyük çoğunluğu psikiyatrlardan oluşan psikanaliz topluluğunu ve "zararlı yardım" olarak tanımladığı onların işlevsiz genel psikoterapi uygulamalarını "Son Analiz: Bir Psikanalistin Acı Serüveni" başlıklı Türkçe'ye de çevrilen kitabında net bir şekilde ve ustalıkla ele almıştır. Masson, hem gerçekçi hem de sağduyulu bir bilim insanı olarak mükemmel araştırmacılığı ile bu kitabında, psikanalizin ve analitik yönelimli psikoterapilerin gerçek yaşam sorunlarına nasıl sırt çevirdiğini ve psikanalistlerin içler acısı halini geçmişten günümüze oldukça sistemli ve objektif bir üslupla kendi cümleleriyle değerlendirerek Freud ve psikanaliz ekolünün temsilcilerini belgelerle protesto etmiştir.[1,31]

Freud'un psikanaliz yöntemini yapılandırdığı esnalarda öne sürdüğü *travma kavramından prekarca uzaklaşması ya da geri dönüşü günümüzde Pierre Janet'in psikotravmatolojinin tek duayeni olarak kabul edilmesininin en haklı gerekçelerinden sadece birini oluşturmakta-*

dır. Freud, "Histerinin Etiyolojisi" isimli makalesinde, travma sonrası gelişen psikopatolojik sürecin dissosiyasyon olmadığını ve nevrozların kaynağının dürtüsel arzular olduğunu ifade etmiş olup "dissosiyasyon" yerine maalesef ki represyonun asıl savunma olarak bilinçdışı ruhsal süreçlerin işlemesini sağladığını belirtmiştir. *Psikotravmatolojinin duayeni olan Janet ise, aynı dönemde travma ve dissosiyasyon konusundaki üst düzey mesleki etik ilkeleriyle bilimsel çalışmalarına* devam etmiştir.[1,6,33] Freud'un düşüncesindeki bu değişiklik; yani travma kuramından vazgeçmesi, sonraki yıllarda Bleuler'in dissosiyatif bozuklukları da içine alan çok geniş bir şizofreni tanımı yapması ile birleşmiş ve 20. yüzyılın ilk yarısında travma ve dissosiyasyon konusunun unutulmasında önemli bir işlev görmüştür. O dönemdeki psikiyatri ana akımında yaşanan bu ihmale rağmen Janet, travma ile ilgili düşüncelerinden vazgeçmemiş ve psikotravmatoloji biliminin öncülüğünü yaparak günümüzde kronik ve karmaşık bir travma sonrası dissosiyatif psikopatoloji olarak tanımlanacak olan dissosiyatif bozuklukların temellerini atmıştır.[1,4,6,9,32]

Dissosiyatif bozukluk vakalarındaki çocukluk çağı travma anılarının gerçekliğine karşı bilim dışı bir yönelimle savaş açan, içerisinde tanınmış öğretim üyelerinin de bulunduğu ve bu konudaki özellikle Kuzey Amerika temelli bilimsel çalışmaları geriletme çabası içerisinde olan 1992 yılında kurulan False Memory Syndrome Foundation, 31 Aralık 2019 tarihi itibari ile resmen faaliyetlerine son vermiştir. Amerika, Türkiye ve Hollanda'nın uluslararası bilimsel alanyazında önemli yer tutan dissosiyatif bozukluk çalışmaları, bu sonuca ulaşılmasında önemli katkılar sağlamıştır. Türkiye ve Hollanda'da yürütülen çok sayıdaki travma ve dissosiyasyon çalışmaları, dissosiyatif bozuklukların sadece Kuzey Amerika ile sınırlı olmadığını kanıtlamış ve dissosiyasyon ve travma çalışmaları karşıtı kitlenin algılamalarındaki bu hastalığın terapistlerce yaratıldığı iddiaları, çeyrek asırdan beri devam eden uluslararası psikotravmatoloji temelli bilimsel çalışmaların bombardımanlarıyla çürütülmüştür.[1,9,23,30]

PIERRE JANET'İN PSİKOLOJİK ANALİZ YÖNTEMİ: "GERÇEK BİR PSİKOTRAVMATOLOJİ BAŞYAPITI"

Dissosiyatif bozuklukların ve konversiyon bozukluklarının tedavisini sağlamak için yeni bir *"psikolojik formülasyon"* yaratan Pierre Janet'in klinik çalışmaları, Freud'un "sembolik" çalışmalarına kıyasla hem daha fazla bilimsel temellere dayanmakta hem de çok daha az spekülatif bir yapıdan oluşmaktadır. Sabırlı ve çok sıkı çalışan bir gözlemci olan Janet, *"Psikolojik Analiz"* ismiyle tanımladığı psikoterapi yöntemi ile hem mevcut hem de geçmiş yaşam dinamiklerinin psikolojik karakteristiklerinin eksiksiz bir şekilde araştırılarak kapsamlı bir "davranış" tanımlamasının yapılmasını hedeflemiştir. Psikolojik analiz yöntemi ile Janet, bireylerdeki stereotipik davranış kalıplarının araştırılmasının yanı sıra histerik belirtiler gösteren kişileri birer "vaka" olarak ele alıp yoğun ve derinlemesine bir şekilde değerlendirmelerinin gerektiğini önemle vurgulamaktadır. Janet, *"psikolojik analiz"* yöntemini bir bireyi diğerinden ayıran özelliklerle ilgilenen temel nitelikteki hem psikoterapi hem de psikolojik değerlendirme metodu olarak kabul etmektedir. Psikolojik analizin sağladığı bu bireyselleştirilmiş yaklaşım ile travma ile ilişkili belirtilerin büyük oranda kişiye özgü bir şekilde deneyimlendiğini ortaya çıkmıştır. Janet, bu duruma ilişkili şunları söylemiştir: "*Psikolojik analiz, bir kişiyi diğerinden ayıran karakteristik davranış kalıplarını araştırmayı amaçlayan ve bireyin psikolojisini temel alan bilimsel bir metoddur. Bireye özgü psikolojik analizin kurallarını ve yöntemlerini genelleştirilmiş bir zeminde tanımlamak hem travmatik yaşantıların öngörülemez doğası hem de kişilerin verecekleri tepkilerin farklılaşabildiği gerçeği açısından oldukça zordur, hatta neredeyse imkansızdır*".[30]

Janet, Freud'un çalışmalarına eleştirel yorumlar getirmektedir. Janet, Freud'un "psikanaliz" isimli teorisini kurarken kendisinin "psikolojik analiz" isimli yöntemi ile ilgili çalışmalarına atıf vermediğini ve kendi yaklaşımına şaşırtıcı derecede benzer isimde yeni bir teori oluşturmasının da ironik olduğunu ifade etmektedir. Janet ayrıca, kendisinin "bilinç daralması" şeklinde nitelendirdiği kavramın Freud tarafından "yer değiştirme", "dissosiyasyon" olarak tanımladığı kavramın ise "katarsis" olarak izinsiz bir şekilde kullanıldığını vurgulamaktadır. Janet, Freud'un teorisinin *"sembolizm"* temel alınarak yapılandırıldığını ve herhangi bir zihinsel olayın (düşünce, duygu ve davranış), bu teoriye hizmet ettiği ölçüde her zaman bir başkası için "sembol" olarak algılanabileceğini ifade etmektedir.[30] Tarihsel süreçte, her kopya aslına boyun eğer ve onu daha da ölümsüz kılar. Bu nedenle *Pierre Janet, dünyanın bütün zamanlarında orijinal fikirleri, kuramları ve travma hastaları ile ilgili modern tedavi yaklaşımları ile klinik psikoloji ve psikotravmatolojinin gerçek ve tek duayenidir.*

PSİKOTRAVMATOLOJİNİN DUAYENİ PIERRE JANET VE "DİSSOSİYASYON TEORİSİ"

Dissosiyasyon kavramını hem ilk tanımlayan hem de travmatik deneyimlere karşı en doğrudan psikolojik savunma olduğunu açıkça ve sistematik olarak ilk gösteren kişi Pierre Janet'dir. *Dissosiyatif fenomenler, travma sonrası stres tepkilerinde önemli bir rol oynar, hatta bunlar, dissosiya-*

tif bozuklukların sadece bir alt kümesi olan tepkilerdir. Janet, *dissosiyasyonun yapısını araştıran bütün zamanların ruh sağlığı uzmanları ve araştırmacıları arasında en öncül sırada gelmektedir ki hem dissosiyatif semptomların bağımsız yaşam ve gelişim yeteneğine sahip bölünmüş kişilik parçaların varlığına atfedilebileceğini net bir şekilde ifade ederek hem de travmatik yaşantılar, dissosiyatif reaksiyonlar ve kimlik arasındaki bağları ya da patolojik ilişki ve dinamiklerini, psikotravmatolojik açıdan büyük bir klinik ve akademik ustalıkla ele alarak, travma ve dissosiyasyonun tarihine kendisini altın harflerle yazdırmıştır.* Janet, dissosiyatif semptomların hem geçmişteki travmatik deneyimlerden kaynaklandığını bildirmiş hem de bölünmüş anıların ve duygulanımın bilince çıkarılması yoluyla tedavi edilebileceğini göstermiştir ki bilinç düzeyine çıkarılan bu duygulanım, daha sonra psikoterapi ile dönüştürülecektir. Janet, dissosiyasyonun tarihsel gelişimiyle ilişkili olarak ilk kez 1880'li yıllarda çoklu kişilik bozukluğu ya da bugünkü adıyla dissosiyatif kimlik bozukluğu olan bazı vakalarının tedavilerini üstlenmiş ve onların alter kişiliklerini birleştirmiştir.[1,4,6,32]

Psikotravmatolojinin "*tek duayeni"* olan Pierre Janet'in *"Dissosiyasyon Teorisi",* travma kökenli hastalara olan terapötik yaklaşımı, sistematik ve faz odaklı bir tedavi yaratmaya yönelik ilk girişimdir. Janet, travmatik yaşantıların bireyler üzerindeki etkilerini temelde etkili eyleme müdahale eden bir hafıza bozukluğu olarak görmüştür. Bu süreçte hipnoz kullanımına büyük ölçüde önem vererek travma sonrası psikopatolojilerin tedavisinin istikrarlı bir terapötik ilişki kurmaktan ibaret olduğunu öğretmiştir. Aynı zamanda travmatik anıların geri getirilmesi, anlamlı deneyimlere dönüştürülmesi ve öğrenilmiş çaresizliğin üstesinden gelmek için ise etkili eylemde bulunmanın altını çizen Janet'in dissosiyatif bozukluklar ve travma sonrası stres reaksiyonları ile ilgili klinik gözlemlerinin ve tavsiyelerinin çoğu, bir asırdan fazla bir süre önce ve ilk yaptığı zamanki gibi bugün de hala geçerlidir. Janet'in *"Dissosiyasyon Teorisi",* geçmişten günümüze olan bir zaman aralığında çocuklarını travmatize eden disfonksiyonel ailelerin kendi çocukları üzerinde oluşturdukları uzun dönemli amneziler ve bilinç kesintileri ile karakterize ruhsal patolojilerini anlamamızı kolaylaştırmaktadır.[1,6,35]

HILGARD'IN YENİ DİSSOSİYASYON TEORİSİ: "NEODISSOCIATION THEORY"

Hilgard'ın bölünmüş bilincin yeni dissosiyasyon teorisi, hipnotize edilebilirliği yüksek olan insanların algı ve hafızalarındaki değişimlerin analizi zemininde yapılandırılmasına rağmen bu teorinin etkisi, hipnoz alanında yapılan araştırmalarla sınırlı kalmamıştır. *Hilgard "yeni dissosiyasyon teorisini", Freud'un "sembolizm" temelli psikanalizine alternatif oluşturmak amacıyla Pierre Janet, William James, Boris Sidis ve Morton Prince gibi birçok bilim insanından faydalanarak yapılandırmıştır.* Bilişsel ve sosyal psikologların da yardımıyla bilinçdışını yeniden yapılandırılmak bu teorinin temel amacını oluşturmaktadır. *Yeni dissosiyasyon teorisi, eski dönemlerde "histeri" olarak bilinen dissosiyatif bozukluk ve konversiyon bozukluğu vakalarının modern bir yaklaşımla değerlendirilmesini hedeflemektedir.* Klasik dissosiyasyon teorisinden farklı olarak "sosyobilişsel" bir yaklaşımla klinik vakaların değerlendirilmesi gerektiğini önemle vurgulayan bu teori, eklektik bir zeminde yapılandırılmaktadır. Başta dissosiyatif bozukluklar olmak üzere travmatik yaşantılarla ilişkili psikiyatrik bozuklukların psikoterapilerinde vakaların hem bilişsel hem de sosyal değişimlerinin çalışılmasının oldukça önemli olduğu vurgulanmaktadır.[33]

Hilgard, bir psikotravmatoloji duayeni olan Janet'in görüşlerini de kapsayan "Yeni Dissosiyasyon Teorisi"nde *"mental işlevlerin çoğu zaman bilinçli zihne çıkmayan çoğul ve örtüşen mekanizmalarla düzenlendiğini"* vurgulamaktadır. Hilgard, genel olarak "*bilincin tekliğinin bir yanılsama olduğunu ve normal zihinsel işlevler içinde dissosiyatif bir yelpazenin bulunduğunu"* ifade etmektedir. Hilgard bu *"yeni dissosiyasyon teorisi"*nde dissosiyatif fenomenlerin sadece histeri ile sınırlı kalmayıp evrensel bir fenomen olduğunu net olarak ortaya koymuştur ki bu da "*aktüel hayatın dissosiyasyonu"* sürecini aydınlatmaktadır. Kanaatimce, *Hilgard'ın bilincin tekliğinin bir yanılsama olduğu ve normal zihinsel işlevler içinde dissosiyatif bir yelpazenin olduğu fikri hala geçerlidir hatta bu fikir dissosiyasyonu normalleştirmektedir.* Bölünmüş bilinçlilik, insan düşünce ve eylemlerindeki *"çoklu kontrol sistemi"* olarak tanımlanmıştır. Hilgard, Janet'in "*Dissosiyasyon Teorisi"*ni model alarak istemli ve istemsiz insan kontrol mekanizmaları arasındaki etkileşimi, *"bölünmüş bilincin ayrılması"* yani dissosiyasyon açısından değerlendirmiştir. Bu değerlendirme; hem *"aktüel hayatın dissosiyasyonu"* hakkında bir farkındalık sağlar hem de posesyon yaşantıları, fügler, alter kişilikler, amneziler, rüyalar, dissosiyatif halüsinasyonlar ve öfke patlamaları hakkında travma ile ilişkili psikopatolojilere dair geniş bir veri yelpazesi sunar.[1,6,33,36,37]

Disfonksiyonel aile modellerinin ve dinamiklerinin bireylerdeki uzun dönemli ruhsal etkileri, bu düşünceleri doğrular niteliktedir. Hatta normal olarak kabul ettiğimiz aile

modellerinde yetişen bireylerde de dissosiyatif reaksiyonlar: *aktüel hayatın dissosiyasyonu*, varlık gösterebilmektedir. Bu varlık gösterme süreci, bilincin tekliğinin bir yanılsama olduğunu ve normal zihinsel işlevler içinde dissosiyatif bir yelpazenin olduğunu öne sürmektedir ki belki de "*dual ya da çoklu bilinçlerle" travmatik yaşantıların proses edilebilmesi* olanaklı kılınmaktadır. Pierre Janet tarafından histeri vakalarında gözlenen bir durum olarak nitelendirilen dissosiyasyon, aynı zamanda günlük hayatta karşılaşılan, "konuşmada kopma", "gündüz düş kurma" ve "geçici olarak ortaya çıkan yabancılaşma hissi" gibi durumları da kapsamaktadır. *Belki de dissosiyasyonun özü; travmatize insanın aynı anda hem bilinçli hem de bilinçsiz olabilmesidir*.[1,6,34,37] Bu nedenle günümüzün modern psikoterapi yaklaşımlarında ve kişilik kuramlarında "*dual ya da çoklu paradigma ve modaliteler"* hakim olmaya başlamıştır.[21,23,32,38]

TEKAMÜLLERİNİ TAMAMLAYAMAMIŞ TARİHİ FOSİLLER

Disfonksiyonel aileler, Öztürk'e göre psikotarihsel açıdan tam olarak ilkel çocuk yetiştirme stillerini benimseyip savunmasalar da ileri düzeydeki çocuk yetiştirme stiline henüz geçememişlerdir. Bu nedenle bu aileler, hem şiddet odaklı çocuk yetiştirme stillerini hem de ileri düzeydeki çocuk yetiştirme stillerini değişken oranlarda ve dissosiye edici bir şekilde kullanmaktadırlar ki bu görünürde normal aileleler, bireysel ve toplumsal açılardan *"tekamüllerini tamamlayamamış tarihi fosiller"* olarak adlandırılmaktadırlar. Psikotarihsel perspektifte çocuk yetiştirme stilleri bağlamındaki "çocukluk çağı travmalarının kuşaklararası geçişi" çalışmaları, bireysel travmaların toplumsal eksende geçişine yönelik yapılan en önemli çalışmalar arasında yer almaya devam etmektedir.[1,2,8,10,15]

Psikotarih, insanlık tarihinden bu yana, çocukluk çağı travmalarının azalan bir ivme ile seyrettiğini ancak tamamen ortadan kalkmadığını hatta *"dönüşüm göstererek kendini yenilemeye devam ettiğini"* iddia etmektedir. *Tarih boyunca birçok ruh ve toplum sağlığı disiplinleri tarafından ihmal edilen "çocuk yetiştirme stilleri" kavramı, günümüzde artık modern paradigmalar ve bilimsel modaliteler eşliğinde çocukluk çağı travmaları kapsamında ele alınmaktadır.* Çünkü psikiyatri ve klinik psikoloji gibi çocukluk çağı travmaları üzerine araştırmalarını yürüten disiplinler, çocukluk çağı travmalarının adeta aile içindeki çocuk yetiştirme stillerinin arasına saklanmış hatta bu travmaların çocuk yetiştirme stillerinin ta kendisi olmuş olduğunu çok uzun bir süre fark edememiştir.[1,2,7]

Öztürk, psikoterapilerde, disfonksiyonel aileler içerisindeki *"dissosiyatif kaos"* konusunun önemle değerlendirilmesi ve bu konuya ivedilikle çözüm getirilmesi gerektiğini bildirmektedir. Dissosiyatif mekanizmaların rol oynadığı bir ailede, aile bireylerinin değişen zaman dilimleri içerisinde farklı ruh hallerini taşıyabilecekleri beklenir. Bu roller arasında birbirine kuvvetli dönüşüm ihtimali olan *"kurban, istismarcı ve eylemsiz seyirci"* rolleri ana özellik taşır. Kendi geçmişinde bu tür travma yaşantıları olan ebeveynler, gerek aralarındaki etkileşimleri gerekse çocuklarıyla olan etkileşimleri içerisinde zaman zaman güven verici ve olumlu (melek, şefkatli, samimi) bir imaj çizerken, zaman zaman da istismarcı kimliklerine (öfkeli, baskıcı, manipülatif) bürünebilirler. Özellikle çocuklar, sürekli tutumları değişen ve kendi aralarında da geçinemeyen bir ebeveyn ile kendilerini zıt duygu geçişleri içerisinde bulabilirler ve *uyum odaklı "aktüel hayatın dissosiyasyonundan" tanı alabilecek düzeyde bir "patolojik dissosiyasyona" zorlanırlar.* Bu süreçte kimse aileyi terk edemez hatta terk etmenin bir ihtimali bile söz konusu değildir. *Kriz sırasında terk etmek, dissosiyojen bir aile atmosferinde güvenli bir durum olarak algılanamaz.* Anne ya da baba melek konumuna geçtiklerinde ise, terk etmek için bir neden kalmaz, diğer durum yeniden tekrarlana dek travmatik anılar, dissosiyatif bir biçimde unutulur ve aktüel yaşama devam edilir.[1,3,14,39]

Görünürde normal aile dinamikleri bağlamında en fazla çocukluk çağı travmalarının oluşumuna neden olan, kendi çocuklarını travmatize etmesinin yanı sıra bu çocukları aile dışındaki diğer travmatik yaşantılardan koruyamayan, travmatik yaşantılar karşında etkin savunma tekniklerini öğretemeyen, aktif ya da pasif agresif doğalı yaptırım stilleriyle kuşaklararası süreçte kriminojen eğilim ve zemindeki dissosiyatif doğalı aile, toplumsal bir yapı ya da ajan olarak dışarıdan normal bir sistem olarak görünse de *"disfonksiyonel özellikler ve işleyiş şekilleri"* göstermektedir. Bu ailelerde tanı alan ve bu tanı alanın genellikle kendi çocukları olan bir birey karşısında, tanı almayan ya da sublinik düzeydeki diğer aile bireyleri bulunmaktadır. Aile, genel olarak en ağır patolojik tanıyı alan aile bireyi ve eşik altı belirtilerle karakterize olan diğer aile bireyleri olmak üzere iki kutuplu bir yapıya sahip olmakta ve bu yapıda ise, *"parçalanmış ya da dissosiye olmuş bir aile sistemi örüntüsü"* öne çıkmaktadır. Ailedeki bu disfonksiyonel yapı, çocuğu travmatize etmekte ve bu travmalar kronik hale gelerek çocuğun bağ kurma kapasitesini ve ruhsal entegresyonunu olumsuz etkileyerek dissosiyasyonun klinik olarak ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Disfonksiyonel ailerde kronik olarak travmatize edilen çocuklar; tepkisiz, öfkeli, telkine açık ve depresif karakteristikli *"travmatik selfleri"* ile bu prekar yaşamlarına katlanabilmektedirler.[1,9,12,16]

"DARK WASTE HAREKETİ": GELİŞİM KARŞITI ANTİ HÜMANİST KİTLE

Psikotarihsel süreçte çocuk yetiştirme stilleri, empati açısından oldukça yavaş bir gelişim göstermektedir. Ancak eski dönemlerdeki ilkel çocuk yetiştirme stilleri günümüzde hala görülebilmektedir. Çocuğunu sabote eden, yaralayan, terk eden, ezen, manipüle eden hatta öldüren ya da kurban eden ebeveynler, adeta karanlık çağlardan günümüze sızmış tehlikeli atıklar gibidirler. Bu ebeveynlerin hayat görüşlerini maalesef ki farklı kültürlerde ve farklı ülkelerdeki akademisyenler, yöneticiler ve politik kitleler de aynen paylaşabilmekte ve benimseyebilmekte hatta bu ilkel fikirleri savunanarak kendilerine gelişim karşıtı ve doğa düşmanı taraftarlar toplayabilmektedirler. Bu gelişim karşıtı ve doğa düşmanı taraftarlar ise kendileri gibi bir lider arayışı içerisine girerler ki artık o ilkel insan toplulukları için şiddet, istismar ve her türlü ilkel eylemler kaçınılmazdır.[2,8,15,19]

"Dark Waste Hareketi", karanlık çağların ilkel çocuk yetiştirme stillerini savunan gelişim karşıtı anti hümanist kitle olarak Öztürk tarafından tanımlanmıştır. Bu kitlenin çocuk yetiştirme stillerindeki fosilleşmiş, dönüştürülemeyen ve arıtılamayan tehlikeli düşünce, duygu ve davranışları ile mücadele etmek oldukça zordur. Bu tehlikeli ve anti hümanist saldırgan kitle ile eylemleri, *"karanlık atık: dark waste hareketi"* olarak adlandırılmıştır. Bu kitle, karanlık çağlardaki şiddet odaklı çocuk yetiştirme stillerini savunduğundan ve uyguladığından dolayı günümüzde dünyanın her yerindeki bireysel ve toplumsal şiddet yaşantıların adeta mimarlarıdırlar. *Gelişim ve değişim karşıtı olup, karanlık çağların ilkel fikir ve düşüncelerini günümüz toplumuna bir atık gibi sızdırırlar ve genişleyerek hem bireylere hem de toplumlara zarar verirler.* Yaşadıkları topluma uyum sağlayamazlar, *"şiddet içerikli primitif ve regresif çocuk yetiştirme stillerini"* savunurlar, *"kadın ve çocuk düşmanı"*dırlar hatta travma çalışmalarına ve çocukluk çağı travmalarını önleme politikalarına muhaliftirler. Karanlık çağlardan kuşaklararası bir geçişle üzerlerine sinmiş ve çağdaş toplumların büyük ölçüde terk ettiği bu ilkel ve çağ dışı kalmış atık fikir, duygu ve davranış kalıplarıyla şiddet odaklı ve disfonksiyonel bir hayatı yaşarlar.[1,2,15]

Dark waste hareketinin altında, travmatik anılarına kronik ve fobik bir kaçınma gösteren dissosiyatif savunmaların ve borderline kişilik örgütlenmesinin ön planda olduğu, istismarcılarına bağlanma hatta onlarla özdeşim sonrasında nevroz sınırlarını aşmış, esneyebilme (self-resilience) yeteneği kalmamış ve prepsikotik yönelimli kendinden emin (self-certain) dissosiye benlik parçalarından oluşan dönüşümlü (reversible) kişilikler yatar. Disfonksiyonel kişilerde, dissosiyatif bireyler ve şizofrenik bireylerde olduğu gibi kendinden eminlik düzeyi yüksek, esneyebilme düzeyi ise düşüktür. Dissosiyatif ve disfonksiyonel bireylerdeki bu psikolojik yapılanmaya zaman zaman psikotik kişilik komponentleri eşlik eder ancak bu onların psikotik olduğunu göstermez. Travma ve dissosiyasyon odaklı psikoterapi yöntemleriyle disfonksiyonel bireylerin psikotik komponentleri tamamen ortadan kalkabilmektedir.[2,21,38,40]

Dark waste hareketinin içerisinde yer alan kişiliklerde çoğu zaman *"dissosiyatif narsisizm"* bulunmaktadır. Dissosiyatif narsisizmleri yok farzettikleri travmalarını sindirememelerine karşı geliştirdikleri bir savunma yöntemi olup, bu narsissistik doğalı dissosiyatif savunmalara megolomani de değişken aralıklarla eşlik eder. Kompleks, eş tanılı ve dönüşümlü disfonksiyonel kişilik yapılarından dolayı travmalarıyla yüzleşemezler, onları proses edemezler ve adeta ters bir tepki geliştirerek travmatize insanlardan, travmatize bireylerin psikoterapilerini veya fiziksel tedavilerini üstlenen ruh sağlığı uzmanlarından ve doktorlardan nefret ederler. Çoğu zaman da bu alana yönelttikleri patolojik öfke ile nefret, kendi dışındaki tüm toplulukları hedef alarak genişler, toplumsal bir şiddete transforme olur ve vandalistik bir yönelimle dark waste hareketinin varlık göstermesini sağlar.[1-3,15]

OLUMSUZ YAŞAM DENEYİMLERİ KARŞISINDA GELİŞİMSEL GÖÇ

Öztürk, göç olgusunun temel motivasyonunun bir genç ya da yetişkinin hem kendi ailesinin hem de kendi toplumunun uyguladığı patolojik, ilkel ve şiddet odaklı yanlış çocuk yetiştirme stillerinden bir kaçma veya kurtulma çabası olduğunu ifade etmektedir ki bu sürecinin ardından bireylerin kuşaklararası düzeyde daha insani bir yaşama ulaşması da zaten deMause'un tanımladığı göçün *"psikojen pompa etkisi"*nin ta kendisidir. Öztürk, *kişinin içinde yaşadığı çağ dışı dinamiklerden kurtulmasını sağlayacak türde olan, olumsuz yaşam deneyimlerinden uzaklaştıran ve onun potansiyellerini kullanabilmesine imkan tanıyan şehir ya da ülke değişimlerini, bireyin hem pozitif bir yeniden yapılanmasına hem de olumsuz yaşam deneyimlerini ve travmatik yaşantılarını proses etmesine hizmet edeceğinden dolayı "gelişimsel göç"* olarak değerlendirmektedir. Gelişimsel göçler, kaotik olumsuz yaşam deneyimleri ve kronik travmatik yaşantı döngülerinin kırılmasını sağlayan en kalıcı toplumsal dinamiklerdir.[1,2,7,8]

Toplumsal bir varlanış sisteminde, yenilenmenin ve yenilenerek artık işe yaramayan baş etme stratejilerinin ve yanlış ya da negatif çocuk yetiştirme stillerinin, geçmişte

ya da önceki yaşanılan yere bırakılabilmesini, ancak büyük ve dramatik göçler sağlayabilmektedir. Günümüzde genellikle toplumların kendi içinden yetişen ileri bir kesimin ortalamayı aşarak göç sürecindeki gibi gelişim yönünde bir kırılma yaratması çok olağan bir yaşam deneyimi olmadığından dolayı ülkeler göçe bu kadar tolerans göstermektedirler. *Göç eden binlerce kişiden bazıları elbette olumsuz yaşam deneyimlerini, travmatik yaşantılarını ve dissosiyatif reaksiyonlarını geçmişinde ya da o anda yaşadığı yere bırakarak hem kendi hem de insanlık tarihinin gelişimi adına büyük adım atacaklardır.* Dünyanın bütün zamanlarında büyük ve dramatik göçler sonrasında ortaya çıkan kültürel kopmalar; ileriye yönelik adım atmak isteyen ailelerin önünü açarak yeni bir toplumda yeni bir normalliğin, yeni bir insan ve aile tipinin oluşturulmasını gerçekleştirebilirler.[1,2,8,41]

TRAVMATİK VE PSİKOPATOLOJİK YAŞANTILAR DÖNGÜSÜNDE KONTROL VE İTAAT

İnsanlık tarihinin bütün toplumlarında, travmatik yaşantılar ve yanlış çocuk yetiştirme stilleri, hem itaat hem de kontrol amacıyla kullanılmış ve kullanılmaya devam etmektedir. Çünkü hem bireyler hem de toplumlar, travmatize ve patolojize ettikleri kişileri ve kitleleri dissosiye ederek daha kolay kontrol edebilmektedirler ki bu kontrol edebilme hissi onların hasta ruhlarında geçici bir kendini iyi hissedebilme duygusunun yaşantılanmasına neden olmaktadır. Bu travmatik ve psikopatolojik yaşantılar ise aynı çağda yaşayan kişilerce bir sonraki nesile bir reviktimizasyon döngüsünde aktarılmaktadır. *Bu doğrultuda ardışık kuşaklarda ve nesillerde benzer oranda travmatik ve psikopatolojik yaşantılar görülmektedir.* Öztürk'e göre aile psikopatolojileri, içinde yaşanılan ülkenin toplumsal psikopatolojisi ile hem doğru orantılı hem de birbirine identiktir. Çünkü çoğu nevrotik ruhsal hastalıkların ve toplumsal şiddet olaylarının temelinde, çocukluk çağı travmaları ve empatiden uzak şiddet odaklı yanlış çocuk yetiştirme stilleri yatmaktadır.[1,2]

Kontrol ve itaat ettirme süreci; düşünce, duygu ve davranışlar kadar toplumsal değerleri, bilinci ve kimliği de kapsamaktadır. Aile içi şiddetten mobbinge, işkenceden savaş ya da teröre bütün travma ile ilişkili olumsuz yaşam deneyimlerinde *"kontrol ve itaat ettirme"* süreci fundamental bir rol üstlenmektedir. Travmatik yaşantılar ve dissosiyatif reaksiyonlar; bireyin kişiler arası ilişki dinamiklerini bozan, kimlik ve kendiliğin bütünleştirici fonksiyonlarını kesintiye uğratan, öznelik ve öznel etkinlik gücünü parçalayan, kişinin baskı ya da hükmetme karşısında itaat etme modalitelerine zorlayan, bireyin sınırlarını kırarak kontrol edilmeye ve istismar edilmeye açık hale getiren ve hem kişinin kendini tanımlamasını hem de kendisini ifade etmesini güçleştiren patojen ve zaman zaman birbirini örttüğü kadar birbirleriyle fonksiyon geçişleri de bulunan *"dual ve dominatik bir fenomen"* olarak faaliyet göstermektedir. *Travmatik yaşantılar; iç dünya ve dış gerçeklik arasında, aktüel yaşamdaki kişiler arasında ve intrapsişik olarak kimliğin farklı yönleri arasında karşılıklılığın yitirilmesi yönelimli dissosiyojen bir etki yaratırlar ki travmatik yaşantılar sonrasında temelde bilinç kesintileri oluşturarak bir "ruhsal darbe" yapan asıl ajan, dissosiyasyonun ta kendisidir.* Travmatik olmayan yaşantılar ve özdeşimler nasıl kimliğin entegratif yönüne katkılar yapıyorlarsa, travmatik olan yaşantılar ve özdeşimler kimliğin dissosiyatif yönüne katkılar yapmakta hatta bireyi kimliğinden uzaklaştırmakta ve saldırganın amaç ve istekleri kişinin kendisininkilerin yerini alarak onu istismarcıya bağlanmaktan istismarcı ile identifikasyon kurmaya kadar götürebilmektedir.[1,4,12,35,38,42,43]

Ruhsal açıdan sağlıklı ve gelişim odaklı bir neslin yetişmesi ancak ve ancak normal:fonksiyonel ailelerle mümkün olsa da çoğu ebeveyn kendi öz çocuğunun tarihine onu ağlatarak, şımartararak, aşağılayarak, döverek, ihmal ve dissosiye ederek ya da yok farzederek ilk istismarcıları olarak adlarını yazdırmaktadır. *Aileler kendi çocukluk dönemlerinde yaşadıkları istismarları dönüştürerek çocuklarına uygularlar.* Kendi ebeveyninden çok fiziksel şiddet gören bir ebeveyn bu fiziksel şiddeti büyük oranda çocuğuna uygulamaz ama onu duygusal açıdan istismar eder ve bu açıdan travmatik yaşantılar bir dönüşüm geçirir ama aynı oranda kuşaklararası süreçte devam eder. Disfonksiyonel ve patolojik ailelerde bir *"yenilenme"* ve *"eskiyi muhafaza etme"* dualitesinde *"patoloji kazanır"* ilkesi geçerlidir. Çocuklar için disfonksiyonel bir ailede güç patoloji ile identik olarak algılanacağından dolayı hep patolojik olan ebeveyn model alınmaktadır ki bu model alım sürecinde dissosiyatif savunmalar fonksiyon görmeye başlar. Disfonksiyonel ve patolojik bir aile içerisinde travmatize edilerek kontrol edilen bireylerin bütünü ise itaatkar bir toplumun oluşmasına neden olmaktadır. Bireysel büyüme ve gelişim, entegratif ya da assosiyatiftir. Travmatik yaşam deneyimleri ise parçalı ya da dissosiyatiftir ki bu nedenle hem bireylerde hem de toplumlarda bilinç kesintilerine yol açar ve bu bilinç kesintileri onları itaata zorlamaktadır.[1]

AİLE PSİKOPATOLOJİSİ, "AKTÜEL HAYATIN KONFORMİZMİ" VE "PATOLOJİK KONFORMİZM"

Aile psikopatolojisi ile konformizmin birbirine oldukça yakın ilişki dinamikleri ve fonksiyon geçişleri bulunmak-

tadır. Konformizm temel olarak, toplumsal standartlara ve sosyal normlara uygun hareket edilmesi sürecinde aile, akran ve işyeri gibi belirli dönem ve zamanlarda uyulması gereken kurallara riayet edilmesi olarak tanımlanmaktadır. Kural ve normlara yönelik çevreden gelen etki arttıkça, bireyin kendi karar verme süreçleri de dahil olmak üzere içsel/kişisel faktörlerinin uyma davranışı üzerindeki rolü de azalmaktadır. Bu sebeple yüksek düzeyde konformist tutum ve davranış gösteren bireyler, düşük düzeyde konformizm gösteren bireylere kıyasla kişisel ve belirli oranda sabit olan değerleri ile ilgili tutarsız davranabilmektedir. Yüksek düzeyde konformizm gösteren bireyler, yakın çevreleri tarafından kişisel değerlere fazla önem vermeyen ve ikircikli olarak algılanabilmektedir.[44,45]

Toplumun en temel ögelerinden ve biyopsikososyal yapıtaşlarından biri olan aile, büyük oranda sınırları oldukça belirgin olan karakteristiklere ve kuşatıcı hatta akışkan özelliklere sahiptir ki aynı zamanda bu öge ya da yapıtaşı, ait olduğu toplumun hem patolojisini hem de iletişim dinamiklerini içerisinde barındırır. Öztürk'e göre, aile içerisinde çocuğun patolojisi ve iletişim dinamikleri ile aile ortamındaki psikopatoloji ve iletişim dinamikleri birbirine identiktir ve bu identik psikopatoloji ve iletişim dinamikleri aile ile bireyler arasında fonksiyon geçişleri gösterir. Ruhsal açıdan sağlıklı anne, baba ve çocuk ya da çocuklardan oluşan hem bir bütünlük hem de bir özerklik dualitesi içerisinde bir biyopsikolojik yaşam formunu temsil eden aile üyeleri, sosyal normlar içerisinde dengeli bir konformizm temelinde barınmakta, toplumun fundamental bir parçasını meydana getirdiğini hissetmekte, optimal düzeydeki "bağımlılık-bağımsızlık çatışması" döngüsünde kimliklerini geliştirmeyi hatta korumayı sürdürmekte ve uyması gereken kurallar dahilinde genellikle gelişim odaklı olarak mobil şekilde hareket etmektedirler. Normal: fonksiyonel ailelerin misyonları, entegratif bir süreç eşliğinde kuşaklararası gelişim üzerine odaklıdır.[1,39,46]

Ancak görünürde normal: disfonksiyonel, postmodern ve patolojik ailelerin misyonları ise genellikle değişim ve gelişim karşıtı olup varolan çağ dışı fosilleşmiş ve hastalanmış yapıyı muhafaza etmek üzerine odaklıdır ki maalesef psikolojik yardım talep eden ailelerin görece az bir kısmı bu çağ dışı, fosilleşmiş ve hastalanmış yapıyı kırarak gelişim yönünde bir istikamet alabilmektedir. *Patolojik aileler, içerisinde yaşam buldukları patolojik topluma bu patolojileri ile başlangıçta bir başkaldırıda bulunsalar da ait oldukları bu patolojik toplum, onları zamanla itaat eden konformist bir yönelime ve kopya kimliklere yani kendinden uzak ve kendi gibi olmayan tutumlara doğru dissosiyatif bir kaos atmosferinde hızla dönüştürebilmektedir.* İtaat sürecinde konformizm, uyumsal tutum ve inançlardan öte aile psikopatolojilerinin şiddetinin bir yordayıcısı olarak devreye girmektedir. Başlangıçtaki bu başkaldırı aslında istismarcı toplum kadar istismarcı ebeveyne karşıdır ki bu istismarcı ebeveyn çoğu zaman içinde yaşanılan ülkenin erk, güç ve otorite temsilleri ile identifiyedir. Öztürk'e göre, konformizm, *"normal: aktüel hayat konformizmi"* ve *"patolojik konformizm"* olmak üzere iki şekilde ele alınmaktadır. *"Normal konformizm"* ya da *"aktüel hayat konformizmi",* bir uyum çabasıdır ya da uyum davranışı yönelimlidir ve sosyal iletişimlerde ortak alanların yaratılmasını sağlar ancak *"patolojik konformizm"* ise, istismar yapan ebeveynin bütün eylemlerine seyirci kalan hatta onunla işbirliği yapan aile üyelerinin ve ensest annelerinin bütün disfonksiyonel ilişki dinamiklerinin varlanış göstermesinin temelini oluşturmaktadır.[1,14,39,43]

POSTMODERN AİLELERDE KİMLİK GEÇİŞLERİ VE KİMLİK ATROFİSİ

Günümüz toplumunda hem dijital iletişim ve sosyal medya araçlarının hakim bir şekilde kullanılması hem de teknolojik gelişmeler ile insanlar, aktüel hayatın stresli ve kaygı verici dinamiklerinden uzaklaşmak maksadıyla *"dış dünya"* ve *"sanal yaşam"* ile geçmiş dönemlere kıyasla daha fazla temas halinde olmaya başlamıştır. Postmodernizm ile eşlenik giden teknolojik gelişmeler ile birlikte ev, işyeri, kamu ve özel alan kavramları belirli bir ölçüde iç içe geçmekte ve hem kişisel hem de aile içindeki sınırların esnemesiyle çocuklar ve yetişkinler, daha esnek ve daha kırılgan yönde değişim göstermektedir. Postmodernist ailelerin işyerlerinde kısmen de olsa artık, çocuk bakım merkezleri ve kreşler ya da çocuklar için öğrenme açılarını belirlemek ve onların güçlüklerle karşılaştığı öğretim ortamını uyarlamak üzere yoğun ve nitelikli eğitim alan *"gölge öğretmen"* gibi ikincil bakım verenler bulunmaktadır. Postmodern aileler günümüzde, hem kendilerini hem de çocuklarını sanal yaşamda belirli bir oranda teşhir etme çabası içine girmişler ve aile içinde özellikle çocukların psikososyal gelişimi için elzem nitelikteki optimal düzeyde olması gereken kurallar büyük oranda kuralsızlığa dönüşüm göstermiş ya da *"sınırları belli olmayan ve kırılgan normlar"* halini almıştır. Bu kırılgan normlar ise disfonksiyonel ve tutarsız hatta nezaketsiz bir yeni nesil yaratmaya devam etmektedir.[1,47]

Postmodernizm, bireylerin özgürleşebilecekleri ya da ötekileşebilecekleri hatta marjinalize olabilecekleri sonsuz kanallara sahiptir ve sanal platformlar vasıtasıyla aile pratiklerinin gerçekleştirmesine izin verir. Bütün aile modellerindeki gibi postmodern ailelerde erk ve güç mutlaka bir

psikopatoloji ile birlikte sağlanır. Öztürk'e göre, çocuk gözünde de genellikle patolojik ebeveyn güçlüymüş gibi algılanır ki bu algı aile içerisindeki psikopatolojinin *"psikolojik bulaş riskini"* oldukça büyük ölçüde artırarak var olan bu "*psikopatolojinin model alınmasına* ve *kuşaklararası geçişine"* neden olmaktadır. Toplumsal patolojinin en büyük ajanı, bu psikopatolojiyi besleyip büyüten hem postmodern hem de patolojik ve görünürde normal gerçekte ise disfonksiyonel olan ailelerdir. Postmodern sosyal teoriler, internet çağının ve tüketim toplumunun etkisiyle bireylerin yaşam tarzları ve günlük hayatlarının geçmişe kıyasla büyük oranda değiştiğini, kimlik olgusunun da bu değişimden fazlasıyla nasibini aldığını vurgulamaktadırlar. Bu bağlamda Öztürk, aile psikopatolojilerinin en çok kimliği vurduğunu, teorik ve klinik çalışmaları ile bilimsel olarak ortaya çıkarmaktadır.[1,14,21,48,49]

Ailenin görünürde en esas unsuru olarak algılanan çocuğun ebeveynleri ile çocuk yetiştirme stilleri aracılığıyla girdiği etkileşim, zamanla fiziksel boyuttan duygusal boyuta doğru geçiş göstererek ilerlemektedir. Çocukların kimlikleri bir aile ortamı içerisinde gelişir ki kimliğin en temel özelliği sadece insana özgü bir kavram olması ve diğerinden ya da diğerlerinden farklılık göstermesi veya başka yahut bambaşka olmasıdır. Kimlik, entegratif ve net bir biliş olarak bireyin ruhsal ve sosyal bütünlük içerisinde kendi ve toplumun gözünde kim olduğunu ve nasıl biri olduğunu bilmesi durumudur. Öztürk, özellikle disfonksiyonel ve patolojik ailelerde bir erk ve güç kazanma aracı olarak *"simetrik"* ya da *"asimetrik kimlik geçişleri"* kadar *"itaat ettirme"* ve *"baskı indeksli kimlik kontrolleri"*nin de olduğunu önemle vurgulamaktadır ki bu süreç ise *"aile psikopatolojilerinin kaygan zeminini"* oluşturmaktadır. Çocuklar da ebeveynleri gibi bu kimlik geçişlerinde ergenlik öncesi dönemden itbaren ana oyuncu olmaya şiddetle zorlanmaktadırlar hatta bu ana oyuncu olma hali ise çocuk ve ergenden ebeveyne olan şiddetin de esas temelini oluşturmaktadır.[1,2,50-52]

Postmodern toplumlarda baskı ve kontrolün neden olduğu "travmatizasyon" ve "yabancılaşma" süreçleri karşısında yaşanan hem *"bireysel"* hem de *"toplumsal dissosiyasyon"* esnasında ya da sonrasında aile bireyleri, Öztürk'ün tanımladığı *"kimlik erimesi"* sürecine girerler. Kimlik erimesi, baskı karşısında itaat etme yönelimiyle dissosiyojen reaksiyonlar veren bireyin kendi kimliğine yabancılaşması, ondan uzaklaşması ve onu daraltmasıdır. Öztürk'e göre, *"kimlik daralması"* ya da *"kimlik atrofisi"* yaşayan bireyler; hem bireysel hem de toplumsal boyutta kahraman olduklarına inandıkları ya da sandıkları veya kahraman olduklarına ikna edildikleri görünürde ya da sözde kurtarıcıların peşinden iradesizce ilerlemek isterler ki bu yoğun yaşanan iradesizce ilerleme isteği, kimlik erimesi ve kimlik daralması yaşayan bireylerde hem dominant lider ya da sözde kurtarıcıların kendilerine bir kimlik nüfuzu yapmalarını olanaklı kılar hem de dominant liderler ve bu kitleler arasında bireysel ve toplumsal düzeylerde kimlik geçişleri yaşantılanmasını sağlar. *Kimlik erimesi; istismarcı lider ve kişiler karşısında kişilerin kendi kimliklerinin kontrolünü küçük ve basit çıkarlar için ya da simbiyotik iletişiminin doğası gereği onlara vererek, kendi kimliğini daraltması yani atrofiye uğratması ve bu istismarcı kişilerin kurbanları olarak çekinik ve kontrol edilebilir ilkel bir yapıya bürünmeleri sürecidir.* Geleneksel toplumlardaki kimliğin değişmez ve durağan niteliği, postmodern toplumlarda devingen ve etkileşimseldir. Bu minvalde kimlik, görece sınırları korunmakla birlikte günümüzde daha değişebilir, kırılgan ve prekar bir hale gelmiştir ki bu hal ise, hem kimlik nüfuzlarını hem de kimlik geçişlerini son derece olanaklı kılmıştır.[1,50]

Aile dinamikleri ve psikopatolojileri, eski zamanlardan bugüne değişimler göstererek fonksiyonlarını sürdürmeye devam etmektedir. Postmodern öncesi döneme kıyasla bu belirli farklılıkların ve kuralsızlıkların ortaya çıkması, genele nüfuz etme potansiyeli yüksek olan postmodern ailelerin temel özelliklerini oluşturmaktadır. Günümüzde, anne ve babanın, varsa çocuklarının sınırları esnek olan kurallar dahilinde birlikte yaşadığı, her iki ebeveynin genellikle çalıştığı ve gerekli durumlarda evlat edinmeye hazır olduğu postmodern aileler, yaygın bir şekilde hem ülkemizde hem de dünyanın birçok yerinde yaşantılarını sürdürmektedir. Postmodern aileler günümüz toplumlarında değişebilen düzeylerde sağlıklı duygusal ilişki kurma ve finansal stabilite açısından ortalama ve ortalama üstü seviyeyi belirli bir oranda temsil etmelerine rağmen bu aileler büyük oranda ise, *"izin verici ve liberal tutumlar"* sergilemeleri sebebiyle modern veya klasik ailelere oranla toplumun ve "*global iklimin realitesinden kopuk"* olan çocuğun psikososyal gelişimi için zararlı etkileri olabilecek çocuk yetiştirme stillerini savunmaktadır.[3,53]

DİSFONKSİYONEL AİLELER

Bir ruh sağlığı profesyoneli olarak disfonksiyonel ailelerle çalışmak, aile bireylerindeki hem psikopatolojik ilişki dinamikleriyle hem de geçmiş ve şimdiki zamanlardaki travmatik yaşantılarla çalışmak demektir. Disfonksiyonel aileler, empatiden uzak şiddet odaklı çocuk yetiştirme stilleri, tutarsız iletişim şekilleri, sürekli çatışmaları ve nezâketsizlikleri olan sıklıkla ebeveynlerden birinin çocukları ihmal ettiği veya istismar ettiği ve diğer aile üyelerinin ise

olumsuz yaşam deneyimleri ve travmatik yaşantılarla ilişkili olan dissosiyatif savunmaları eşliğinde bu psikopatolojik eylemlere uyması yani *"patolojik konformizmleri"* nedeniyle temel aile işlevlerinin yerine getirilmesindeki bozukluklarla karakterizedir. *Bu ailelerde büyüyen çocuklar, patolojik bir uyma çabası veya konformist bir tutumla, aile içinde görülen bu işlevsizlikleri bir sosyal norm olarak algılarlar.* Disfonksiyonel ailelerde baskın eş, majör oranda bağımlı bir erişkin olup genellikle alkol ve madde bağımlısıdır ya da tedavi edilmemiş ruhsal bir bozukluğu bulunmaktadır. *Geçmişten günümüze disfonksiyonel ailelerin çocuklarından ebeveynlerine itaat etmelerinin ve bu durumla onların yalnız ya da kendi başlarına mücadele etmelerinin beklendiği düşünülmektedir.* Disfonksiyonel ebeveyn, kendi disfonksiyonel anne ve babalarını taklit edebilir ya da onların davranışlarını düzelttiğini sanarak yanlış davranabilir. Büyük oranda "çocuksu" anne ya da baba, baskın olan diğerinin çocuklarını istismar etmelerine izin verir ve bu süreçte istismar döngüsü devam eder. Disfonksiyonel ailelerde eşler arasında simbiyotik ilişkiler söz konusu olduğundan dolayı ev içinde yaşantılanan bütün travmatik döngülere rağmen anne ve babalar birbirlerini terk edemezler. Genellikle ebeveynin hataları aslında hem birbirlerini tamamladıkları hem de görünürde bir uyuma hizmet ettiği için evlilik bağı disfonksiyonel ailelerde simbiyotik ama oldukça güçlüdür.[1,54-57]

Öztürk'e göre, disfonksiyonel aile modellerinin oluşumunda empatiden uzak ve genellikle değişken aralıklarla uygulanan ilkel temelli "ödül-ceza" odaklı negatif çocuk yetiştirme stilleri yatmaktadır. Aile görüşmelerinde ruhsal açıdan patolojik üyesi olan ailelerin birçoğu ilk görünüşte problemsiz olarak algılanabilmekte olup "hasta" konumundaki bir psikiyatrik tanı alan bireyin yaşadığı geçmiş zamandaki ya da şu andaki psikopatolojik durumlarında onların paylarını anlamak oldukça güç olabilmektedir. Bu ailelerle derinlemesine görüşülmedikçe, vaka ile olan psikopatolojik ilişki biçimleri analiz edilmedikçe ve hastalık sürecindeki etkileri fark edilip aileler tedavi sürecine dahil edilmedikçe hem psikoterapilerin etkinliği tam olarak sağlanamaz hem de tedavi sürecindeki travmatize bireylerin *"dissosiyatif kriz yaşantıları"* ortadan kaldırılamaz. *Aile bireylerinde ve özellikle çocuklarda devam eden dissosiyatif krizler ise travmatik yaşantıların varlığına ve hala sürdüğüne işarettir.* Disfonksiyonel aile modellerinin, bir *"iç sosyal sistem"* içerisinde olumsuz yaşam deneyimlerinin sonucu olarak geliştirdikleri ve psikoterapi süreci içerisinde fark edilmesi gereken belirli ortak davranış kalıpları vardır. Bu belirli ortak davranış kalıpları, tutarsız iletişim dinamiklerine olanak verme yoluyla disfonksiyonel aile modellerinin yapılanmasında etkili olmaktadır.[1,9,58,59]

Bütün dünyanın çağdaş ülkelerinde 1990'lı yılların başlarından günümüze olan uzamda çocukluk çağı travmalarına ve bu travmalarla yakından ilişkili olan ruhsal bozukluklara olan hem klinik hem de akademik ilgi giderek artmış ve disfonksiyonel aile dinamikleri ile karakterize olan olumsuz yaşam deneyimlerini önleme çabaları bir zorunluluk haline gelmiştir. Çocukluk çağı travmaları kapsamında yapılan çalışmalar sonucunda bu olumsuz yaşam deneyimleri ile disfonksiyonel aile dinamikleri, ortak bir bağlam içerisinde değerlendirilmeye başlamıştır. Ebeveynler arasında ortaya çıkan ikircikli ve güvensiz ilişki örüntüleri, çocuklara verilen tutarsız ve karışık mesajlar ve onlarla nitelikten uzak bir şekilde kurulan zayıf iletişim becerileri, disfonksiyonel ailenin temel unsurlarını oluşturmaktadır. Aile içerisinde ortaya çıkan ve büyük bir oranda çocuğa yöneltilen disfonksiyonel tutum ve davranışlar; dissosiyatif bozukluklar, travma sonrası stres bozukluğu, depresyon ve anksiyete bozuklukları başta olmak üzere birçok psikopatolojinin kendi öz çocuklarında gelişmesine sebep olabilmektedir.[60,61]

Çocukluk çağı travmalarını önlemeye yönelik çalışan akademisyenler ve ruh sağlığı uzmanları, *"istismar mağdurunun annesi"* ve *"geri dönen anne ve baba"* olmak üzere iki model tanımlamaktadır. "İstismar mağdurunun annesi", kuşaklararası travma geçişine paralel olarak çocukluk döneminde istismara uğrayan annelerin kendi çocuklarını da istismar edici çocuk yetiştirme stilleri ile yetiştirebileceği temeline dayanmaktadır. Olumsuz yaşam deneyimine maruz kalan bu kız çocukları, anne oldukları zaman kendi travmatik doğaları sebebiyle çocukları ile gerçek anlamda ilgilenemeyerek onlara uygun çocuk yetiştirme stillerini uygulamakta zorlanabilmektedir. Bu nedenle çocuk yetiştirme stillerinde birincil role sahip annelerin çocukluk dönemindeki istismar ve ihmal yaşantıları, kendi çocuklarını travmatize ve disfonksiyonel bir aile içerisinde yetiştirmelerindeki en önemli unsuru oluşturmaktadır. "Geri dönen anne ve baba" modeli ise, genellikle bağımlılık sorunu ile mücadele eden ebeveynlerin çocuklarıyla optimal düzeyde ilgilenmemesi üzerine temellendirilmiştir. Bazı ebeveynler boşandıktan sonra ya da mücadele ettiği bağımlılık gibi psikolojik problemlerden sonra ebeveynlik rollerinin farkına vararak bir telafi arayışına girmektedirler. Bu telafi süreci çocuklar tarafından büyük oranda iyi karşılanmamakla birlikte kısa süreli ve kendi yaşadığı majör bir sorun sebebiyle kendileriyle ilgilenemeyen ebeveynlerini, çocuklar bir süre sonra kabul edebilmekte ve onların anne-babaları olarak ebeveynlik görevlerini yapmalarına izin verebilmektedirler.[62]

Disfonksiyonel aileler, iç sistemlerindeki psikopatolojik bileşenlerini göstermek istemediklerinden dolayı za-

manla yalnızlaşarak kendileri üzerinde olumsuz psikolojik etkiler yaratan bir *"sosyal izolasyon"* süreci içerisine hapsolurlar. Ailenin kutsallığına ve aile mahremiyetine verilen değerle ilgili kültürel normlar azaldıkça sosyal izolasyon artmaktadır.[62] Ancak disfonksiyonel ailelerdeki yoğun psikopatoloji, sosyal iletişimlerdeki diğer insanlar ve komşuları tarafından çoğu zaman fark edilmez. Hatta bu görünürde normal ailelerin öteki birey ve aileler için ilk izlenimleri oldukça pozitiftir. Genelde diğer aileler, onlarla ilk kurdukları iletişimlerinde ya hayranlık duydukları ya da onların bu psikopatolojik süreçlerini fark edip yardım etmek istedikleri için iletişimlerini sürdürmek isterler. Oysaki içlerine girdiklerinde onların açmaz ve patolojilerinden kendilerini oldukça zor kurtarabilirler. Ancak bu patolojik dinamikleri, belirli bir zaman uzamında bu yardım eden aileler de benimsemeye başlarlar. *Çünkü görünürde normal aile dinamikleri, bir geçiş ya da yayılım gösterir.* İletişim kurdukları dönem içerisinde de çoğu zaman psikolojik açıdan zarar görürler ve onların psikopatolojilerinden etkilenirler.[1,9]

DİSFONKSİYONEL AİLE DİNAMİKLERİ VE İLETİŞİM ŞEKİLLERİ

Disfonksiyonel aile dinamikleri, *"yanlış çocuk yetiştirme stili"* olarak fonksiyon gören, çocukluk çağı travmalarına yol açan, köklerini kuşaklararası bir tarihten alan, "kendi içerisinde tutarlı" ancak sağlıksız ve patolojik olarak yapılaşmış düşünce, duygu ve davranış kalıplarıdır. deMause ve Öztürk'e göre bu kalıplar, yüzlerce yıl önceki çocuk yetiştirme stillerinin günümüze olan yansımalarıdır. *Psikotarihteki en eski dönemlerde çocuklarına ciddi ölçüde fiziksel zarar veren ebeveynler günümüzde ise çocuklarına daha çok duygusal olarak zarar vermekte ve onları yine ciddi ölçüde istismar etmektedir.* Disfonksiyonel aile dinamikleri, ebeveynlerden öğrenilen ancak bilinçdışı bir yönelimle farkına bile varılmadan da uygulanabilen psikopatojen dinamiklerdir. Bu psikopatojen dinamikler, kişilerin karşısındaki ya da yaşam çerçevesindeki bireyleri kontrol edebilme aracı olarak fonksiyon görmekte ve onları travmatize etmektedir. Disfonksiyonel aile dinamikleri, yeniden vurgulanmak istendiği üzere yanlış bir çocuk yetiştirme stili kapsamında bir cezalandırma yöntemi olarak kullanılmakta ve gerek aile içindeki gerekse aile dışındaki bireyler, yakınları tarafından hem travmatize hem de "hasta" edilerek kontrol edilmeye çalışılmaktadır. Disfonksiyonel aile dinamikleri büyük oranda bir duygusal istismar şemsiyesi altında gerçekleşir ancak duygusal istismar bu psikopatolojik dinamiklerde hem tek başına hem de özellikle fiziksel istismar ile ihmal ve küçümsenemeyecek bir oranda cinsel istismar ile birlikte olarak yaşanabilmektedir. Disfonksiyonel aile dinamikleri, disfonksiyonel iletişim ya da ilişki şekillerini kendi içerisinde barındırmaktadır.[1,3,8,9,38,59]

AİLEDE GİZLİ CEPHELEŞME

Disfonksiyonel ailelerde, genel olarak bir "bölünmüşlük" söz konusudur ve açıkça söylenmese de çocuklardan her birinin bir ebeveyne daha yakın diğerine uzak olması gibi çocukları da kapsayan bir *"gizli cepheleşme"* bulunmaktadır. Bu gizli cepheleşme, disfonksiyonel aile üyelerinin *"zorunlu seçmeli"* ve psikopatojen bir ilişki dinamiğidir. Aslında ailenin bütününde bir dissosiyasyon süreci yaşanmaktadır ve ebeveynler küçük çıkarları adına benimsedikleri çocukları kendi cephesine alarak, travmatize olmalarına rağmen kendi aralarındaki çekişmeye onları acımasızca alet etmektedirler. Ancak çocuk ya da genç anne ve babadan aldıklarını kendi kişiliğinde birleştirmek zorundadır ve bu cepheleşme eninde sonunda onun da ruhunda bir dualite yaratarak ruhsal gelişiminde bir dissosiyatif bozukluğa ve travma sonrası stres reaksiyonlarına neden olacaktır. Gerek cinsiyet ayrımı gerekse cinsiyet ayrımı olmadan gerçekleştirilen bir çocuğa aşırı önem verme diğer çocuğa karşı ise ihmalkar bir tutum sergileme ile karakterize olan çocuk ayrımı da bu kategori içerisinde düşünülebilir. Ailede yaşantılanan bu gizli cepheleşme, adeta bir *"yakınlaşma fobisi"*ne dönüşür ve güven duygusu adına bir karşılıklılık sağlanamaz.[1,3,9,59,61]

PATOLOJİK KONFORMİZM

"Yaşam kötü, dünya kötü, herkes kötü..." hipotezinin varlık göstermesini, şikayet ettikleri konular hakkında egosantrik çıkarlarını kaybetmemek adına fazla bir şey yapmayan, çaresiz seyirciyi oynayan hatta tepki bile vermeyen ve kendilerini "iyi bir insan" oldukları yalanına inandırmaya çalışan bireyler sağlamaktadır. "*Travmatik girdaplar" karşısında susup tepkisiz kalan bir ebeveyn, aile içerisindeki bütün istismarlardan en az bu istismarı yapan kendi eşi kadar sorumludur ki onların iyi bir insan oldukları söz konusu bile değildir.* Öztürk'e göre, *"aile içi travma terörizmi"*nde yaşanan *"patolojik konformizm",* istismarcı eşin bütün istismar eylemlerine seyirci kalan ensest annelerinin bütün disfonksiyonel ilişki dinamiklerinin varlanış göstermesinin temelini oluşturmaktadır. Patolojik konformizm sürecinde çekinik ebeveynin dominant olan ebeveynin (anne veya babadan biri) istismarından çocuklarını koruyamamasının altında küçük çıkarları kadar çocukluk çağı travmatik yaşantıları da yatmaktadır ki bu travmatik yaşantıları onlarda dissosiyatif bir bilinç kesintisine neden olur ve bu dissosiyatif bilinç kesintisi, onların sağlıklı karar almalarını engeller.[1,9]

SAHTE KARŞILIKLILIK

Sahte karşılıklılık, disfonksiyonel ailelerde en sık yaşantılanan aile dinamiklerinden ve iletişim şekillerinden biridir. Aile içerisinde özellikle anne ve baba arasında yaşanan sahte karşılıklılık dinamiğinde her iki taraf da anlaşmazlık yaratmama konusunda hassastır. *Ancak her iki taraf da kendine ait temel kişilik özelliklerini ortaya koymaz ve spontanlığını kaybedecek düzeyde kendisini aşırı kısıtlar.* Aile içerisinde spontanlık kaybı zemininde görünürde mutlu bir aile tablosu yaşanıyor olsa da aslında hiç kimse huzurlu ve tam olarak kendisi gibi değildir. Sonunda aile bireyleri arasından yaşanan psikopatolojik durağanlıkla karakterize olan sahte karşılılıklığa isyan eden biri çıkar. Bu isyan sorunlu bir genç, inanç değiştirme, farklı politik gruplara dahil olma, depresif bir anne, alkolik bir baba ya da aldatan bir eş gibi farklı şekillerde kendisini gösterebilir. *Birbiriyle gerçek bir iletişim kuramayan ebeveynler, çocuklarıyla da gerçek bir iletişim kuramazlar.* Sahte karşılıklılık, aile içerisinde herkes adına duygusal ihmal yaratan, durağan görünümlü duygusal krizlerle beslenen ve empati kesintileri yaşantılarının hüküm sürdüğü bir süreçtir. Disfonksiyonel aileler sahte karşılıklılıklarına, sıklıkla kendine zarar verme davranışları, intihar girişimleri, konversiyon atakları, alkol ve madde bağımlılığı gibi dissosiyatif krizlerle bir çözüm bulma arayışına girerler.[1,3,9,59]

MANİPÜLASYON, GASLIGHTING VE KADIN DÜŞMANLIĞI

Manipülasyon ve gaslighting bir disfonksiyonel aile dinamiği olarak dominant ebeveynin diğerini kontrol edebilmek ve kendine daha bağımlı bir hale getirmek için yapılmaktadır**.** Hatta bu primitif kontrol odaklı ve itaat ettirici kalıp davranışlar, evlilik ilişkileri kadar çoğu patolojik doğalı romantik ilişkilerde ve patron-çalışan etkileşimlerinde yaşanan *"kontrol"* ve *"itaat ettirme"* yönelimli psikolojik deneyimlerde de geçerlidir. Psikolojik manipülasyon, insanları kendi iradeleri ve bilgileri dışında veya istemedikleri halde etkileme veya yönlendirme anlamına gelmektedir. Manipülasyonda, "bağımlı kılma", "sürgüleme": kendi paradokslarına hapsetme, "aracılık-istila", "yerme-değersizleştirme", "yalan-pohpohlama", "suçluluk duygusu uyandırma", ile "şantaj ve tehditler" en sık kullanılan araçlardır.[63] Bu şaşırtan etkilemeler ve yönlendirmeler sonrasında insanlar davranış ya da kanaat değişiklikleri gösterebilmektedirler. Gaslighting ise, kişilerin kurbanlarına onların kendilerine dair algılarını yeniden biçimleyecek ve yetersiz hissettirecek şekilde belleklerine olumsuz bilgi ve yargıları sokmalarıyla tezahür eder. Temelini kadın düşmanlığından alan gaslighting, aile, iş ve aktüel hayatı da içerisine alarak genişleyen patolojik bir iletişim dinamiğidir. Kadın düşmanlığı, ilkel sosyal sistemler içerisinde uyumsuz olarak etiketlenen veya kodlanan kadınların oldukça geniş bir yelpazedeki düşmanlıklara maruz kalmasıdır. *Cinsiyetçi tutumlarla yakından ilişkili olan kadın düşmanlığı, belirli ataerkil normlar eşliğinde kadınların nezaketle ve hoş bir şekilde erkeklere hizmet etme talebinin karşılanmasının en patolojik ve en uç formu olarak kabul edilmektedir.* Manipülasyon ve gaslighting, flört ve evlilik süreçlerinde daha çok erkeğin kadına uyguladığı duygusal bir istismar türü olup çocuklar da bu uygulama içerisine dahil edilebilmektedir. Hatta çekinik doğalı erkek eşler de baskın doğalı olan kadın eşleri tarafından manipülasyon ve gaslighting süreçlerinin mağdurları olabilmektedir. Hem psikolojik manipülasyonun hem de gaslightingin sistemi, narsisistik ve megaloman ancak aşağılık ve yetersizlik duygularından kurtulamamış erkeklerin karşılarındaki kadınları duygusal açıdan travmatize ve dissosiye ederek onu kontrol etmesi üzerine kurulmuştur. *"Bu senin iyiliğin için.", "Bak bana yine ne yaptırdın ki zaten bu senin suçun", "Sen böyle davranmasaydın bütün bu gerginlik hiç olmayacaktı.", "Aslında gerçekte birbirimizden çok da farklı düşünmüyoruz ama şu anda benim istediğim gibi davranmak hem senin ve benim hem de geleceğimiz adına önemli pozitif bir ilk adım olacak."* ya da *"Gitmek senin bir seçimin ancak eğer gidersen her ikimize de ne olacağını bilemem."* gibi dissosiye edici cümlelerle kontroller sağlanmaktadır.[64-66]

ÇİFT MESAJ

Disfonksiyonel iletişim şekillerinde sıklıkla kullanılan çift mesajlar, yetişkinlerin ya da ebeveynlerin hem kendi aralarında hem de çocukları ile olan ilişkilerinde yapılmasını istedikleri bir konuyu dile getirirken aynı anda bunun tam karşıtı anlamına gelecek bir tavır sergilemesi olarak tanımlanmaktadır. Bu mesajları veren taraf yaptığının bu yönünü kendisi alışık olduğu için fark edemez. Örneğin bir baba ilkokul öğrencisi olan oğluna "*Bugünlerde hiç ders çalışmadığını gözlemliyorum ve notların epey düştü. İyi bir gelecek ve iyi bir meslek için çok ders çalışman gerekiyor."* der. Aradan birkaç ay geçer oğlu ders çalışmaya alışır ve oldukça iyi notlar almaya başlar. Babası bu kez " *Sana bu kadar da ders çalış demedim, bir dengen yok iyice abarttın bu konuyu."* der. Bu süreçte oğlunun zihnini oldukça karıştırmış olur ve oğlu ne yapacağını net olarak kestiremez. Baba ise öylesine söylediği bu cümlelerle oğlunda yarattığı bu zihin karışıklığının çoğu zaman farkında bile değildir. Kendisi de çift mesajlarla büyütülüp ailesi tarafından sabote edildiği için aynı süreci tam olarak bilincine varamadan kendi oğluna yaşatmaktadır. Karşı tarafın tepkisi ise öfke,

ikilem, istendiği sanılan şeyin tam tersini yapma gibi durumu daha da kötüye götüren biçimde olabilir. Çift mesajlar aile içerisinde çocuklar ile ebeveynlerin arasını en çok bozan psikopatolojik dinamiklerden biridir hatta özellikle çocuklar adına kronik bir çifte açmazdır ve bu durumla baş etmek kadar bağlanmayı sürdürmek için bir dizi dissosiyatif savunmalar geliştirilir. Olumsuz yaşam deneyimleri karşısında kabul edilmesi güç duygu ve deneyimlerin dissosiyasyonu, çocuğun ebeveynine olan bağlanmasını "güvensiz" olsa da devam etmesini olanaklı kılar.[1,3,9,38,59]

PAYLAŞAN EBEVEYNLİK: "SHARENTING"

Dijital çağda paylaşan ebeveynlik: "sharenting", postmodern bir psikopatolojinin yansıması ve postmodern bir yanlış trend olarak disfonksiyonel aile dinamiklerinde majör bir rol almaktadır. Günümüzün ebeveynleri çocuklarını büyük oranda dijital kültürde yetiştirmektedir ve dijital kültürde çocuk yetiştirme pratiğinin yansımaları, ebeveynlerin sosyal medya platformlarında kendi çocukları hakkında yazılı gönderiler, fotoğraflar ve videolar paylaşması olarak gözlemlenmektedir. Ebeveynlerin sosyal medya platformlarında çocukları hakkında paylaşımlar yapmasına İngilizce "paylaşma (share)" ve "ebeveynlik (parenting)" kavramlarının bir birleşimi olan paylaşan ebeveynlik: "sharenting" denmektedir. Paylaşan ebeveynlerin bu uygulamalarındaki sıklık ve süre artışları, onlardaki disfonksiyonel bir psikopatolojiye işaret etmektedir. *Çocukların iradelerini tam olarak ortaya koyamadıkları bir dönemde gerçekleştirilen hem ilk ergenliği hem de yetişkinliklerinde utanacağı ya da rahatsızlık duyacağı fotoğraf ya da videoların kendi ebeveynlerince de olsa arşivlenmesi ve bir onama sunulmadan kendi anlık kararıyla sosyal medya platformlarında teşhir edilmesi, normal ve olağan bir yaşam deneyimi değildir.* Bu nedenle bu süreç, çocuklar adına özellikle gençlik ve yetişkinlik dönemlerinde "olumsuz yaşam deneyimleri" ve bir "duygusal travma" olarak algılanmaktadır.[67-70]

GÜVENSİZ BAĞLANMA, İSTİSMARCIYA BAĞLANMA VE İSTİSMARCI İLE ÖZDEŞİM KURMA

Güvenli bağlanma, duygusal ve sosyal gelişimin temel bir belirleyicisi olup fonksiyonel iyiliğin de temel kaynağıdır. Normal kabul edilen bir çocuk ruhsal gelişiminde, kendi ile annesi yani "öteki" arasında hiçbir ayrım olmadığı düşüncesinden, annesinin kendisinin bir uzantısı olmadığına düşüncesine bağımsız ve otonomi sahibi olarak evrilir. Ebeveynler ve öteki bakım verenlerin olduğu stabil ve güvenli bir çevrede çocuk, güven duygusu ve koruma desteğini alarak yeni deneyimlerle giderek genişleyen bir dünya algısına sahip olur. Güvenli bağlanma figürüne sahip olan çocuklar, yetişkinliğinde de sağlıklı ve pozitif ilişkiler kuracaklardır. *Yanlış çocuk yetiştirme stilleri uygulanarak travmatize bireylerin bir kısmı, istismarcılarına bağlanarak ve onlarla özdeşim kurarak travmatik girdabın devamlılığında işlev görürler.* Bu doğrultuda güvensiz bağlanma, disfonksiyonel aile dinamiklerinden biridir ve bu süreç, çoğu zaman istismarcıya bağlanmaya hatta istismarcıyla özdeşim kurmaya kadar gidebilmektedir.[1,38]

İstismarcıya bağlanma süreçlerinde istismarcı, ihmalkar ve kaotik bir ailede yetişen çocuk kendisini iki arada bir derede, bir tür çifte açmaz içinde bulur. Birbirine karşıt olan iki durumdan sağ çıkmak zorundadır. Bu durumlardan ilki, hem kendisine bakım sağlayanlara karşı sağlıklı bağlanma geliştirmek hem de bunu korumak, ikincisi ise, bağlandığı kişilere karşı kendisini duygusal, zihinsel ve hatta fiziksel olarak müdafaa etmektir. Bir çocuğun kendisini ebeveynlerine karşı fiziksel olarak koruma kapasitesi neredeyse yok gibidir, duygusal ve mental olarak kendini koruma kapasitesi ise oldukça sınırlıdır. Bağlanma stilleri, bakım verenlerin ya da ebeveynlerin sahip oldukları, benimsedikleri ve uyguladıkları çocuk yetiştirme stilleri ile şekillenmektedir. Bireyin bağlanma stili, biyoloji, karakter ve çevrenin bir kombinasyonudur. Empatik ve gelişim odaklı çocuk yetiştirme stilleri güvenli bağlanma stillerini, şiddet odaklı ve empati kesintili çocuk yetiştirme stilleri ise kaygılı bağlanma, ambivalan bağlanma, kaçınmacı bağlanma ve dezorganize bağlanma olmak üzere güvensiz bağlanma stillerini oluşturmaktadır. Bu bağlanma stilleri kişiden kişiye çocuk yetiştirme stilleriyle ilişkili yönelimde doğal olarak farklılık göstermektedir. Her stil aslında bireyin düşmanla ve öngörülemez çevre koşullarıyla uzlaşması için geliştirdiği onun adaptasyon stratejisini şekillendirmektedir.[1,9,21,38]

HASTA YA DA APTAL ROLÜ

"Hasta ya da aptal" rolüne zorlama, disfonksiyonel ilişki dinamiklerinden biridir ve bir yanlış çocuk yetiştirme şekli olarak sıklıkla kullanılır. Aile içerisinde ortak bir çabayla adeta bir *"günah keçisi"* ya da *"nefret nesnesi"* oluşturulmaktadır. Aile bireylerinden -genellikle çocuklardan- biri, ev yaşamındaki her türlü problemin sorumlusu gibi görülmektedir. Bu çocuğun psikolojik bakımdan sorunlu olduğu, zekaca pek parlak olmadığı, yeteneksiz ya da beceriksiz olduğu iddia edilir ve hem buna inanılır hem de diğerlerinin inanması sağlanır. Bazen bu kişi, ailenin en zeki ve belki de ruhen en sağlıklısı dahi olabilmektedir. Disfonksiyonel aileler genellikle gelişime açık olan çocuklarını kontrol altına alabilmek adına bu psikotravmatolojik süreci baş-

latırlar. Ancak küçük yaştan beri bu role sokulduğu ve hep yalnız bırakıldığı için bu durumla baş edemez ve gerçekten psikiyatrik problemler geliştirebilir. *Ailedeki travmatik ve disfonksiyonel sürece ancak ve ancak bu "hasta" ya da "aptal" rolleri ile katlanılmaktadır.* Öztürk'e göre bu hasta hasta ve aptal rolü, aile içerisinde çocuğu *"duygusal kurban"* konumuna sürüklemektedir.[1,3,9,59]

DUYARSIZLIK

Duyarsızlık, bir disfonksiyonel iletişim dinamiği olarak anne ve babanın çocuğunun başarısına, gelişimine ve başarısızlığına ya da hastalığına tepkisizliği olarak tanımlanabilir. Bu duyarsızlık tutumuna sahip olan anne ve babaların empati düzeyleri ise oldukça düşüktür. Disfonksiyonel anne ve babalar çocuklarıyla duygusal bir bağ kurmaktan yoksundurlar. Bu açıdan duyarlı olabilme yetenekleri ise, oldukça sınırlı ve yetersizdir. Daha çok kendi iç dünyalarında yaşayan çekinik kişilerdir. Bu anne ve babaların, kendi içinde yaşadığı psikolojik açmazları vardır. Ama bunu çocuklarına açık olarak yansıtmazlar ve bu psikolojik açmazları ile kabul görmek isterler. *Ebeveynlerin duyarsızlıkları, bireylerin hem çocukluk döneminde hem de ergenlik döneminde dissosiye edici bir ajan olarak fonksiyon görmektedir.* Duyarsız ebeveynler, kendi çocuklarıyla duygusal açıdan yetersiz olan kesintili ve psikopatolojik bağları aracılığıyla onları gereken sevgi ve ilgiden yoksun şekilde yetiştirirler. Duyarsız bir aile içerisinde yetişen bir nesilde travmatik yaşantılar karşısında donakalma, boyun eğme ve kendini savunamama eğilimleri varoluş gösterir.[1,61]

EVLAT AYRIMI

Dissosiye edici bir yanlış çocuk yetiştirme şekli olan evlat ayrımı, disfonksiyonel ailelerin en belirgin psikopatojen dinamiklerindendir. Ebeveyenler majör bir yönelimde itaatkar, vasat ve kendi kişilik özelliklerini baskın olarak taşıyan çocuklarına karşı bir pozitif ayrımcılık yaparlar. Potansiyeli yüksek ve gelişim vadeden çocuklarını ise bir patolojik konformizm eşliğinde dışlarlar hatta onları kendileri için bir tehlikeymiş gibi algılayarak düşmanca davranırlar ve ilerlemelerine engel olurlar. Disfonksiyonel aileler, bir çocuklarını hatta genellikle en yetenekli olan çocuğunu günah keçisi olarak seçerler ve onu travmatize ederler. *Evlat ayrımı yapan merhamet ve vicdan duygularından yoksun olan ebeveynler, "duygusal kurban" konumuna getirdikleri çocuklarına kendi açmazlarının öfkelerini odaklarlar*. Çocukların öfkeleri ise ergenlik dönemlerinde anne, baba ve kardeşlerini de içine alan bir aile içi şiddet terörüne dönüşüm eğilimi gösterir. Bir disfonksiyonel ilişki dinamiğinde varlık gösteren evlat ayrımını yaşayan çocuklar, büyük oranda "kardeş kıskançlığı" sürecini deneyimlerler hatta bu deneyimleme, akran şiddetinin de temellerinden birini oluştur.[1,3]

ŞIMARTILMA

"Şımartılmış çocuk sendromu", ebeveynlerin çocukların yaşlarına uygun, algılanabilir ve tutarlı kurallar koymaması sonucunda ortaya çıkan aşırı ben merkezli ve olgunlaşmamış davranışlar olarak tanımlanmaktadır. *Şımartılma, bir disfonksiyonel aile dinamiği olarak çocuk, ergen ya da yetişkinden ebeveyne olan şiddetin ana etkenini oluşturmaktadır.* Aileler bazen iyi niyetle, bazense anlık çıkarları adına veya farkına varamadan çocuklarını şımartabilmektedir. Ancak bu şımartılma süreci çocuklar üzerinde hem yaşanan süreçte hem de yetişkinlik sürecinde olumsuz psikolojik etkiler yaratacaktır. *Şımartılma; çocuklarda özellikle frustrasyon, belirsizlik ve anksiyete toleranslarını düşürür, narsisistik bir yapılanma sağlar ve sosyal ilişkileri ile karakter oluşumu üzerinde negatif izler bırakır.* Bu açıdan şımartılma süreci kontrol altına alınarak çocuklarla daha dengeli ve empatik yaklaşımlarla iletişim kurulmalıdır. Şımartılma, *"yardım eden yönelimli gibi görünen"* ama gerçekte en patolojik çocuk yetiştirme stillerinin içerisinde yer alan bir yanlış çocuk yetiştirme stili aletidir ki bu alet kullanılarak ruhsal açıdan sağlıksız bir disfonksiyonel yeni nesil yetiştirilmektedir. Ebeveynler kendi anne ve babalarının kendilerine yaşattığı çocukluk çağı travmalarını ve ihmalleri dönüştürüp kendi çocuğuna şımartma şeklinde dissosiye edici bir yaklaşımla duygusal istismar uygulayarak yine maalesef ki kuşaklararası travma geçişinin etken bir ajanı olmaya devam etmektedirler. Çocuklarını şımartan ebeveynler bilinçsiz anne ve babalar olarak ruhsal açıdan sağlıksız bir yeni nesilin ortaya çıkmasına hizmet ederler.[1,3,71]

ARKADAŞ ANNE VE BABA

Postmodern ve psikopatolojik bir trendin ürünü olan bu ebeveynler, çocuğu ile sanki arkadaşıymış gibi "görünürde samimi" gerçekte ise yapay bir iletişim kurmayı tercih ederler. Ebeveynler arkadaş anne ve baba rolünü görünürde hangi niyetle yapıyor olsalar da aslında kendilerini genç hissetme çabasındadırlar ve sorumlulukları ile ilgili ikilemleri çocuklarına karşı bir gizli öfkeye dönüşmesini sağlar. Gizli öfke ise, "*eşdeş ve sınırsız bir patolojik iletişim zemininde"* kural koyamayan ebeveynlerin çocuklarının hata yapmalarına neden olur ve bu süreci seyrederler ancak sadece bir kriz durumunda psikolojik yardım almaya mecbur kalırlar. Giderek büyüyen ve gelişen çocuklarının yaşam enerjileri onların kıskanç ve hasta ruhlarında artık yaşlandıkları ve az zamanları kaldığı düşüncelerinin oluş-

masını sağlar. Öztürk'e göre, *adeta çocuğun ebeveynleri kontrol ettiği bu "asimetrik iç yapılanma", ebeveynlerin çocukları üzerindeki görev ve sorumluluklarını gerçekleştirebilmeleri konusunda ihmal ve hatalara yol açar.* Aktüel hayatta ise, çocuğun gerçek anne/baba olabilen ve anne/baba gibi davranabilen ebeveynlere ihtiyacı vardır. Ebeveynlerin kendisine verilmeyen sevgi ve ilginin abartılı olarak çocuğa yansıtılmış bir telafi şekli olarak da algılanabilir bu süreç. Arkadaş anne ve baba yaklaşımları, çocukların iletişim dinamikleri üzerinde mesafe ve ayar sorunları olarak kendisini gösterir. Her çocuk ebeveynini arkadaşı gibi değil gerçekte olduğu gibi anne ve babası olarak hissetmek ve algılamak ister. Arkadaş anne ve babalar, postmodern kültürün psikopatolojik ve dissosiyojen yansımalarından biri olup yine bu anne ve babalar da patolojik bir yeni neslin mimarlarındandırlar.[1,3,48]

ANNE VE BABALIK REDDİ

Çocuğu ile sürekli yarış ve rekabet halinde olan disfonksiyonel ebeveynlerde oldukça sık "anne ve babalık" reddi görülmektedir. Çocuğunu sürekli, eğitime, kursa, sosyal faaliyete gönderme sonrasında onunla yok denecek kadar az vakit geçirme ve hem yüksek beklenti içinde olma hem de onu geride bırakma çabası içerisine girme diğer anne ve babalık reddinin göstergeleridir. Bu yüksek beklentili anne ve babalar çocuklarının gelişimde beslenme, okul ve eğitim gibi somut fonksiyon ve sorumluluklarını yerine getirmede oldukça yetenekli olup duygusal sorumlulukları konusunda ise istismarcı bir tutuma yönelirler. Çocuklarının yaşamlarını kurslarla, sporlarla, gerekli ve gereksiz her türlü sosyal aktivitelerle doldurdukları için onlarla yok denecek kadar az zaman geçirirler. Zaten çocuğunun bu yaşamını doldurma konusundaki aşırı çabası, onunla olan iletişimine bir *"psikolojik blokaj eylemi"*dir. *Ebeveynler çocuğu ile birlikte geçen zamana katlanamadıkları için onları kendine göre legalize ettiği bazı eğitim ve sosyal etkinliklerle kendilerinden uzak tutmaya çalışırlar.* Anne ve babalık reddi, spontan çocuk-ebeveyn ilişkisinin inkarı olup, bilinçaltında çocuğu ile olan anksiyete yaratan iletişimine başarısız bir çözüm arayışıdır. Ancak ebeveynler bu yapılarını genellikle çocuklarına duygusal olarak yatırım yapamadıklarından ve empati azlığından dolayı fark edemezler. Birlikte geçirilen nadir zamanlar ise, onların çocuklarıyla olan iletişimlerini kesintiye uğratır ve duygusal açıdan onarılması güç ihmal yaşantılarına yol açar.[1,3]

YÜKSEK BEKLENTİ DÜZEYİ

Disfonksiyonel ailelerde yüksek beklenti düzeyi, ebeveynlerin çocuklarından bir yetişkin gibi davranmalarını, örnek çocuk olmalarını ve onlardan kendi hayatlarını kurtarmalarını veya garantiye almalarını beklemeleri yönünde çok şiddetli ve ısrarcı bir istekle karakterizedir. Öztürk'e göre, anne ve babaların bu yüksek beklenti düzeyi, çocuklar için büyük bir *"duygusal kambur"* oluşturmaktadır. Yüksek beklenti düzeyine sahip olan ebeveynlerin travmatik geçmişleri bulunur. Travmatik geçmişe sahip olan ebeveynlerin bir bölümünün psikopatolojisi, eşik altı dissosiyatif yaşantılarla seyreder ancak tam bir dissosiyatif bozukluk tanısına dönüşmez ki bu ebeveynlerde Öztürk'ün tanımladığı *"dissosiyatif narsisizm"* gelişmektedir. Genellikle sınıf atlama çabasında olan bu ebeveynlerde megaloman kişilik komponentleri de bulunur. Hiçbir takdir gören yeteneği genellikle olmadığından dissosiyatif narsisizmleri, megaloman kişilik komponentlerinden beslenir. *Dissosiyatif narsisizmi olan megaloman ebeveynler, hem çocukları ve eşi tarafından hem de iş ve sosyal çevresi tarafından tüm bu psikopatolojilerinin görülerek ve kabul edilerek sevilebileceklerini düşünürler ya da beklerler.* Çocuklarının veya eşinin başarıları, bu kişiler için sınıf atlama yönelimli kullandığı araba markasından ya da oturduğu evin semtinden farklı doğada bir mutluluk yaratmaz. Yüksek beklenti düzeyine sahip olan ebeveynler çekingen, mutsuz ve kontrol edebilecekleri çocuklar yetiştirirler ve onların mutsuzluğu ile beslenerek varlanırlar.[1,3,58]

EBEVEYNLERİN ROL DEĞİŞİMLERİ VE DİĞERİNİN YERİNİ DOLDURMA GİRİŞİMLERİ

Öztürk'e göre, yine bir disfonksiyonel ilişki dinamiğinde ihmal eden ebeveynin yerini nadir pozitif örnekleri alabilse de genellikle diğer ebeveyn olumsuz olarak doldurulmaktadır. Örneğin baba vefat ettiğinde ya da uzun süreli evden ayrıldığında veya ihmalkar davrandığında, anne o boşluğu başarısız bir şekilde doldurur, kendisi şikayet ettiği eşinden daha sert olabilir hatta çocuğu ile kurduğu iletişimi sadistik bir sürece dönüştürebilir. Ebeveynler bu süreci, ortalamadan daha yoğun olan kuralcı ve obsesif yapılarıyla psikopatolojik bir sürece dönüştürebilmektedirler. Ayrıca anne ve babalarda *"karşı cins ebeveynliğe kayma"* ve *"özenme"*, çocukların ruhsal yapısında negatif etkiler yaratacaktır. Günümüz toplumunda anne gibi davranan babalar ya da baba gibi davranan anneler çocuklarını hem travmatize hem de dissosiye etmektedirler. Bu tarz ebeveynlerde bireysel psikopatojiler ve tedavi edilmesi gereken psikiyatrik süreçler söz konusudur. Bu yönelimde yetiştirilen çocuklar, büyük oranda istismarcı ebeveynlerine bağlanarak hatta onlarla özdeşim kurarak kendi çocuklarında da bu kuşaklararası travma geçişinin süreğenliğini olanaklı kılacaklardır.[1,3]

DEĞİŞKEN ORANLI KURAL VE KURALSIZLIKLAR

Değişken oranlı kural ve kuralsızlıklar disfonksiyonel ailelerin en patolojik iletişim dinamiklerinden ve yanlış çocuk yetiştirme şekillerinden biridir. Bazı ailelerde hem anne hem de baba ya da sadece biri, özellikle de dominant olan ebeveyn, aile içerisindeki kural veya kuralsızlıkları değişken oranlarda uygular. Bu ailelerde kural/kuralsızlık çatışması varmış gibi görünür ancak aslında net kurallar da yoktur ve bazı kurallar değişken zaman aralıklarında dominant olan ebeveynin isteğine göre ya uygulanmakta ya da uygulanmamaktadır. Bu yönelimdeki ebeveynler oldukça hedonistik olup kendilerinin ihtiyaçları, giyim stilleri, eğlenceleri, sosyal ve duygusal hayatları çocuklarınınkinden çok daha önemlidir. *Kendileri televizyonda dizi ya da film izlerken bir "akıl tutulması" veya "ruh tutulması" eşliğinde çocuklarının ders çalışmalarını isterler.* Kendi huzurunu bozmasın ve özel hayatlarına engel olmasın diye okul öncesi dönemlerde bile onları cep telefonlarındaki veya bilgisayarlardaki oyunlara alıştırırlar. Kendi lükslerinden vazgeçmemek adına çocuklarının eğitimlerine ve ruhsal gelişimlerine gerekli özeni göstermezler ancak onları erken yaşta internet, oyun, sigara ve alkol bağımlısı yaparlar. Bu ebeveynlerin çocuklarının çoklu bağımlılıkları vardır ve genellikle psikiyatrik tanılar alırlar. Çocuklarının gözü önünde alkol ve sigara içmeyi bir üstünlük zannedecek kadar patolojiktirler.[1,3,58]

Çağdışı bir psikosınıfı temsil eder görünen bu ebeveynler, *çocuklarının kendilerinin önüne geçmesini istemezler ve onların geleceklerini yanlış çocuk yetiştirme stilleri ile yok ederler*. Bu ebeveynler, genellikle eşlerini aldatırlar ya da boşanırlar ve çocuklarını bu süreçlerde de hep duygusal açıdan istismar ederler ve ettirirler. Çocuklarını duygusal boyutta kurban etme eğilimleri yüksektir ve çocuklarının kontrolünün hep kendi ellerinde olsun isterler ve ilerleyen zaman dilimlerinde bile onların yetişkinleşmelerine izin vermezler. Onlar için tuhaf ritüeller vardır ki örneğin bu ebeveynler çocuklarının bir akşam yemeğini yememesi esnasında çıkardıkları kriz onların bir alkol kullandığı anda çıkarttıkları krizden bile çok daha şiddetlidir. Dominant olan ebeveyn, hedonistik olduğu kadar sadisttir ve hem eşini hem de çocuklarını kontrol edebilmek adına dengesiz ruh hali ve tutarsız davranış kalıplarıyla onları travmatize ve dissosiye eder. Çocuklara zorla yemek yedirirler (*zorla yemek yedirme davranışı, annenin çocuğa yaşattığı duygusal ihmalin hem bir göstergesi hem de artık bu ihmalin duygusal istismara dönüşmüş başarısız bir telafi çabasıdır*), bir ayrım gözetmeden onların beden bölümlerine dokunarak severler ve kendilerini o an için iyi hissedebilmek adına nedensiz yere öz çocuklarıyla alay ederler ki tüm bunların hepsi aslında çocuk istismarıdır ve kendi çocuklarına başkalarının da istismar etmesi için zemin hazırlamış olurlar. Çünkü kendi ebeveynleri ile optimal bir mesafesi olan ve ailesi içerisinde travmatize edilmeyen çocuklar, dışarıdan gelen istismarın farkına varabilirler. Değişken oranlı kural ve kuralsızlıklar, ensest aile modelinin de temellerini oluşturmaktadır.[1,3,8]

OKUTULMAMA

Yaşamları süreçlerinde insanlar genellikle en uzun dönemli bağlarını meslekleriyle kurarlar ve onları en son terk eden şey meslekleridir. *Çocuklarını okutmayan ve onların meslek sahibi olmasına engel olan ebeveynler gerçek anlamda kötü anne ve babalardır.* Çocuklarını okutmayan ebeveynler aslında çocuklarının bir meslek sahibi olmasına engel olarak onları hem kendilerine hem de diğer insanlara adeta "kurban" etmektedirler. Bu kötü ruhlu ve istismarcı ebeveynler, her türlü gelişimlerine engel oldukları çocuklarının çaresizliği ile beslenerek hem kendilerini iyi hissetmekte hem de onları kontrol etmektedirler. Bu açıdan çocuğunu okutmayan empatisiz ve merhametsiz bir ebeveynin kendi evlatlarında uzun dönemli yaratacağı ruhsal mutsuzluk ve huzursuzluğun bedeli her ne yaparsa yapsın telafi edilemeyecektir. *Telafi edilemeyecek en önemli bedellerden biri de özellikle kız çocuklarının okutulmamasıdır.* Okutulmayan kız çocuklarının çoğu tıpkı okutulmayan erkek çocuklar gibi büyük oranda şiddet odaklı ve empati kesintili yanlış çocuk yetiştirme stillerini hem benimseyip hem de uygulayarak travmatize ve dissosiye çocuklar yetiştireceklerdir. Bu sürecin kendisi ise pozitif doğalı hem bireysel hem de toplumsal gelişimler adına majör bir engele dönüşecektir. *Bir ebeveynin çocuklarına bırakabileceği en güzel miras onları bir meslek sahibi yapmaktır.* Her zamanda ve her toplumda sağlıklı bir yeni nesil yetiştirebilmek adına bütün annelerin en az babalara tanınan imkanlar yöneliminde bilgili, entelektüel ve meslek sahibi olmaları gereklidir. Çünkü her türlü pozitif ve negatif donatılar, kuşaklararası olarak ebeveynlerden çocuklara aktarılmaktadır.[1,3]

ÇOCUK İŞÇİLİĞİ

Çocuk işçiliği geçmişten günümüze bir disfonsiyonel aile süreci içerisinde olumsuz bir yaşam deneyimi olarak gerçekleşmektedir. Çocuklar genellikle düşük ücretlerle yetişkinlerin yaptıkları çeşitli işlerde ailelerinin onayları alınarak çalıştırılmaktadır. Çocukların çalıştırıldığı travmatize edici işlerin çoğu zorludur, ciddi emek gerektirir, tehlikelidir ve onları çalıştıran bu kişilerin ahlaki açıdan kınanmaları gereklidir. Ancak, çocukların ve ergenlerin

sağlıklarına ve kişisel gelişimlerine zarar vermeyecek ya da eğitimlerini aksatmayacak yarı zamanlı işler yapmaları, genellikle onların ruh sağlığı üzerinde olumlu etkiler yaratabilmektedir. Çocukların psikolojik gelişimi için zihinsel, fiziksel, toplumsal ve ahlaki açılardan tehlikeli olan ya da okuluna düzenli devam etmelerini engelleyen işler uygun değildir. Çocuğunu çalıştırarak evin geçimini sağlayan ebeveynler ise çocuklarını dissosiyojen bir aile atmosferinde yetişkinleştirmiş olurlar ve hem fiziksel hem de duygusal açıdan onları taşıyamayacağı *"fiziksel ve duygusal yükler"* altında bırakmaktadırlar. Bazen anne ve babanın bir hastalığı ya da erken vefatı sonrasında çocuklar küçük yaşta çalışmak zorunda kalabilmektedir. Ancak çoğu zaman çocuk işçiliğinin temelinde, çocuğu köle ya da bir obje gibi gören ilkel çocuk yetiştirme stillerinin mantığı yatmaktadır.[1,3,58]

YETİŞKİNLEŞTİRME VEYA ÇOCUKLAŞTIRMA

Disfonksiyonel ailelerde kendi çocuklarını "yetişkinleştirme" ve "çocuklaştırma" süreçleri oldukça sık olarak görülmektedir. *"Yetişkinleştirme" bir çocuğun ebeveynleri tarafından olgun bir birey gibi davranılmaya zorlanması olarak, "çocuklaştırma" ise bir çocuğun ilerleyen zaman dilimlerine rağmen yine ebeveynleri tarafından bir çocuk gibi kalmaya ve davranmaya zorlanması olarak tanımlanabilir.* Çocuk işçiliğinde, yetişkinleştirme süreci söz konusudur ve bu süreç hem fiziksel hem de duygusal açıdan onları taşıyamayacağı yükler altında bırakmaktadırlar. Ensest ve çocuk yaşta evlilikler de cinsel travma ekseninde yetişkinleştirilme rolünün en patolojik uzantısı olarak ortaya çıkabilmektedir. Ebeveynlerin çocuklarına dert ve sıkıntılarını anlatmaları da bu yönelimde olan patolojik iletişim dinamikleridir. Bazı ebeveynler ise, çocuklarının kontrolünün hep kendi ellerinde olsun isterler ve ilerleyen zaman dilimlerinde bile onların yetişkinleşmelerine izin vermezler hatta onlara tutarsız tutumlarıyla duygusal travmalar yaşatarak yetişkinleşmelerine ve bağımsızlık kazanmalarına engel olurlar.[1,58]

PSİKOLOĞA, DOKTORA VE DİŞÇİYE GÖTÜRMEME

Bir yanlış çocuk yetiştirme stilinin histerik körlüğünde küçümsenemeyecek kadar bir orandaki ebeveyn kitlesi, kendi çocuklarının fiziksel ve psikolojik sorunlarına karşı duyarsızlıklarını ya da ihmallerini sürdürmektedirler. Öncelikle bir sağlık sorunu olduğunda bir psikoloğa, bir doktora ya da bir dişçiye çocuklarını götürmeyen ebeveynler, kendi çocuklarını bebekliklerinden ergenliklerine hatta yetişkinliklerine kadar olan uzamda travmatize ve dissosiye etmeye devam etmektedirler. Bir çocuğun ya da gencin gerek olduğunda bir uzmandan sağlık yardımı almasının kısıtlanması onun uzun dönemli ruhsal sağlığı üzerinde negatif etkiler yaratacaktır ki aynı zamanda bu süreç aile içerisindeki iletişimin karşılıklılığını bozan psikopatojen bir etken olarak devreye girecektir. Bu süreç çocuk ve genç üzerinde hem fiziksel hem de duygusal bir ihmal olarak yaşantılanacaktır. Ebeveynlerin çocuklarındaki zamanında çözüme kavuşturulamayan hastalıklar, ilerleyen zaman uzamlarında daha da patolojik hale gelerek ya da artık tedavi edilebilme imkanları kalmayarak günümüz toplumunda bir halk ve toplum sağlığı olarak da engelli bireylerin artışını sağlamaktadır. Ayrıca zamanında tedavisi yapılmayan psikiyatrik hastalıklar kronikleşmekte ve psikoterapiye daha dirençli hale gelmektedir.[1,3]

HASET, KISKANÇLIK VE NEZAKETSİZLİK

Disfonksiyonel aile dinamiklerinin en psikopatojen etkileşim şekillerinden olan *"haset, kıskançlık ve nezaketsizlik"* klinik psikoloji ve psikoloji disiplinlerinde özellikle aile psikopatolojleri açısından nadir çalışılan konulardır. Bu bölümde haset ve kışkançlık ile nezaket ve nezaketsizlik ile ilgili süreçler, aile psikopatolojileriyle ilişkileri açısından ayrıntılı bir şekilde değerlendirilecektir. Haset ve kıskançlık etimolojik olarak farklı olsalar da sembolik ve sosyal hayattaki kullanımları benzerliklerini daha açık ortaya koymaktadır. *Haset istenilen bir şey için güçlü arzuyu ifade ederken, kıskançlık elde edilmiş olanın kaybedilmesi korkusunu ifade eder.* Haset iki kişi arasında gerçekleşen bir hadise iken, kıskançlıkta üçüncü bir kişi devreye girmektedir. Kimi yazarlara göre kıskançlık hissi, hasede göre daha yoğun ve içinde daha fazla nefret barındıran bir histir.[72] Çünkü disfonksiyonel aile dinamiklerinde sık yaşantılanan haset ve kıskançlık, bir nezaketsizlik zemininde nefret duygularına dönüşerek varlanış göstermektedir.

Haset ve kıskançlıkta öne çıkan durum, iki kişi ya da daha fazla insanın ilişkisinin araya giren bir özellik ya da nesne üzerine inşa edilmesidir. Bu nesne bazen sağlık, mal mülk, aşk olabilirken bazen de şöhret, saygınlık gibi soyut bir şey olabilmektedir. Bu ilişki esnasında birinin sahip olduğuna diğeri de sahip olmak istiyor ama olamıyorsa haset oluşur. *Foster'a göre haset direkt bir duygudur, hedefsiz ve kurbansız oluşamaz*. Burada dikkat edilmesi gereken, *haset eden kişi sahip olmak istediği şeye karşı haset etmez, ona sahip olacak kadar şanslı kişiye* haset etmektedir. Sahip olma tetikleyicidir ancak hedef değildir. Sahip olan kişi haset edildiğinin farkına varıp sahip olunan şeye karşı bunu gerçek bir tehdit olarak algılamalı ve kıskançlığa mı düşmelidir? Hasedin aksine kıskançlıkta sahip olunan nesne merkezdedir. Kıskanç kişi, haset eden kişiye karşı değil nesneye karşı kıskançlık eder, ona haset eden kişiye karşı korku, öfke, şüphe ve suçluluk hisseder. Çoğu zaman bilinçaltında da olsa korku, haset eden ve haset edilen ki-

şinin en temel ortak tepkileridir. Bazı durumlarda bu zamanla suçluluk duygusuyla yer değiştirebilmektedir.[73]

Kıskançlığın en belirgin özelliği ise şudur; günlük hayatta onca eşitsizlikle karşılaşmamıza rağmen herkesi kıskanmayız. Bazı kişilerin çok başarılı olmaları bizi hiç rahatsız etmezken, bazı kişilerin bizden çok az farklarla üstün olmaları bizi amansız sıkıntılara sokar. Çünkü aslında sadece benzeştiğimizi hissettiğimiz insanları yani referans aldığımız grubun üyelerini kıskanırız. Bize en dayanılmaz gelen başarılar sözde eşit olduğumuz kişilerin başarılarıdır. David Hume, *İnsanlığın Doğası Üzerine Bir İnceleme'de*; *"kıskançlığı doğuran, kendimizle başkaları arasındaki oransızlık değil, aksine yakınlıktır. Bir er generalini değil de çavuşunu ya da onbaşısını kıskanır. Oransızlıklar ilişkiyi kesintiye uğratır; ya bizden uzakta duran şeyleri kendimizle karşılaştırmamızı engeller ya da karşılaştırmaların etkisini ortadan kaldırır."* demektedir.[74]

Antropolog Foster[73] haset ve kıskançlık konusunda "sembolik davranış"ın önemine değinmektedir. Ona göre haset ve kıskançlık korkusu hem haset eden hem de haset edilen bireylerde bir anksiyete yol açar. Bir başarı kazanan ya da güce, zenginliğe kavuşan haset edileceğinden, diğerleri de haset eden konumuna düşmekten bir korku duyarlar. Bu korkunun önüne geçmek için hemen her kültürde nezaket (civility) örneği olarak bazı sembolik davranışlar gelenek haline gelmiştir. Adak adama, kurban gibi antik ve ilahi uygulamalar bahşiş verme, sadaka gibi pratikler, tebrik etme, hayırlama gibi nezaket eylemleri bu kaygıyı gizlemek için sergilenen sembolik davranışlardır. Haset ve kıskançlık diğer yandan değersizleştirme, açgözlülük ve nankörlükle de yakından ilişkilidir.[75] Psikoterapilerde özellikle travma ile psikiyatrik hastalıklarda haset ve kıskançlık olumsuz yaşam deneyimleri ile şiddet odaklı yanlış çocuk yetiştirme stilleri ile ilgili bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır ki bu sürecin kendisi ise *"aile içi haset"* ve özellikle *"kardeş kıskançlığı"* hem bir disfonksiyonel dinamik hem de bir psikopatoloji olarak ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

Klasik sosyal teori içinde, heterojen alanlarda başkalarıyla yaşama konusundaki en yoğun tartışmalar, kentsel yaşam araştırmalarından gelmiştir. Georg Simmel'in[76] 1900'lerin başında kaleme aldığı ikonik denemesi "Metropolis ve Zihinsel Yaşam" başta olmak üzere, bu literatür sık sık kentin artan nüfus yoğunluğu ile modernitenin kültürel ve ekonomik biçimlerinin ortaya çıkmasıyla yaşamın karmaşıklığını çerçevelemiş ve yabancılarla bir arada ortak faydaya ve iyiye ulaşmanın yollarını aramıştır.[77] Bir arada yaşamanın vazgeçilmez temalarından biri olan *"nezaket: civility"* son yıllarda sosyal bilimler literatüründe farklı boyutları ile sıklıkla çalışılmaktadır. Nezaket kavramı; güven, sorumluluk, etik, fedakarlık, kendine hakim olma, saygı ve adalet gibi nitelikleri içerir. Nezaket bireylerin birlikte çalışmasına, yaşamasına ve bir araya gelmesine izin veren ortak ve olmazsa olmaz bir standarttır. Aile ve benzeri yakınlıklar dışındaki ortamlarda, özellikle insanların birbirinden farklı olduğu yerlerde bireylerin birbirleriyle nasıl temas kurması gerektiğine odaklanan bir konsepttir. Bireylerin öncelikle profesyonel hayat söz konusu olduğunda, potansiyel fikir ayrılıkları ve anlaşmazlıkları yönetirken karşılıklı saygı ve itidali: ölçülülüğü korumak adına nezaketin önemi daha da ortaya çıkmaktadır.[78] Shills, sivil toplumsal hayatın içinde nezaketi, *"güçlülerin güçlerini güçsüzler üzerinde kötüye kullanmalarını engelleyen, kısıtlayan bir erdem,"* olarak tanımlamakta olup hem sosyal düzenin korunması hem de toplumun ortak yararı için vazgeçilmez olduğunu vurgulamaktadır.[79]

ÇOCUKTAN, ERGENDEN VE YETİŞKİNDEN EBEVEYNLERE YÖNELİK ŞİDDET

Bir disfonksiyonel aile dinamiği olarak fonksiyon gören ve hem klinik psikoloji hem de psikiyatri disiplinleri açısıdan aile psikopatolojisi ile yakından ilişkili olan çocuktan ebeveyne şiddet bilimsel literatürde çok az ilgi gören bir araştırma konusu olmuştur; ancak son yıllarda bu şiddet türünün kayıt altına alınma oranlarındaki ani artışı nedeniyle bilimsel incelemelerin odağı haline gelmiştir.[80] Aile içi şiddetin bir türü olan çocuğun ebeveyne yönelik şiddeti, çocuğun bazı davranışlarla ebeveyne yönelik fiziksel, psikolojik, duygusal ve ekonomik zarar vermesi ve onlar üzerinde güç ve kontrol sağlaması olarak tanımlanmıştır.[81] Öztürk, *aşırı izin verme ve hoşgörünün en uç formu olarak kabul ettiği şımartılmanın çocuk ve ergenlerin ruhsal entegrasyonları üzerinde kesintilere ve dissosiyatif reaksiyonlara neden olduğunu önemle vurgulamakta ve bu yanlış çocuk yetiştirme stilinin çocuktan ebeveyne şiddete yol açtığını* ifade etmektedir. Şımartılma ve gereksiz hoşgörü kadar günümüz toplumunun çocukla ebeveyni aynı statüye getirerek ev içerisinde iletişim kaosları yaratan *"dijital aile modeli dinamikleri"* de ebeveyne olan şiddetin ana unsurlarındandır.[82]

Çocuktan ebeveyne şiddet genel olarak ise, bir ebeveyn üzerinde çocuğun güç ve kontrol uygulamak için sözlü, finansal, fiziksel veya duygusal araçlar kullanmasıyla meydana gelen patolojik bir davranış kalıbı olarak tanımlanmaktadır. *Çocuktan ebeveyne şiddet oranlarındaki artışın en temel dinamiği, disfonksiyonel aile modellerinin yaygınlaşması sonrasında ebeveyn-çocuk ilişkilerinde meydana gelen ve giderek simetrik veya eşlenik bir yapıya*

doğru derin bir dönüşümün olmasıdır. Zamandizinsel olarak bakılacak olursa, son yıllarda otoriter ebeveynlik tarzından hoşgörülü veya müsamahakâr ebeveynlik tarzına doğru bir geçiş olduğu görülmektedir. Geçmişte çatışmaları çözmek için kendi doğrularını çocuklarına empoze eden ebeveynlerin yerini, günümüzde çocukların tüm isteklerine boyun eğen hatta onları şımartan ebeveynler almıştır.[1,83]

Bir disfonksiyonel aile dinamiği ve kendine özgü kriminojen ve psikopatojen paternleri açısından şımartılma ve ihmalin en patolojik hali olan çocuktan, ergenden ve yetişkinden ebeveyne yönelik şiddet, günümüzde oldukça öne çıkan ve ivedilikle çözüm getirilmesi gereken ve aile içi yeni bir travma şekli olarak Öztürk tarafından *"asimetrik travmatik yaşantı"* ya da *"ters travmatik yaşantı"* olarak tanımlanan ruhsal bir sorun haline gelmiştir.[1] Psikotravmatolojik açıdan aile içi şiddete ilişkin araştırmalar, daha büyük oranda eş şiddeti ve ebeveynden çocuğa uzanan şiddet üzerine odaklanmıştır. Ancak son yıllarda daha önce ifade edildiği üzere, çocuktan, ergenlerden ve yetişkinden ebeveynlere yönelik aile içi şiddet vakalarının artmasıyla bu konuda yapılan klinik çalışmalar akademik bir odak haline gelmeye başlamıştır.[84]

Dissosiyatif bir aile ortamı içerisinde ebeveynlerinden sürekli şiddet gören çoçuklar, patolojik bir baş etme aracı ya da sosyal bir öğrenme yöntemi ile bu şiddet döngüsünü tam tersine çevirebilmektedirler. Ancak fiziksel şiddete maruz kalmayan çocuk, ergen ve yetişkinler de disfonksiyonel ilişki dinamikleri ve yanlış çocuk yetiştirme stillerinden dolayı kendi öz anne ve babalarına fiziksel ve özellikle duygusal şiddet türlerini uygulayabilmektedirler. Anne ve babalarına şiddet uygulayan çocuk, ergen ve yetişkinliklerle yapılan çalışmalarda bu ebeveynlerin kendi çocuklarını yanlış bir ebeveynlik stili kapsamında ya çok şımarttıkları, ya çok ihmal ettikleri ya da değişken aralıklarla şiddet odaklı ceza yaptırımları kullandıkları dikkati çekmektedir. Amerika'da gerçekleştirilen bir araştırmada ebeveyne yönelik saldırganlık oranı %7 ile %29 arasında değişirken, Fransa ve Kanada'da bu oranın biraz daha düşük olduğu bildirilmiştir.[85] İspanya' da 1698 ergen öğrenci ile yapılan bir çalışmada ise, katılımcıların %13,7'sinin son bir yıl içerisinde en az bir kez ebeveynlerine fiziksel saldırıda bulundukları ve neredeyse bütün ergenlerin anne ve babalarına psikolojik saldırıda (annelere yönelik %96 babalara yönelik %86) bulundukları saptanmıştır.[1,86] Öztürk, *"asimetrik travmatik yaşantı"* süreçlerinin, disfonksiyonel aile dinamikleri ve yanlış çocuk yetiştirme stillerinin bir sonucu olduğunu öne sürmektedir. Aynı zamanda çocuktan, ergenden ve yetişkinden kendi öz anne ve babasına olan şiddet; tutarsız iletişim dinamikleri, gereğinden fazla hoşgörü ve şımartılma kadar aile içerisinde yaşanan uzun dönemli bir nezaketsizliğin de sonucudur.[1]

DİSFONKSİYONEL NESİL

Günümüzün modern toplumsal yapılanmasında haset, kıskançlık ve nezaketsizlik bir disfonksiyonel aile dinamiği olarak işlev görmeye devam etmektedir. Her türlü sosyoekonomik seviyedeki bir grup gençler ve yetişkinler, hem pasif agresif yönelimleri hem de *"şımartılmışlıklarının narsisizmleriyle"*, teşekkür etmeyi ve özür dilemeyi bilmeden yaşamlarını bir kıskançlık ve haset sarmalında nezaketsizce aynı hataları tekrarlayarak hatta daha da yoğunlaştırarak sürdürmektedirler. Bu bireylerde aynı kendi disfonksiyonel ebeveynlerinde olduğu gibi değer bilmeme, büyüme paniği, görevlerini başkasına yaptırtma, kendini sabote etme, verdiği sözü tutmama, dedikodu, vefasızlık, bilgi saklama, yalan söyleme, gerçekliği çarpıtma ve etik dışı davranışlarda bulunma son derece hakimdir. Disfonksiyonel aileler içerisinde sevilmeden, çifte mesajlarla, evlat ayrımlarıyla, sahte karşılılıklarla, duyarsızlıklarla ve anne/babalık redleriyle birlikte yine aynı ebeveynler tarafından şımartılarak hatta değişken oranlı kural ve kuralsızlıklarla travmatize edilerek büyütülen bir yeni nesil; ailesine olan hem öfkesini hem de nefretini kendisine iyilik yapan insanlardan ve sosyal çevresinden ya da iş yaşamındaki bireylerden çıkarmaya çalışarak onlara karşı bir neden olmaksızın düşmanca tavırlar sergilemektedirler.[2,41]

Disfonksiyonel ailelerden gelen bazı bireyler için "kıskançlık en yoğun ve en patolojik takdir etme biçimidir" ki onlar artık hem iyi, güzel ve başarılı olan her şeyin düşmanı haline gelerek hem de yaşamlarında kötü ruhlu insan ya da karakterleri model alarak istismarcılarına bağlanırlar hatta istismarcıları ile özdeşim kurarlar. Çünkü kendi disfonksiyonel yaşamlarında iyi ve başarılı olmak çok güçtür ve bu pozitif donanımı her gördüğü insanda fark ederler ve onları takdir etme arzusu bir "sosyal artık" olan disfonksiyonel ailelerinin patolojik mirasından dolayı bir düşmanlığa dönüşür. *Kendi disfonksiyonel ailelerinde yaşantıladığı haset, kıskançlık ve nezaketsizlik gibi olumsuz yaşam deneyimlerini etrafındaki insanları adeta bir zehir kabı gibi kullanarak onlardan çıkarmaktadırlar.* Bu patolojik dinamikleriyle düşmanlıklarının kapsama alanı insanlardan hayvanlara ve doğaya kadar genişler. Disfonksiyonel ailelerde "takdir edememe" süreci bir hasete, bu ailelerdeki bireyler öz ebeveynlerince ya hiç ya da değişken oranlarda değer ve kabul gördüğü için varolan haset bir kıskançlığa ve uzun soluklu bir nezaketsizliğe hatta nefrete dönüşür.[1,2,87]

"Disfonksiyonel nesil: dysfunctional generation" olarak Öztürk tarafından adlandırılan bu tutarsız genç kitle, psikopatojen özellikleri kadar kriminojen yapılanmalarıyla da karakterizedir. "Disfonksiyonel nesil" kavramındaki "nesil" kelimesi, bu genç kitlenin bir disfonksiyonel aile içerisinde yetiştiğinden ve bu ebeveynlerin var olan psikopatolojik örüntülerini kendi çocuklarına aktardıklarından dolayı kullanılmıştır. Dünyanın bütün toplumlarında ve zamanlarında disfonksiyonel aileler olduğu sürece bu "disfonksiyonel nesil" de hüküm sürmeye devam edecektir. Borderline kişilik yapısı komponentlerinden ve "zayıf" ya da "bozuk" ego fonksiyonlarından dolayı disfonksiyonel nesilin üyeleri, doğru ve yanlışı ayırt edemeden her türlü güçle ittifak ederler. Güç karşısında kabul görmek adına sahip olduğu her türlü değer ve inançtan ödün verebilirler.

Kimliğinden ve karakterinden erk ve güç için kolayca ödün veren disfonksiyonel neslin dönüşebilen bireyleri, dünyanın bütün ülkelerinde oylarını kendi ait olduğu sosyal sınıfı temsil eden siyasal partilere değil savunduğu ilkel ve çağdışı çocuk yetiştirme stilini benimseyen siyasal partilere vermektedirler ki bu tutarsız dinamikler onların her koşulda bir sosyal altere geçiş yapmalarına imkan sağlar. *Sosyal alter ve çocukluk çağı travmaları ile ilişkili dissosiyatif reaksiyonlar, hep çocuk yetiştirme stili üzerinden uzun dönemli bir psikopatoloji sürecine neden olacağından dolayı bu patolojik sürecin kendisi empatik, demokratik ve adil bir dünya adına ciddi bir risk faktörü yaratmaktadır.* Lloyd deMause'un geliştirdiği "sosyal alter" kavramına göre, bireylerin travmatik geçmişleri nedeniyle dissosiye ettikleri duygular o bireyin kişiliği içersinde adeta dissosiye olmuş; "saklanmış" bir toplumsal alter oluşturmaktadır. Kişilerin sosyal alterleri grup ya da kitle ortamlarında birleşmekte ve bu bireylerden bağımsız davranmakta, onları peşinden sürüklemekte hatta onları yöneten bir toplumsal kişiliğe dönüşmektedir.[2,8,88]

Sosyal alterlerin birleşmesiyle meydana gelen grupların günah keçisi yaratma süreçlerinde, istismarcı bireylerin negatif olarak *"iç tarihine"* gömdüğü kendi travmatik çocukluğunu ve öfkesini bilinçdışı yok etme çabası olarak bütün 'kötü' diye algıladığı travmatize çocuklara hatta onların annelerine karşı yöneltir. İçlerindeki öfke ve şiddet, alay ve dışlamadan başlayarak onları belli belirsiz nedenlerle sivil hayatta linç etmelerinden savaşlarda bu çocukları anneleriyle birlikte (öfkenin onları şiddet gösteren babalarından koruyamayan ya da istismar eden kendi anne imajının genele yansıtılması) kitleler halinde öldürülmeleri ya da kurban etmelerine kadar genişler. Sosyal alterleri genellikle disfonksiyonel bireylerin bütünsel hareketi oluşturmakta ve yarattıkları şiddet eylemlerinden sonra bu bireyler bir inkar ya da yok farzetme sürecine girmektedirler. Bireysel ve toplumsal travmatik yaşantılara katlanabilmenin tek yolu onu yok farz etmedir. "*Dissosiye benlikler", hem mağdurları hem de istismarcıları, travmatik yaşantıların çaresizliğinden ya da suçluluğundan korumaktadır.* Bu sürecin identik doğasının temeli, patolojik ve disfonksiyonel aile modellerindeki olumsuz yaşam deneyimlerinden alınmaktadır.[1,2,8,88,89]

Disfonksiyonel nesillerde empati düzeyleri labildir bazen hiper empatik bazense empati yoksunudurlar ki bu da onlardaki şiddet dürtülerini ve istismarcı tutumlarını tetiklemektedir. Disfonksiyonel nesiller, aşırı hırsları ve insanları sömürerek elde ettikleri kariyer ve güçleriyle; görünürde bir *"iş kişiliği"* ya da *"profesyonel bir uzman"* kimliğine hem bürünerek hem de bu sahte kimliklerine var olan megalomanileri ve narsisizmleri oranında inanarak hatta gerçek sanarak ancak iletişimin karşılılıklığından uzak adeta bir robot şeklinde her türlü sosyal yaşamla kurabildiği teğet bağları eşliğinde üstünkörü yaptıkları eylemlerle sanki *"görünürde çalışkanmış"* gibi mesleki yaşamlarına odaklanırlar ki kendi psikolojik yetersizlikleri kadar mesleki yetersizlikleri ve kompleksli doğalarıyla mobbing ve akademik istismar başta olmak üzere her türlü istismarın en büyük oyuncuları haline gelirler. Günümüz toplumunda disfonksiyonel ve yetersiz kişilerin iş yaşamında bulundukları statüye hak eden kişilerin alınması ya da atanması büyük devir aşımlarını gerektirebilmektedir.

Nefretle anılmalarına ve bu kötü ruhlu doğalarına rağmen diğer insanlardan sevgi, onay ve takdir görme arzusu içerisinde olup bir statü ve kariyer elde edebilmek adına hem kendisinden üst hem de alt düzeydeki insanları kullanma çabaları:*"simetrik ve asimetrik istismar sistemi",* onların asıl psikopatojen dinamiğini oluşturmaktadır. Bu disfonksiyonel psikopatojen ruhsal dinamiklerinin yakın ve uzun dönemli bir sonuçları nedeniyle hem arkadaşlarının, eşlerinin varsa çocuklarının onları terk etmesi hem de iş sürecinde kendisi kadar diğer çalışanları sabote ettiği için uzaklaştırılmaları ya da bir olasılıkla emekliliğini hak etmeleri sonrasında yalnız ve izole bir hayatın mahkumu olurlar. Şimdiki an itibarıyla disfonksiyonel nesiller, tüm dünya toplumları için "normal" nesile oranla daha büyük bir grup olarak varlıklarını sürdürmekte olup psikoterapi ve sosyal desteğin katkısıyla bu disfonksiyonel nesillerin oldukça az bir kısmında daha iyi niyetli bir ruhsal yapıya dönüşüm sağlayabilmektedir. Uzun dönemli *"travmatik yaşantıları önleme stratejileri"* geliştirilmedikçe, disfonksiyonel nesiller hem yanlış çocuk yetiştirme stilleri hem de tutarsız psikopatolojik dinamiklerinden dolayı yine kendi-

leri gibi travmatize ve dissosiye bir yeni neslin yaratıcıları olacaklardır.

DİSFONKSİYONEL AİLE MODELLERİ

Disfonksiyonel aile modeline sahip olan vakaların kendilerini travmatize edilmekten koruyamayan, travmatize edilmesine neden olan hatta kendilerini travmatize eden ebeveynleri ve yakın çevresi ile aile görüşmeleri yapmak oldukça önemlidir ancak vakaların onaylarını almadan bu görüşmeler gerçekleştirilemez. Yüzlerce dissosiyatif bozukluk ve travma sonrası stres bozukluğu vakalarını tedavi eden bir travma psikoterapisti olarak, vakalarımın disfonksiyonel ailerine karşı hissettikleri duygularla ilgili binlerce cümlesine tanıklık etmişimdir:[1]

"Aile koruyan demekti, aile seven demekti ve aile hem geçmiş hem şimdi hem de gelecek demekti. Peki neden bu kadar sahtekar ve düşmanlar? Onları zihnimden ve bütün zamanlarımdan silmek istiyorum. Onları zihnimden ve herşeyimden yok etmek istiyorum."

"O kadar merhametsiz, duygusuz ve kötüler ki ve bu halleriyle sevilmeyi bekliyorlar. Merhametsiz, duygusuz ve kötü olmalarından çok bu halleriyle sevilme beklentilerinden iğreniyorum."

"Bu durumla artık yaşayamam, keşke yok olsam, keşke bir hiç olsam, hiçleşsem ya da olmasam."

"Kurban olmuş kendimden tiksiniyorum, onlardan utanıyorum. Bu kadar da acımasız nasıl olabildiler ya da bu kadar yabani ve merhametsiz."

"Gözyaşlarımda boğulsunlar istiyorum, yaşlandıklarında gözlerime bakarak utanarak ve suçluluk hissederek ölsünler istiyorum."

"Adımı ve soyadımı değiştirmek istiyorum. Onlar benim tarihim olamayacak kadar duyarsız ve sahtekarlar."

"Duygularımı öldürdüler onlar. Verebilecek öyle az duygum kaldı ki. Artık hissizleşmek istiyorum ve hissizleştiğimi hissetsinler istiyorum."

"Geçmişte o kadar çok ağladım ki şimdi hiç ağlayamıyorum. Artık benim yerime onlar ağlasınlar yaşattıkları bütün acılar için…"

Disfonksiyonel aileler, kuşaklararası travma geçişi ile kuşaklararası patoloji aktarımını sağlayan tutarsız, çalkantılı ve kriz yönelimli iletişim dinamikleriyle hem karakterize olan hem de varlanış gösteren sosyal yapılanmalardır. Günümüzde ebeveynler, çocuklarını kontrol edebilmek ve kendilerine daha bağımlı bir hale getirmek için bu disfonksiyonel ilişki şekillerini bir yanlış çocuk yetiştirme stili olarak kullanmaya devam etmektedirler**.** Genel olarak disfonksiyonel aile modelleri, çocukluk çağı travma ve ihmaline yol açan aile modelleridir. Büyük oranda anne ve babalar psikiyatrik açıdan subklinik süreçtedir ancak nadiren biri psikiyatrik tanı alabilir. Çok nadir olarak da hem anne hem de baba bir psikiyatrik tanı alabilir. Dışarıdan bakıldığında normal hatta sempatik görülebilen bu aile modellerinde ana sorun, uyguladıkları yanlış çocuk yetiştirme stilleridir. Disfonksiyonel ailelerin içlerine girildikçe ya da psikoterapilerde aile görüşmeleri yapıldıkça patolojik oldukları ortaya çıkar. Bu aileler sonuç olarak kendi hatalarından, yanlış çocuk yetiştirme stillerinden ve patolojik ilişki dinamiklerinden dolayı sorunlu çocuk yetiştirirler.[1,9,59] Bu bölümde görünürde normal aile dinamikleri ile karakterize görünürde normal, gerçekte ise disfonksiyonel olan dissosiyojen on bir aile modeli tanımlanacaktır. Disfonksiyonel ailelerde, genellikle tanımlanan bu modellerden biri hakimdir ancak zaman içerisinde farklılaşabilen psikopatolojik dinamikler, modeller arasında belirli düzeylerde geçişleri olanaklı kılmaktadır.

DIŞA DÖNÜK AİLE MODELİ

Dışa dönük: "*extratensif"* aile modelinde, dominant olan ebeveynin hem eşine hem de çocuklarına karşı aktif bir egoizmi ve kontrolü söz konusudur ki bu aktif egoizm ve kontrol ise, sadistik davranışlara dönüşebilmektedir. Evdeki dominant ebeveyn tarafından belirlenen bütün normlara uyulmadığında aktif olan ebeveyn bunun bedelini, tüm aile bireylerine krizli bir atmosfer oluşturarak ödetir. Çekinik olan ebeveyn çoğu zaman çocuklarını ve kendisini, dominant olan ebeveynin gereksiz ve haksız istismar ve ihmalinden koruyamaz. Evdeki sessizliği korumanın tek yolu bu aktif olan ebeveynin tüm emirlerine uymaktan geçer ve çoğu aile bireyleri de bu patolojik konformizm sürecine alışırlar ve zamanla durumu yadırgamaz olurlar.[1,3,9]

Nadir de olsa çekinik olan ebeveyn de ailedeki kontrolü eline geçirdiğinde istismarcı bir eğilim içine girebilir ki buna oldukça isteklidir. Öztürk'ün önemle vurguladığı patolojik konformizmde, çekinik ebeveyn dominant olan ebeveynin çocuklara uyguladığı sadistik davranışlarına düşünmeden eşlik eder. *Ancak buradaki çekinik olan ebeveyn "introversif" olmayıp, partnerinin aşırı dominant yapısından dolayı "latent extratensif" konumundadır ve çoğu zaman partnerinin zayıf bir anında kontrolü eline almayı istemektedir.* Hatta bu aile modelinde yetişen çocuklar da adölesan öncesi dönemden itibaren ailede *"dominans olma mücadelesine"* girerler. Bu çocuklar genelde extratensif bir eğilim içindedir ve ailedeki patoloji onları explosif: "patlayıcı" bir yapıya götürebilir. Çocuklar da ergen ve yetişkin olduklarında bu extratensif olan ebeveynlerini model

alacaklardır. Patolojik ailelerdeki çocukların zihninde güç, patoloji ile özdeşleştiğinden dolayı genellikle bu çocuklar en patolojik olan ebeveyni model alma eğilimi içerisinde olacaklardır.[1,9]

Çocuk yetiştirme ve aile içi dinamikler açısından en patolojik aile modellerinden biridir. Eşler ve çocuklar nadiren birbirine karşı olan hatalarını kabul ederler. Aile içindeki yoğun sözel tartışmalar, fiziksel şiddete kadar gider. Bu şiddet odaklı psikopatojen atmosfer çoğu zaman explosif özelliktedir. Evde yok denecek kadar az yaşanan duygusal yakınlık ve karşılılık, evdeki tüm bireylerin kendilerini bir aile gibi hissetmelerine engel olur. Ancak bu görünürde normal ya da disfonksiyonel aile modelinde boşanma olayları çok sık görülmez. *Extratensif ailerde patoloji adeta bir fanus içerisinde yaşanır ve genellikle tanığı olmaz.* Aile bireylerinin bütünü bu travmatik kaostan çıkmaya cesaret edemez hatta çıkamaz.[3,9]

Extratensif aile, fiziksel ve duygusal travmaların en fazla yaşandığı disfonksiyonel aile modellerinden de biridir. Fiziksel ve duygusal ihmal de yaşanabilir ancak bu aile modelinde cinsel travmalar yok denecek kadar azdır. Bu aileler, psikopatolojilerinin anlaşılmaması için eve misafir davet etmezler. Nadiren gerçekleştirdiği sosyal ortamlarda bu *"psikodissosiyojen"* yapılarını belli etmezler. İnsanlarla görünürde iyi iletişimler kurarlar ve ahbaplık ve komşuluk ilişkilerinde çoğu zaman psikopatolojilerini gizlerler. Zaten gizlemek yönelimli olarak da diğer insanlarla çok yakın bir iletişim halinde olmayı istemezler. Genel olarak aile içinde özellikle anne ve babada paranoid bir eğilim vardır. *Nadiren kendilerine göre sınadıkları ve kontrol edebileceklerini düşündükleri insanları yaşamlarına alırlar.* Pragmatik, narsisistik ve rekabete giren dışa dönük doğalarından dolayı da bu kişilerden orta ya da kısa süreli bir katkı ya da yardım alsalar bile onlarla küçük problemleri bahane ederek iletişimlerini keserler.[1,3,9]

İÇE DÖNÜK AİLE MODELİ

İçe dönük: *"introversif"* aile modelinde, anne ve babanın her ikisi de introversiftir. Aile içinde sınırlı bir iletişim vardır, hiçbir zaman tam bir yakınlaşma ve karşılıklılık sağlanamaz. Genelde her iki ebeveyn de kuralcı hatta obsesif eğilimli ya da obsesiftir. Bu aile modelinde çocuklar da bu yönelimde yetiştirildiğinden dolayı, aile içerisinde ciddi çatışmalar yaşanmaz. Fakat duygu alışverişi, empati ve iletişim yetersizdir. Genellikle çocuğun fiziksel bakımına, eğitimine ve gelişimine önem verilir. Samimiyet, yakınlık hissi ya da duygusu hiçbir zaman tam anlamıyla yaşanamaz. Ama anne ve babaların sorumluluk duygusu diğer açılardan ortalama ailelere yakın hatta onlardan daha üst düzeydedir. İçe dönük ailelerde genellikle fiziksel, duygusal ve cinsel travmalar görülmez. Hakim olan tablo ise, ortalamanın biraz altında olan duygusal ihmaldir.[9]

Bu aile modelinde birbirinden belirgin düzeyde farklılaşan sosyal roller yoktur. *Sınırlar iyi çizilmiş olup, mesafe ve ayar problemleri yaşanmaz. Aile içi kaosun ve ilişki travmalarının en az yaşandığı disfonksiyonel aile modelidir.* İçe dönük aile modelinde yetişen çocuklar genelde introversif olur. Yüksek emosyon ifadeleri ve kontrolsüz davranışlara asla izin verilmez. Daha çok moralistik, kuralcı ya da itidalli olan dindar bir anne vardır ve ailede delegasyon ile misyon yükleme hakimdir. Bu görünürde normal gerçekte ise belirli disfonksiyonel özellikleri olan aile modelinde herkesin görev ve rolleri bellidir. Aslında bu açıdan özellikle 0-6 yaş dönemi çocuklar için psikolojik açıdan sağlıklı bir yaklaşım sergilerler ve çocukların özellikle fiziksel gereksinimlerine karşı oldukça hassastırlar. İçe dönük aile modelinde ciddi bir boşanma nedeni söz konusu değildir ve boşanma olayları görülmez.[1,9]

Toplum tarafından kolay kabul gören bu aile modeli, bu açıdan çocuğun topluma daha kolay uyum sağlamasına hizmet etmiş olur. Bu ailelerin özellikle çocuklarının fiziksel bakımına önem vermesi ve yapabildikleri ölçüde biraz yetersizlikle devam eden duygusal yakınlıkları kendi çocuklarında aşırı bir psikopatolojiye ya da bağlanma sorunlarına yol açmaz. Bu duygusal yetersizlik genellikle diğer akrabalar tarafından telafi edilir. Bu çocuklar uyumlu yapılarından dolayı genellikle sosyal çevrelerinden destek görürler. Yetişkin olduklarında biraz sınırlı bir duygusal yanları olsa da mesleklerinde başarılı olurlar. Diğer disfonksiyonel aile modellerine göre oldukça pozitif doğalı bir aile yaşamı kurarlar.[1,3,9]

KARMA AİLE MODELİ

Karma: *"mixed"* aile modelinde, ebeveynden biri dışa dönük diğeri ise içe dönüktür. İçe dönük olan ebeveyn çoğu zaman kadındır ve çocuklarıyla beraber kronik olarak eşinin istismarına maruz kalır. Maruz kalınan istismar her açıdan sadizmin en uç formlarına kadar uzanabilir. *En yoğun aile içi travmalarının, özellikle fiziksel ve duygusal travmaların "aile terörizmi" denilebilecek kadar yaşandığı aile modelidir.* Bu ebeveynlerin travmatik bir geçmişleri vardır ki hem kendi travmatik yaşantılarının şimdiki zamandaki anıları üzerinde bir hakimiyet kurabilmek hem de bir *"zehir konteyneri"* olarak fayda sağlayabilmek adına kendi çocuklarını hatta birbirlerini travmatize ederler.[3,8,9,88]

Dominant olan extratensif ebeveynin istismarına öteki aile bireyleri karşı koyamaz. Dışa dönük olan ebeveyn tüm

hiper empatisini öteki aile bireylerini istismar için kullanır ve hiçbir koşulda uzlaşması söz konusu değildir. Ev içerisinde disfonksiyone ve dissosiye bir yaşantı süreci hakimdir. *Özellikle cinsel istismarlardaki disosiyatif savunmaların benzer doğadaki ama biraz farklı bir formu olan "yarı dissosiye yaşam" istismar edilen aile bireylerinin devam eden psikopatolojik aile sürecine katlanabilmelerini sağlar.* Bazı zaman dilimlerinde aile içerisinde spontan bir şekilde yaşantılanan kısa süreli keyifli anlar ise, ardışığında gelen *"dissosiyatif kaos"* ve krizlere bütün aile bireylerinin tahammül edebilmesini olanaklı kılar.[1,3]

Evdeki tüm bireyler bu dominant olan dışa dönük ebeveyne indeksli olarak yaşarlar. O gergin olduğunda herkes gergindir neşeli olduğunda ise herkes neşelidir. Dominant olan ebeveyn eğer gerginse bu gerginlik bütün aile bireylerini de kapsamı içine alır. Aile bireylerinin hepsinde bu *"aile terörizmi"* içerisinde ne olacaksa bir an önce olsun ve sonrasında eski halimize: *"bu ana göre biraz daha katlanılabilir olan hale"* dönelim düşünce ve duygusu hakimdir. Sık, şiddetli ve uzun süreli krizlerle kısa süreli mutlu anlarla beslenen bu *"dissosiyatif girdap",* bütün aile bireyleri için artık olağan ve daha tolore edilebilir bir hale gelmiştir. Bu hal ise reviktimizasyon döngüsünün temelini oluşturmaktadır.[3]

Patojen ailelerde istismarcı ebeveynin öfke ve gerginliğinin bütün aile bireylerine *"nüfuz etmesi"* söz konusudur. Bu sürecin psikolojik dinamikleri biraz da "mobbing" yani iş yerindeki *"psikolojik terör"* olaylarındaki "patron-çalışan" doğasına identiktir. İki durumda da benzer psikodinamik süreçler hakimdir. Aslında burada *"istismarcıya bağlanma"* süreci yaşanmaktadır. Çünkü eski hale dönüldüğünde birlikte geçirilen keyif alınan zamanlar da olmaktadır. İstismarcının gerginliği tüm aile bireylerine nüfuz eder ve aile bireyleri bu gerginlik anında ne olacaksa bir an önce olup bitmesini ve nispeten ve aralarda huzurlu hissedebildikleri zamanlara dönmeyi isterler. Bu süreç çocuk ve ergenlerin gözünde şöyle ifade edilir: "*Aslında babam ve annem normalde iyi biri. Ancak öfkeli olunca onları tanıyamıyorum. Sanki başka biri oluyorlar. Ama öfkeleri geçince yine bana değer veriyorlar*".[1,38]

Bu modelde yaşanan aile içindeki olumsuz yaşam deneyimleri, yakın iletişimde olunan kişilere bile ifade edilemez. Çocukların ifade etme çabaları cezalandırıldığı için zaten çocuklar da bu durumdan artık şikayetçi olamazlar. Seyirciler sadece aile içinde olup bu *"kapalı iç sistem"* istismarın çok daha sık, şiddetli ve uzun sürede yaşanmasına yol açmaktadır. Bu modelde yetişen çocuklar extratensif ya da introversif olabilirler. Bütün disfonksiyonel ailelerde olduğu gibi nadir de olsa dışarıdan bir yardımcı ego, bu psikopatolojik sürece müdahale edebiliyorsa, kapalı iç sistemdeki olumsuz etkileri nispeten azaltılabilir.[1,3]

DÖNÜŞEBİLEN AİLE MODELİ

Dönüşebilen: *"reversible"* disfonksiyonel aile modelinde, hangi ebeveynin içe dönük, hangi ebeveynin ise dışa dönük olduğu belirli değildir ve aile içerisinde roller sürekli olarak değişir. Bu rol değişimlerinin belirli zamanları ya da nedenleri yoktur. Belirli bir anda belirli bir olayda dominant olan ebeveyn, başka bir anda aynı olayda çekinik olabilir. Genel olarak değişen tutumlar ve davranışlar söz konusudur. Duygular ise sevgiden nefrete kadar kısa sürede kolayca değişir ve bu aile modelinde yetişen çocuklarda güvensiz bağlanma stili yerleşiktir. Bütün iletişim odaklarında *"sevgi ve nefret çatışması"* hüküm sürer. Güvensiz bağlanmadan istismarcıya bağlanmaya kadar genişleyen psikopatojen süreçler, dönüşebilen ailelerde yetişerek psikoterapiye başvuran bireylerin temel tedavi çerçevesinde en kritik çalışma alanlarını oluşturmaktadır.[9,38]

Bu açıdan istismarcıya bağlanma kilidinin anahtarları, sevgi/nefret çatışmasının çözülmesi ve inkar edilmiş hislerin idrakıdır. Çocuğun istismarcıyı hem sevmesi hem de ondan nefret etmesi ikilemi çocuklukta ciddi boyutta bir problem olarak içselleştirilir. Bireyin her yönden sağlıklı bir yetişkin olup yoluna devam edebilmesi için travmayla baş etmekten sonraki adıma geçiş, ancak bu çatışmanın tamamen çözülmesiyle sağlanır. Böylece geçmişteki dissosiye düşünceleri, his ve anıları açığa çıkarılıp bireyin başına gelenler ile ilgili simultane bir görüşe sahip olması sağlanmalıdır. Kişi, kimi zaman bu çatışmanın çözüldüğünü varsayacak ama daha sonra bir vesile ile yeniden kaçınılmaz olarak kendini bu çatışmanın ortasında bulacak, bu yüzden de ambivalansı ve defansif tutumu hiç olmadığı kadar güçlenecektir.[1,38]

Her düzey sosyo ekonomik ailelerde bu aile modeli görülebilmektedir. Kendi çocukları üzerinde en çok duygusal travmalar yaşatırlar. Çocuklar da bu aile içinde güvensiz bağlanma stiliyle yetiştiklerinden dolayı yetişkinliklerinde ebeveynlerine oldukça benzer bir doğaya bürünürler. Bu süreç istemli değil psikopatolojilerinden dolayıdır. Dönüşebilen ailelerde daha çok sözel tartışmalar hakimdir, sürekli olarak küsülür ve ardından barışılır. Bu sürecin kendisi oldukça şiddetli *"ilişki ve iletişim travmaları"* yaratır. Aile içerisindeki dönüşümlü istismar odağı, bütün aile bireylerinin sınırlarını kırar, mesafelerini bozar ve onları diğer istismarcı kişiler için de bir hedef haline getirir.[1,3,9]

Ailenin kendine özgü kural ve normları yoktur. Bu açıdan genelde toplum tarafından fazla kabul görmez ve dışlanırlar. Ailede yaşanamayan stabil iletişimler, çocukların da tüm öteki iletişimlerinde de mobil olmalarına yol açar. Ailede süregelen bir kriz durumu yaratılır ve yakın iletişim kurdukları kişiler de bu krizleri çözmek için dahil edilir. Çözüm bulunamayan bu süreç ailenin görüştüğü kişileri zamanla azaltır. Bir zaman sonra aile bu kuralsız ve değişken yapısı içinde daha da patolojik bir duruma gelir. Genelde eşler simbiyotik ilişki paternlerinden dolayı birbirlerini terkedemez ve tek yaşamaya cesaret edemezler.[1,3]

DİSSOSİYATİF AİLE MODELİ

Dissosiyatif aile modeli, yukarıdaki dört disfonksiyonel aile modelinden biridir ancak bu aile bireylerinden en az biri mutlaka dissosiyatiftir ya da subklinik dissosiyatif yaşantılar oldukça hakimdir. Aile içinde saklanan sırlar vardır ve bu sırlar zaman zaman acting-out şeklinde tüm aile bireyleri önünde konuşulur. Psikiyatrik tanı almış bir ebeveyn, evlat edinilmiş veya evlatlık verilmiş bir çocuk, akrabalar arasında gizli kapaklı öykü şeklinde aktarılan şüpheli ölümler ve aile üyelerinin birbirinden gizledikleri marjinal doğalı eski yaşamları bu sırlara örnek olarak verilebilir. Boşanma olayları nispeten diğer aile modellerinden daha sıktır. Özellikle boşanmış annelerin bir kısmı disfonksiyonel doğalarından dolayı, ilk evliliklerinden olan özellikle kız çocuklarının yeni eşleri ya da sevgilileri tarafından istismar edilmesini olanaklı kılarlar.[9,90]

Çoğunlukla anne ya da öteki kadın akrabaların öyküsünde intihar girişimleri vardır. *Ailede ebeveynler tüm öfke ve açmazlarını bir çocukları üzerine odaklayıp adeta öteki çocuklarını aşırı koruma altına alırlar. "*Evlat ayrımı" oldukça hakim olup adeta bir çocuklarını hatta genellikle en yetenekli çocuğunu günah keçisi olarak seçerler. Dolayısıyla öfke ve açmazlarını odakladıkları bu çocuğunu da 'kurban' seçmiş olurlar. Bu ailede çocuklar extratensif aile modelinde olduğu kadar pek çok travmaya maruz bırakılırlar ama bu modelde oldukça net olarak seçilmiş daha doğrusu kurban edilmiş bir çocuk söz konusudur. Ebeveynler böyle bir tutumla, *"dissosiyojen bölünmüş aile"* şeklini yapılandırmış olurlar.[1,3]

Genellikle ailenin sosyo ekonomik seviyesi, ortalamanın biraz altında veya ortalamanın biraz üzerindedir. Dissosiyatif aile modelinde, kutuplaşan roller ve dönüşümlü bir istismarcı-kurban döngüsü hakimdir. Aslında bu ebeveynlerin çocuklukları hem aileleri hem de akrabaları tarafından özellikle duygusal açıdan travmatize edilmektedir. Bu ailelerin çocukları, daha çok değişken, çalkantılı iletişimleri olan, intihar girişim riskleri yüksek, depresif ve explosif kişiler olurlar. Bu aile modelinin gelişime de açık bir yanı vardır. Sosyal ilişkileri diğer aile modellerine göre daha iyidir ve aile bireyleri bütünüyle tedavi olmaya daha isteklidirler. Dissosiyatif bireyler, tedavi olduktan sonra yaşamları adına oldukça önemli pozitif doğada gelişimsel adımlar atabilmektedirler. Dissosiye bireyler psikoterapi aşamasında ve sonrasında diğer psikiyatrik tanı gruplarına göre daha fazla bir oranda travma sonrası büyüme yaşamaktadırlar.[1,9]

ŞİZOİDİ AİLE MODELİ

Şizoidi aile modelinde ebeveynlerin sosyal çevre ile yok denebilecek kadar az iletişimleri vardır. Dışardan bakıldığında biraz kendi halinde biraz da tuhaf bir izlenim veren bu aile modelinde anne ve babanın hem kendi arasında hem de çocukları arasında ihmal yönelimli patolojik ilişkiler söz konusudur. *Çocuklar açısından en fazla fiziksel ve duygusal ihmalin yaşandığı disfonksiyonel aile modelidir.* Bu anne ve babalar kötü niyetli ya da istismarcı değillerdir sadece psikolojik yapılarından dolayı yalnız kalmayı tercih ederler ve empati kurma konusunda yetersizlikleri bulunmaktadır ki bu yetersizliklerini değiştirebilme şansları ya da olanakları yoktur.[9]

En iyi niyetli disfonksiyonel aile tipi olan şizoidi aile modelinde ebeveynler, daha çok *"infantil"* veya *"immatür"* bir kişilik yapısı sergilerler. Bu ailelerde çocuklara ya hiç sorumluluk verilmez ya da belirli bir yaştan sonra evin tüm sorumluluğunu daha çok büyük çocuklardan biri üstlenmek zorunda kalır. *Çocuk kimliğini hala yaşamakta olan bu bireyi, yetişkin rolüne itip, onu duygusal açıdan aşırı bir yüklenmeye maruz bırakırlar. Böyle bir süreçte ebeveynler ise, evin çocukları rolüne geçiş yapmış olurlar.* Zamanla psikopatolojisinden dolayı çalışamayan ya da evin maddi ve manevi sorumluluğunu üstlenemeyen ebeveynler evin maddi açıdan geçimini bile kendi çocuklarından bekler hale gelirler.[1,3]

Bu ailelerin dağınık bir yaşam stilleri vardır. Herkes kendi odasında vakit geçirir. Düzenli bir yemek saatleri bile yoktur hatta çoğu zaman herkes yemeğini ayrı yer. Aile bireylerinin genel olarak birbirlerine karşı sorumluluk duygusu hissetmeleri söz konusu değildir. Çoğu zaman bu bireyler ortalama fiziksel bakımlarını bile yapmazlar. Ailede kısa cümlelerle konuşulur hatta aynı odanın içerisinde olsalar bile hiç konuşmadan saatler ve günler geçebilir. Bu aile modelinin tuhaf ve alışılmadık ritüelleri vardır. Örneğin kimse eve misafir getirmez ya da getirmeyi istemez, pencerede oturarak komşular gözetlenir ve kapı çalsa da mecbur olunmadıkça açılmaz. Ev ortamı çoğu zaman dağınıktır ve düzenli yemek pişirilmez. Hiçbir birey

ailesinin bu garip yapısını aile dışındaki diğer kişilere göstermek istemez.[1,9]

Şizoidi aile modelinde yetişen çocuklar bazen yaşamla baş etmek adına bir çıkış yolu bulurlar. Özellikle zeki ve uyumlu olanları çevrenin takdir ve desteğini alarak iş ve aile yaşamında başarlı olabilirler. Genellikle iş yaşamlarında ve sosyal yaşamlarında sevilen kişiler olarak algılanırlar. Ancak aktüel yaşamlarında büyük ölçüde şizoid yapılarını korurlar. Bu çocuklar hiçbir zaman anne ve babalarına karşı bir öfke geliştirmezler. Çünkü onların değişim şansı olamayan konularda yetersiz kaldıklarını farketmişlerdir. Anne ve babaları yaşlandığında genellikle onlarla ilgilenirler ve onlara oldukça iyi bir şekilde bakarlar. Hatta ebeveynlerinin yaşlılık dönemlerinde onlarla kurdukları iletişim biraz daha derinleşir ve geçmişin ihmal odaklı yaraları daha kolaylıkla sarılmış olur. Genellikle hem iş yaşamlarında hem de sosyal yaşamlarında sevilen kişiler olarak algılanarak kabul görürler.[1]

DEPRESİF AİLE MODELİ

Depresif aile modelinde hem ebeveynler hem de çocuklar depresif bir mood ve eğilim içerisindedir. Hatta aile bireylerinden birkaçı depresyon tanısı bile alıyor olabilir. Genellikle alt ya da orta sosyoekonomik seviyedeki ailelerdir. Evde çoğu zaman düşük ses tonu ile konuşulur ve sürekli bir şikayet etme ve ağıt yakma söz konusudur. *Aile içindeki karşılıklı şikayetler ve ağıt yakma ritüelleriyle kendilerini diğerlerinden bıktırırlar.* Kendilerine sürekli haksızlık yapıldığı, başlarına sanki daima kötü bir şey gelicekmiş gibi beklentileri, herkesin onların kötülüğünü istedikleri düşünceleri ve en küçük şeylerden bile kendini sorumlu tutma gibi mitleri ile dış odaklı yanlış inanışları vardır.[3,9]

Haset, kıskançlık ve nezaketsizliğin de zaman zaman ev içerisinde hakim olduğu bu disfonksiyonel aile modelinde genellikle "kırılgan", "depresif" ve "tutuk" çocuklar yetiştirilir. Şimdiki andan çok, geçmiş zamana odaklı olduklarından dolayı aktüel hayata dair beklentileri çok düşüktür. Bu ailelerde zaman zaman subklinik düzeyde obsesif ya da paranoid bir tabloya rastlanır. Aile içinde en küçük kurallara bile uyulmayınca sürekli çocuklar reddedilmekle ya da sevilmemekle tehdit edilerek büyütülür. Ebeyeynlerin çocuklar üzerinde aşırı bir kontrolü olup onları bireysel olmaktan uzak bağımlı ve aşırı kuralcı bir yapıda yetiştirirler.[1,9] *"Ele dost" bir aile modelidir ve diğer insanlara iyi davranırlar.* Komşuluk ilişkileri iyi düzeydedir ve genellikle yardımsever yönelimli oldukları için yaşadıkları bölgede sevilirler.

NARSİSİSTİK AİLE MODELİ

Narsisistik aile modelinde ebeveynler genellikle kibirli, hak iddia edici, teşhirci hatta istismarcı bir ruhsal doğadadır. *Bu disfonksiyonel aile modelinde eve sürekli misafir davet edilir ve yapılan bu davetlere şölenimsi bir özellik kazandırılır.* Genelde orta üst ya da üst sosyoekonomik seviyede olan bu aileler, kendilerine özel bir anlam ifade eden bu davetler için hiçbir gerekli ve gereksiz masraftan kaçınmazlar. Davetlerde bu ebeveynler sürekli maddi olarak sahip olduğu şeylerden ve bazen kendilerinin bile inanmadığı biraz da hayal ürünsel başarılarından abartarak, bütün kontrolü alarak ve karşı tarafı bıktırdığını algılayamadan kuşatıcı bir yönelimle bahsederler.[3,9]

İletişime geçtikleri aileler genellikle kendilerinden daha düşük sosyoekonomik seviyedeki mütevazi ailelerdir. Bu mütevazi aileler de onlardaki narsisistik patolojileri fark ederek belirli bir zaman sonra kendilerinden uzaklaşırlar. Çünkü narsisistik ailelerin sohbetleri genelde bir iletişimde olması gereken karşılıklılıktan uzaktır. Narsisistik aile modeline sahip ebeveynler, bu mütevazi aileleri sadece seyirci olarak görmekte ve bu açıdan onları kullanmaktadırlar. Bu ailelerin çocuklarının genellikle abartılmış bir özgüvenleri olduğu için öteki çocuklarla iletişim problemleri yaşayıp uyumsuz davranışlar gösterirler. Narsisistik ailelerin çocukları daha çok kendi ebeveynlerini model alsalar da ender olarak belirli bir süre iletişime geçen bu mütevazi aileleri de model alıp onlarla iletişimlerini sürdürebilirler.[1,9]

ENSEST AİLE MODELİ

Disfonksiyonel ve patolojik ilişki dinamikleri olan ensest aile modelinde ebeveynler genellikle aşırı doğal görünümlü, otoriter, kuralcı hatta katı bir ruhsal yapıdadır. *Ensest aile modeli, temel olarak; istismarcı bir baba, ihmalkar/seyirci bir anne ve çoğu zaman yetişkin rolünü üstlenmek zorunda kalan bir çocuk ile karakterizedir.* Patolojik konformizm süreci, istismar yapan eşin bütün istismar eylemlerine seyirci kalan ensest annelerinin bütün disfonksiyonel ilişki dinamiklerini açıklamaktadır. Patolojik konformizm sürecinde annelerin çocuklarını koruyamamasının altında küçük çıkarları kadar çocukluk çağı travmatik yaşantıları da yatmaktadır ki daha önce ifade edildiği üzere, bu travmatik yaşantıları onlarda dissosiyatif bir bilinç kesintisine neden olur ve bu dissosiyatif bilinç kesintisi sağlıklı karar almalarına engel olur. İstismarcı bir eşle evli olan ensenst mağdurlarının çocuklarında "reviktimizasyon" ve "kuşaklararası travma geçişi" oldukça yüksek bir oranda görülebilmektedir.[1,91,92]

Ensest ailelerinde ebeveynin çocuğa kıyasla aşırı derecede güçlü ve otoriter olması sebebiyle genellikle fiziksel şiddet uygulamadan çocuğun kendisine itaat etmesini belirli ölçüde rahat bir düzeyde sağlayabilmektedir. Cinsel istismar büyük bir çoğunlukla yıllarca gizlilik içinde tekrarlanmakta ve ancak ensest mağduru çocuk olumsuz yaşantılarını paylaşabilecek düzeyde sosyal destek ve güvenebileceği bir birey bulduğuna inandığı zaman reviktimizasyonunu ifade edebilmektedir. Ensest madğuru çocuk, istismarın ortaya çıkması durumunda şiddetli bir ceza alacağı ve bu olayın kendi ailesini parçalayacağına inanması sebebiyle cinsel istismarı ifade etmekten çekinmektedir ki disfonksiyonel ailelerde bu tutum oldukça hakimdir.[93]

Ensest aileler, geleneksel dinamikleri benimsemeleri nedeniyle genellikle kolayca fark edilmezler. Postmodern dinamikleri benimseyerek de yaşadığı toplumda kamufle olan ensest aileler de oldukça fazladır. Öztürk'e göre, çoğu disfonksiyonel aile modelinde olduğu üzere ensest aile modelinde de baba ve eşliğindeki anne, genel kabul görmüş normlara görünürde bir uyum sağlamakta ancak ev içerisinde bu normlar patolojik olarak yaşantılanmakta ve yanlış çocuk yetiştirme stilleri benimsenmektedir. Ensest babalar, çevreleri tarafından ya geleneksel değerlerin ya da postmodern normların sürdürülmesine görünürde destek oldukları için sosyal çevrelerince çok farkedilmemektedir. Ensest babalar, genellikle eşlerinin ve kızlarının hem hareket serbestisitelerini hem de sosyal ilişkilerini kısıtlayarak onları izole etmeye çalışırlar.[1,94]

Annenin herhangi bir özrü ya da maluliyeti olduğu durumlarda ailedeki en büyük kız, genellikle ev işleri ve çocuk bakımının sorumluluğunu alarak "küçük anne" rolünü üstlenmek zorunda kalmaktadır. Ensest mağduru kız çocuğun baba tarafından istismar edilmesi, yetişkinleştirilme rolünün bir uzantısı olarak ortaya çıkabilmekte ve en büyük kız ergenlik çağına geldiğinde ve babasına karşı daha dirençli hale geldiği zaman istismar mağduru aile içerisindeki diğer çocuklar olabilmektedir. Aile üyelerinin cinsel istismarın ortaya çıkmasına yönelik tepki vermekten çekinmesi ve korkması sonucunda ensest döngüleri daha da patolojikleşerek devam etmektedir. Hatta ensest mağdurlarının hem yaşadıkları akut veya kronik istismar yaşantılarını aile ve adli sistemler ifade edemeyecekleri bir durumun içerisine sokmakta hem de istismarı ifade etmenin aileyi parçalayacağına yönelik yanlış inanç geliştirmelerine sebep olmaktadır.[95,96]

OBSESİF VE KOMPULSİF EĞİLİMLİ AİLE MODELİ

Obsesif ve kompulsif eğilimli aile modelinde, ebeveynler genellikle otoriter, kuralcı, istisnalara ayrıcalık tanımayan, kendinden oldukça emin ve hatta biraz da duygusuz bir ruhsal yapıdadır. Bu aile modelinde ebeveynler bir obsesif-kompulsif bozukluk tanısı almazlar, süreç eşik altı tanı kriterleriyle karakterizedir ancak bu tanıyı alan çocuklar yetiştirirler. Yemek yeme, uyku, eğitim ve eğlenme vakitleri hep ebeveynlerce belirlenmiş kurallar dahilinde gerçekleştirilir ve bu kurallardan asla taviz verilmez. Obsesif ve kompulsif eğilimli aile modelinde genellikle baskın karakter anne de olsa belirli oranda babalar da baskın rolde olabilir hatta nadir oranlarda ise anne ve baba bu baskın karakteri birlikte paylaşabilirler. Bu aile içerisinde her şey adeta bir ritüel şeklinde belirlenmiştir ki obsesif ve kompulsif eğilimler çoğu zaman bir arada görülür.

Bu aile modeli, daha önce tanımlanan introversif (içe dönük) aile modeli ile büyük ölçüde benzerdir. Ortak özellikler olarak yine bu aile modelinde genellikle fiziksel, duygusal ve cinsel travmatik yaşantılar görülmez. Hakim olan tablo ise duygusal ihmalden ziyade baskı ve kontroldür. Sınırlar oldukça iyi çizilmiş olup mesafe ve ayar problemleri yaşanmaz. İçe dönük aile modelinde olduğu gibi aile içi kaos ve ilişki travmalarının en az yaşandığı aile modelidir. Genellikle orta sosyoekonomik düzeydeki ailelerde görülür ancak emosyon ifadeleri içe dönük aile modelinde olduğu kadar sınırlı değildir. Aile bireylerinin birbirlerine olan kuvvetli bağları söz konusudur ve yardım severlerdir. Obsesif ve kompulsif eğilimli aile modeli, disfonksiyonel aile modelleri arasında en sağlıklı sistemdir. Bu aile modeli, iş yaşamında başarılı ve uyumlu çocuklar yetiştirirler. İlerleyen zaman dilimlerinde hem çocuklar ile ebeveynler hem de çocukların kendi aralarındaki bağlar hiç kopmaz ve yaşamın her döneminde birbirlerine destek sağlarlar. Obsesif ve kompulsif eğilimli disfonksiyonel aile modeli, obsesif bir eğilimleri olsa da büyük oranda sağlıklı bir iç sistemi olduğundan dolayı iyi ve dürüst çocuk yetiştirdikleri için çoğu kültür ve toplumda en kabul gören aile modelidir.[1]

DİJİTAL AİLE MODELİ

Dijital aile modelinde hem anne hem de baba teknoloji odaklı iletişimlere ve objelere büyük bir ilgi duymakta ve bu ilgiye odaklı olarak aktüel yaşamı programlamakta ve kendisi gibi çoğu zaman öz çocuk ya da çocuklarını internet, oyun ve sosyal medya bağımlısı yapmaktadır. Bugün dijital iletişim ağları, bütün aile modellerini kuşatıcı ve mobil bir etkiyle kontrol etmeye ve yönetmeye başlamıştır. Günümüzde adeta dijitalleşmiş aile dinamikleri, bu aile dinamiklerinin dijitalleşmiş yeni fonksiyonları ve yeni iletişim dilleri varlanış göstermiştir. Sosyal medya araçlarının yazılı, sesli veya görsel iletişim şekilleri aile bireyleri ara-

sında bir bağımlılık yaratmaya başlamıştır. Hatta bu dijital iletişim şekilleri bir kesintiye uğradığında, kullanıcılar arasında anksiyete, huzursuzluk ve sinirlilik gibi yoksunluk belirtileri de görülür olmuştur. Günümüzün aile bireylerinin çoğu bu dijital iletişim araçlarını kullanmakta ve bu dijital iletişim araçları adeta yüz yüze iletişimin yerini almaktadır.[82]

Öztürk, hem tedavilerini başarıyla tamamladığı yüzlerce travma vakalarındaki hem de uzun dönemli olarak yürüttüğü aile psikoterapilerindeki klinik gözlem ve tecrübelerini temel alarak son yıllarda oldukça sık karşılaştığı bu aileleri *"dijital aile modeli"* olarak tanımlamıştır. Dijital aile modelinde çocuklar, kendi anne ve babalarının yanlış çocuk yetiştirme stillerinin etkisiyle içine hapsoldukları siber hayatlarında, bütün siber bağımlılıkların ve siber psikopatolojilerin birer kurbanları olurlar. *Dijital iletişim ağları ile sosyal medya uygulamalarını bir ödül ve ceza sistemi olarak kullanan ebeveynler, kendi öz çocuklarını net bir şekilde duygusal olarak istismar etmektedirler.* Dijital aile modelinde hem eşler hem de ebeveynler ve çocuklar arasında sağlıklı iletişimler kurulamaz ki bu aile modelinde ihmal ve aile içi şiddet en karakteristik belirleyicilerdir. Şımartılma, nezaketsizlik ve gereksiz hoşgörü kadar günümüz toplumunun çocukla ebeveyni eş statüye getirerek ev içerisinde iletişim kaosları yaratan "dijital aile modeli dinamikleri" de çocuk ve ergenden ebeveyne olan şiddetin ana unsurlarındandır.[1,82]

DOĞAL VE REHBER EBEVEYNLİK STİLİ

Normal olarak kabul ettiğimiz aile modellerinde yetişen bireylerde aktüel hayata dair dissosiyatif reaksiyonlar varlık gösterebilmektedir. Bu varlık gösterme süreci, yeniden vurgulanmak istendiği üzere bilincin tekliğinin bir yanılsama olduğunu ve normal zihinsel işlevler içinde dissosiyatif bir yelpazenin olduğunu ifade etmektedir ki belki de "*dual ya da çoklu bilinçlerle" travmatik yaşantıların proses edilebilmesi* olanaklı kılınmaktadır. Pierre Janet tarafından histeri vakalarında gözlenen bir durum olarak nitelendirilen dissosiyasyon, aynı zamanda uyum odaklı ve anksiyete gidermeye hizmet eden aktüel hayatın dissosiyasyonunu da algılamamızı kolaylaştırır ki dissosiyasyon fenomeni günlük hayatta karşılaşılan "konuşmada kopma", "gündüz düş kurma" ve "geçici olarak ortaya çıkan yabancılaşma hissi" gibi durumları da kapsamaktadır. *Belki de dissosiyasyonun özü; travmatize insanın aynı anda hem bilinçli hem de bilinçsiz olabilmesidir*.[1,6,34,37,97] Bu nedenle günümüzün modern psikoterapi yaklaşımlarında ve kişilik kuramlarında "*dual ya da çoklu paradigma ve modaliteler"* hakim olmaya başlamıştır.[21,23,32,38,98]

Disfonksiyonel ve postmodern aile modellerini kuşaklararası bir uzamda kullanan ebeveynler, hem kendi çocuklarını yani günümüz neslini travmatize ve kontrol etmekte hem de psikopatolojinin, travmatik yaşantıların ve dissosiyatif reaksiyonların kuşaklararası bir uzamda varlık göstermesini olanaklı kılmaktadırlar. Psikopatoloji ve travmatik yaşantıların kuşaklararası bir uzamda varlık göstermesini ise, dünyanın bütün zamanlarında dissosiyatif bozuklukların ve travma sonrası stres reaksiyonlarının hem klinik psikoloji ve psikiyatri disiplinlerinde hem de bireyler ve toplumlarda oldukça ön planda kalmasını sağlamaktadır. Bu nedenle günümüz toplumunda bireyleri travmatize ve dissosiye etmeden ruhsal açıdan entegre bir yeni nesil yetiştirebilmek adına fonksiyonel aile modellerinin geliştirilmesi öncül bir gereklilik halini almıştır.[1]

YOL GÖSTERİCİ MOD: DOĞAL VE REHBER EBEVEYNLİK STİLİ

Yaşadığımız zamanda disfonksiyonel ve patolojik aile dinamiklerinin oldukça geniş bir yelpazede varlık göstermesi, yeni fonksiyonel ve normal aile modellerinin geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Postmodern ve görünürde normal aile modeli stillerinden bilincin tekliğine kör hatta sezgi eksenli ebeveynlik stillerine geçmemizin artık zamanı gelmiştir. *Öztürk tarafından günümüz toplumunun çocuk yetiştirme stili olarak Yol Gösterici Mod: "Guiding Mode" olarak "Doğal ve Rehber Ebeveynlik Stili" tanımlanmıştır. Bu stilde ebeveynler, bilgeleşmiş bir kişilik yapısındadır. Hümanistik idolleri vardır, çocuklarını severler, güvenirler, onları korurlar ve onlara rehberlik ederler.* Doğal ve rehber ebeveynlik stilinde kurban yoktur; bilgi ve deneyim kuşaklararası pozitif bir geçiş gösterir; empatik, sosyal çevresi ile ilişkisel karşılıklılık kurabilen, doğayı seven, savaş ve şiddet karşıtı çocuklar yetiştirilir. *Doğal ve rehber ebeveynlik stili, Öztürk tarafından hem gelişim odaklı fonksiyonel bir aile modeli olarak önerilmiş hem de çocukluk çağı travmalarını ve bununla ilişkili olan dissosiyatif bozukluklar ile travma sonrası stres reaksiyonlarını uzun dönemli bir önleme stratejisi olarak geliştirilmiştir*.[1,2,15]

Günümüzde büyüme, gelişim ve bireyselleşmeyi ön planda tutan destekleyici: "yardım eden" ebeveynlik stili oldukça önem kazanmış ve kazanmaya da devam etmektedir.[8,19] Özellikle eğitimli ebeveynlerde maalesef ki bu stilin daha çok kötüye kullanıldığına tanık olmaktayız. Destekleyici ebeveynliğin en patolojik şekli günümüzde "arkadaş ebeveynlik stili" olarak uygulanmaktadır. *Aslında bu ebeveynlik stilindeki anne ve babalar, çocuk sahibi olmayı çok arzu etmişlerdir. Ancak anne ve baba olmanın so-*

rumluluklarını yarı bilinçli ya da bilinçaltı olarak taşımak istememekte hatta bu sorumluluklarını bir savunma örtüsüyle gizleyerek reddetmektedirler. Arkadaş anne ve baba olmak, bilinçaltı seviyesinde onları bu sorumluluklardan kurtarmakta ve kendilerini prekarca "iyi" hissetmelerini sağlamaktadır. Arkadaş anne ve babalar, adeta çocuklarıyla sürekli bir yarış hali içerisindedirler ve bir anne babalık reddi söz konusudur. Bu red ise çoğu zaman çocukları ile olan iletişimlerini bozan bir faktör olarak devreye girmektedir. Çocuklarının bütün zamanlarını neredeyse kendilerinden tamamıyla uzak kalmalarına göre planlayarak gerekli gereksiz görünürde özel dersler, sanatsal faaliyetler ve spor etkinlikleri ya da kültürel aktiviteler ile adeta şizofrenik bir blokaj tekniği ile doldurmakta çocukları ile birebir vakit geçiremenin tahammülsüzlüğünü ve anne-babalık reddini bu regresif teknikle örtmeye veya akla uygun hale getirmeye çalışmaktadırlar. Çünkü çocukların arkadaşları vardır ve onların ihtiyacı olan şey ise, hem kendilerine gerekli vakti ayırabilecek hem de rehberlik yapabilecek yeterlilikteki gerçek bir anne ve babanın gönülden vereceği ilgi ve önemdir. Arkadaş anne baba ebeveynlik stili, çocukların gelişim dönemlerinde bir çift mesaj olarak algılanacak ve onun ruhsal yapısında bir dualite yani bir dual algı ya da dissosiyasyon yaratacaktır.[1,2,15]

Postmodern ebeveynlik stilleri, çocukları daha çok kendi odaklı bir yaşam sürmelerine, yabancılaşmalarına ve rastgele bir şekilde aile dışı rehberler edinmelerine neden olmaktadır. Arkadaş anne baba stili, postmodern bir ebeveynlik stili olarak da kötüye kullanılmaktadır. Postmodern sosyal teoriler, internet çağının ve tüketim toplumunun etkisiyle bireylerin yaşam tarzları ve günlük hayatlarının geçmişe kıyasla büyük oranda değiştiğini, kimlik olgusunun da bu değişimden fazlasıyla nasibini aldığını vurgulamaktadırlar. Literatürde postmodern ailelerdeki kimlik karmaşaları ile ilgili bilimsel çalışmalar bulunmaktadır. Postmodern ebeveynlik stilinde bir baba örneğin; on iki yaşındaki oğluna *"Babaanneni epeydir aramadın kendisi bu duruma üzülüyor olmalı. Şimdi onu aramak ister misin? Ama yine de sen bilirsin"* der. Klasik bir baba ise *"Babaanneni ara hemen, biliyorsun sen aramayınca çok üzülüyor"* der. Çocuk ilk örnekteki babanın postmodern uyarısıyla zihinsel bir karmaşa yaşasa da babaannesini genellikle aramaz ancak ikinci örnekteki klasik babanın uyarısıyla babaannesini genellikle arar. Bu nedenle klasik anne ve babanın doğru olan çocuk yetiştirme yöntemlerinin ve ebeveynlik stillerinin uygulanması günümüzde öncül bir gereklilik halini almıştır.[1,2,15,49]

Öztürk, yürüttüğü klinik temelli araştırmaların sonuçları kadar travmatik geçmişlerinden dolayı psikoterapiye gelen bireylerin en çok klasik ve doğru çocuk yetiştirme stillerini kullanan anne ve babalardan hoşnut olduklarını fark ederek bu doğrultuda yeni ve fonksiyonel bir ebeveynlik stilini önermiştir. *"Doğal ve Rehber Ebeveynlik Stili" aynı zamanda uzun dönemli bir çocukluk çağı travmalarını önleme stratejisi olarak yapılandırılmıştır.* Klasik ebeveynlik stilinde anne ve babanın sosyal ve aile içerisindeki rollerinin net bir tanımı vardır ve çocuklar da genellikle önceki kuşaklardan aktarılan ve doğrulukları kuşaklararası süreçte büyük oranda kanıtlanmış yöntemlerle yetiştirilmektedir. *Postmodern ebeveynlik stilindeki çelişki ve ikilikleri barındırmayan ve çocuklar tarafından oldukça net olarak algılanan bu ebeveynlik stili, öncelikle çocukları travmatik yaşantılardan ve olumsuz yaşam deneyimlerinden koruyucu bir doğadadır.* Hem yüzyüze ve samimi etkileşimlerin ön planda olduğu hem de ideal düzeydeki temel kural ve beklentilere sahip olan doğal ve rehber ebeveynlik stilindeki anne ve babalar, günümüz toplumunun inkar edilemez bir gerçeği haline dönüşen dijital iletişim yöntemlerini optimal düzeyde kullanmayı öğretmek zorundalardır. Dijital iletişimi optimal düzeyde kullanan ebeveynlerin, özellikle kendi çocuklarına da bu optimal düzeyde dijital iletişimi kullanabilme yeterliliğini ergenlik öncesi döneme kadar kazandırmaları şarttır.[1,2,15]

Aile, kuşaklararası eksende bilginin, gelişimin, travmatik yaşam deneyimlerinin ve travmatik yaşantılarla ilişkili psikopatolojiler kadar travmatik yaşantılarla baş edebilme stratejilerinin de ebeveynden çocuğa aktarıldığı toplumun en önemli ajanıdır. *Doğal ve rehber ebeveynlik stilinde travmaları önlemek adına hem ebeveynlerin hem de çocukların içgüdülerini, sezgilerini ve tahmin edebilme öngörülerini kullanabiliyor olmaları kilit bir öneme sahiptir.* Travmatik yaşantılar karşısında, tahmin edilemediği, sezilemediği ve öngörülemediği için boyun eğilir ya da donakalınır. Bu ebeveynlik stilinde, içgüdü ve sezgiler hakimdir ve işlevsel olmaları gereklidir. Çocuk yetiştirme stillerinde içgüdüler kadar sezgilerin de kullanılabilir olması en temel koşuldur. Özellikle çocuklarda soyut düşünme dönemine kadar büyük oranda doğal ebeveynlik stillerinin kullanılması oldukça önemlidir. Sezgi kelimesi anlamak, hissetmek, gözlemlemek, dolaysız kavramak, bir anda yakalamak, sezip keşfetmek anlamlarına gelmektedir.[99] Sezgi, gerçeğin, deneye veya akla vurmadan doğrudan doğruya kavranması, herhangi bir kaynağın yardımı olmaksızın olayları önceden hissedebilme, açık bir kanıt olmadan olmuş ya da olacak bir şeyi kestirme yeteneği olarak da ifade edilmektedir. Bir başka açıdan sezgi, dolaylı kanıt ve bilgilere dayanarak çok nadiren buna bile gerek kalmadan gerçeği kavrayabilme becerisidir. Fransız filozof René Descartes sezginin, bir anda doğan ve ilk haki-

kate ulaştıran bir zihin aracı, kesin ve apaçık bilgileri edinme yolu, bir akıl fonksiyonu olduğunu belirtmiştir. Descartes'in anlayışına göre sezginin elde edilmesi için yalnızca aklın ışığı yeterlidir.[99,100] Bu kapsamda çocuk yetiştirme konusunda "sezgi" doğru ebeveynlik stilinin bir unsuru olmalıdır. Doğru çocuk yetiştirme stillerine sahip olan ebeveynlerin çocuklarının gelişimindeki en çok kullanabilecekleri şey, bazen dolaylı kanıt ve bilgilere dayanarak nadiren de olsa kanıta dayanmadan bile gerçeği kavrayabilme yeteneği olarak da düşünebileceğimiz sezgi yetenekleridir. Travmatik olabilecek durumlar da aslında önceden sezilebilir. Zaten travmatik durumlar çoğu zaman sezilemediği ya da önceden tahmin edilemedikleri için travmatik yaşantılara dönüşerek dissosiyatif reaksiyonlara neden olurlar.[1,2,15]

Öztürk, doğal ve rehber ebeveynlik stilinde mantık ve duyguları iyi harmanlayan ebeveynlerin çocuklarıyla ilgili gerçeği kavrayabilen sezgileri kadar ön tahminlerini de doğru bir şekilde kullanmaları gerektiğini önemle vurgular. Değişim, gelişim, ilerleme ve bireyselleşmeyi ön planda tutan destekleyici ya da yardım eden ebeveynlik stilinin önemi reddedilemez olsa da günümüzde artık bu stil yeterli değildir. Bunun yerine çocukların soyut dönemine kadar "sezgi" odaklı "Doğal Ebeveynlik Stilini", soyut döneminden sonra ise "yol gösterici" odaklı "Rehber Ebeveynlik Stili" kullanılmalıdır. Diğer bir ifadeyle ebeveynler günümüzde iyi bir nesil yetiştirebilmek adına hem sezgilerini işlevsel bir hale getirmeli hem de çocuklarına sağduyulu bir rehberlik yapabilmelidirler. *Doğal ve rehber ebeveynlik stili; klinik psikoloji, psikotarih ve psikotravmatolojinin modern paradigmaları temelinde yapılandırılmış olup ebeveynlerin proaktif davranmalarıyla yani bir kriz durumu (travmatik durum) yaşanmadan veya ortaya çıkmadan önce sezgiler ve güçlü tahmin yeteneğiyle hem eyleme geçmeleri ve krize etkin müdahalede bulunabilmeleri hem de anlık ve uzun dönemli önlem almalarıyla karakterizedir.* Çocuk sahibi olmak, bireysel ve toplumsal bir sorumluluktur ki ebeveynler bu sorumluluğu vicdan, ahlak ve merhamet duyguları ile itidal: "ölçülülük" olmadan gerektiği şekilde yerine getiremezler. Vicdan, ahlak ve merhamet duyguları ile itidal: "ölçülülük", bireysel ve toplumsal erdemlerdir. Doğal bir duygu olan ahlak duygusu sayesinde iyi ve kötünün ne olduğunun bilineceğini, bu nedenle de ahlakın temelinde ahlak duygusunun yer aldığını öne süren Shaftesbury, doğal bir yeti olan ahlak duygusunun çeşitli nedenlerle bozulmasını önlemenin ve yetkinliğini geliştirmenin ancak iyi bir eğitimle mümkün olabileceğini düşünür. Ahlak duygusu, bireylerin kendi faydasına göre davranmak isteyeceğini inkar etmez, ancak bireyin çıkarı ile toplumun çıkarının uyum içinde olduğunu ve bu uyum sayesinde ahlaki iyiliğin ortaya çıktığını savunur. Shaftesbury'e göre, hoşumuza giden herşey iyi değildir ve vicdan ile iyi arasında yakın bir bağlantı bulunmaktadır. Ona göre 'iyilik', uyum, doğallık, barış ve kolaylık hatta vicdan demektir.[101,102] Bu nedenle bireysel ve toplumsal cepheleri olan vicdan, ahlak ve merhamet duyguları ile itidal, iyi eğitim almış ebeveynler aracılığı ile varlanış göstebilir. Öztürk'ün tanımladığı doğal ve rehber ebeveynlik stilinde hem ebeveynlerin hem de çocukların iyi bir eğitim alması aracılığı ile gelişim odaklı bir toplum oluşturabilmek olanaklı kılınır. *Doğal ve rehber ebeveynlik stili, psikososyolojik eksende hem sağlıklı ebeveynlerin ve çocukların hem de gelişim odaklı toplumların varlık göstermesini olanaklı kılan, yanlış çocuk yetiştirme stillerini, disfonksiyonel aile dinamiklerini, çocukluk çağı travmalarını, travma ile ilişkili psikopatolojileri: dissosiyatif bozukluklar ve travma sonrası stres reaksiyonları ve toplumsal şiddet olaylarını özellikle uzun dönemli bir önleme stratejisi olarak da işlev görmektedir.* Bireyin hem çocukluğunda hem de ergenliğinde anne ve babasından ne kadar çok öğreneceği şey varsa o kadar iyi bir ilişkileri olacaktır. Çocuklar ebeveynlerinden öğrenecekleri şeyler azaldığında, anne ve babalarının rehberlikleri yetersiz kaldığında, onların kendi yaşamları hakkındaki sezgi ve ön tahminleri gerçeğe dönmediğinde, aile içerisinde ciddi iletişim problemleri yaşamaya başlarlar, ebeveynlerinden uzaklaşırlar ve aile dışı ilişkisel, sosyal ve duygusal ya da diğer odaklara yönelirler.[1,2,8,15,19]

Doğal ve rehber ebeveynlik stilinde çocuk ve ebeveynler, dissosiye bir karşıtlık ekseninde değil bir bütünün entegre parçaları olarak algılanmak ve kabul edilmek zorundadır. Doğal ve rehber ebeveynlik stilinde, destekleyici ebeveynlik stilinde olduğu gibi çocuğu birey ya da özne olarak görme oldukça ön plandadır. Doğal ve rehber ebeveynlik stiline göre çocuk; gelişimini o zaman diliminde -bahsi geçen esnada- henüz tamamlamamış olan bir yetişkindir ve onun bireysel haklarına bir yetişkinin hakları kadar saygı göstermek şarttır. Çocuk kavramına yetişkinlerin atfettikleri negatif doğalı yaklaşımlar ve yetersizlikler içeren sıfatlar, onların bu primitif düşünce stiline sahip yetişkinler hatta kendi ebeveynleri tarafından travmatize ve reviktimize edilmelerini kolaylaştırmaktadır. *Çocuğun gelişim dönemlerini bilerek, yaşına göre davranarak, ona cinsiyet, ırk, dil, zeka, karakter ve inanç ayrımı yapmadan çıkarsız ve pozitif algılarla yaklaşabilmek, onların travmatize ve reviktimize olmalarını engellemede oldukça önemli ilk adımlar olacaktır.* Bu ebeveynlik stilinde klasik ebeveynlik stilindeki genellikle önceki kuşaklardan aktarılan ve doğrulukları kuşaklararası süreçte büyük oranda kanıtlanmış yöntemler de yer ala-

bilmektedir. Rehber ebeveynlik stili, doğal ebeveynlik stilinin aslında olgunlaşmış halidir. Bu açıdan doğal ebeveynlik stilindeki sezgisel, empatik ve duygusal karşılıklılığı da içerisinde barındırmaktadır. Özellikle çocuklar soyut döneme geçtiğinde rehber ebeveynlik stilinin kullanılması önem kazanmaktadır. Bu ebeveynlik stilinin temelinde; çocuklar ve ebeveynler arasında kurulan güvene dayalı, doğal, empatik ve duygusal karşılıklılık kadar anne ve babaların hem çocukların karakter oluşumlarındaki hem de onların değer yargılarının yapılanmasındaki örnek davranışları, meslek seçimi ve gelecek planları konusundaki en etkin ve fonksiyonel bir rehber ve yol gösterici olmaları yatmaktadır.[1,2,15]

Öztürk, doğal ve rehber ebeveynlik stilinde anne ve babaların çocukların direkt ya da indirekt olarak dahil olabilme ihtimali olan aktüel yaşamdaki her krize etkin bir müdahalede bulunabilmeleri için bütünsel, gelişime açık bilimsel ama tecrübe ve çok eksenli kişisel yeteneklerini kullanabildikleri geniş zamanlı bir muhakemeleri olması gerektiğini önemle vurgulamaktadır. Bu ebeveynlik stilinde hem ebeveynler hem de çocuklar adına optimal yaşam alanları, duygusal karşılıklılık ve yaşa uygun adil görev dağılımları, bir mesafe ayar sorunu yaşanmaması adına ivedilikle sağlanmalı ve bunlara uyulmalıdır. *Evin iç mimarisinde ise, göçmen kültüründe "hayat" denilen bütün oda kapılarının kendisine açıldığı oturma odası en idealidir.* Çünkü bu tarz bir evde hem çocuklar kendilerini daha güvende hissederler hem de bir istismar anında kolaylıkla diğer aile bireylerinden yardım alabilirler. Ebeveynlerin sezgi ve prediksiyonlarının çocuğun yaşam kesitlerinde gerçeğe dönmesi ise onlardaki frustrasyon, anksiyete ve belirsizliklerin tolere edilmesini kolaylaştırarak güven ve saygı duygularının gelişmesine neden olur ki bu fonksiyonel ailelerde karşılıklı nezaket, karşılıklı sevgi kadar öncüldür.

Fonksiyonel bir aile modeli olan doğal ve rehber ebeveynlik stilinde dede, büyükanne, dayı, amca, teyze, hala ve komşularla kurulan iletişimler sağlıklı yakın ilişki dinamikleri geliştirebilmek adına önemlidir. Bu ebeveynlik stilinde anne ve babaların temel kuralları olsa da değişen durum ve şartlarda çocukları korumak ve geliştirmek adına inisiyatif alabilme özellikleri de bulunmaktadır. Anne ve babalar ancak ve ancak kendi sağlıklı ve fonksiyonel hayatlarıyla çocuklarına sağlıklı ve fonksiyonel bir aile ortamını öğretebilirler. *Babalar, çocuğun bakımında annelere yakın bir oranda emek harcadıkları zaman onlara karşı daha merhametli ve şefkatli olurlar.* Doğal ve rehber ebeveynlik stilinde insan, hayvan ve doğa sevgisi ön planda olup çocuklar merhametli ve adaletli bir şekilde dürüstçe büyütülür. *Ebeveynler, çocukları adına her zaman iyi bir rehber olabilmek için kendilerini geliştirirler hatta yaşlandıklarında bile yetişkin çocuklarına bilgelikleriyle gereken zamanda rehberlik etmeye devam ederler.* Doğal ve rehber ebeveynlik stili ebeveyn ve çocuklar adına samimi ve kuvvetli bağların bir bağlılık ve bağımsızlık dengesinde kurulduğu en sağlıklı ebeveynlik stilidir. Bu stilde her türlü dijital objeler yerine gerçek ve karşılıklı iletişimler varlık gösterir ki uzun dönemli olarak birbirine bağlı ancak özerklikleri de olan normal bir nesil yetiştirilir. *Doğal ve rehber ebeveynlik stilinde aileler, kuşaklararası gelişimde bilginin, tecrübenin, merhametin, adaletin, sadakatin, geleneğin, gerçek inançların, hayat felsefelerinin ve travmatik yaşantılarla baş edebilme stratejilerinin ebeveynden çocuğa aktarıldığı toplumun hem en önemli hem de en değerli ajanıdır.*

Doğal ve rehber ebeveynlik stilinde ebeveynler, empatik bir duygusal zeminde direktif ve aktif bir yönelimle çocuğunun gelişme çağındaki yaşam stillerine uyum gösterebilir tarzda ve çocuklarını o dönemin olumsuz yaşam olaylarından korumak zorundadır. Artık durağan ebeveynlik stilleri ya da kriz aşamasında sadece uzmandan yardım bekleyen ebeveynlerin dönemi kapanmaktadır. *Çünkü çocuğun her gelişim döneminde yaşayacağı olumsuz yaşantılarla ilgili uzmanlık gerektirmeyen ilk krize müdahale tekniklerini ebeveynler bilinçli, doğru şekilde ve hızla uygulamak zorundadırlar.* Rehber ebeveynlik stilinde uzun yıllardan beri doğrulanmış olan klasik ebeveynlik yaklaşımları da yer almaktadır. Ancak bu ebeveynlik stilinde postmodern ailelerin dualiteleri ve açmazları ya da değişken aralıklı psikolojik baskıları ve ihmalleri yer almaz. *Doğal ve rehber ebeveynlik stilindeki anne ve babalar, çocuklarını hem olası tüm travmatik yaşantılardan korumalı hem de olumsuz hayat olaylarıyla ilgili baş edebilme tekniklerini öğretebilmelidirler.* Çocukları hakkındaki sezgilerini, içgörülerini ve tahminlerini en iyi şekilde kullanabilen doğal, empatik ve net yaklaşım stilleriyle çocukları arasında güven temelli duygusal karşılıklılıklarıyla onlara sahip oldukları bilgi ve yaşam tecrübeleri ile en iyi şekilde yol gösterebilecek ve optimal düzeydeki temel kural ve beklentilere sahip olan doğal ve rehber ebeveynlik stili yakın zamanda en tercih edilen ebeveynlik stillerinden biri olacaktır.[1,2,15]

Bireysel ve toplumsal bağlamda birbirine koşut olarak algılanma eğilimi bulunan bütün farklılıklar ve benzerliklerin, doğal bir kabulle dominatik bir etki olmadan yani birbirini saklamadan, örtmeden veya kapsamadan aynı zamanda birbirinin yerine geçmeden bütünleştirilerek, bireylerin ve toplumların travmaya hem neden olan etkenler

hem de travmatik yaşantılar sonrasında gelişen birey ve toplumlardaki psikopatolojk yansımaları konusunda bilinç ve içgörü seviyeleri yükseltilerek ve şiddet içerikli düşünce, duygu ve davranışların nötralize edilmesi kadar yine bireylerden topluma olan uzamdaki gelişme ihtimali olan her ögenin empati seviyeleri artırılarak her farklılık ve her benzerlik dinamiklerinin sınırları, kapsayıcılığı ve çeşitliliği dahilindeki en optimal seviyede çocuğu yani insanı ve doğayı sevip koruyarak çoğullaştırıp geliştiren empatik bir olgunluk, yaşam felsefesi ve inancıyla daha merhametli ve adil yeni bir entegre toplum ve bireyler inşa etmenin vakti gelmiştir.[1]

TRAVMATİK ANILARDAN UZAKLAŞTIRICI BİR YAŞAM DENEYİMİ OLARAK ÇOCUKLUKTA ASILI KALMAK

Travmatik anılardan uzaklaştırıcı bir yaşam deneyimi olarak *"çocuklukta asılı kalmak"* demek olan dissosiyasyon, hem uyumu hem de psikopatolojiyi içerisinde varlandıran oldukça olağan reaksiyonlardır. Günümüzün travmatize edici aile ve toplum yapısında, kimliğin stabil ve dinamik bir denge üzerinde fonksiyon görmesi ve görünürdeki tekil algısı, günümüzün modern psikotravmatoloji paradigma ve kuramları açısından büyük bir yanılsamadır. Travmatik yaşantılar ve disfonksiyonel ailelerin yanlış çocuk yetiştirme stilleri, insanların çocukluğunu, gençliğini, yetişkinliğini ve yaşlılığını yani bütün zamanlarını yok edebilmektedir. Psikoterapi sürecini başarıyla tamamlayarak tedavi ettiğim bir "travma: dissosiyatif kimlik bozukluğu" vakasının cümleleri, hem "çocuklukta asılı kalma" sürecini ve disfonksiyonel aileleri hem de neden *"doğru çocuk yetiştirme stilleri"* uygulamamız gerektiğini zihinlerde iz bırakacak şekilde ifade etmektedir[1]:

"Çocuk olmak kaybedeceğini bildiğin ve seni sen yapan insanların sana karşı açtığı acımasız savaşlarda tekrar tekrar mağlup olmak demekti. Mağlup çocuk olmak hiç ağlayamadan bütün acıları çekmek demekti. Asla büyümeme izin vermediler ve bütün otoritelerini hep benim çocuk kalmam üzerine kurdular. Çünkü ben çocuk kaldığım sürece beni kolaylıkla kontrol edebiliyorlardı. Bu nedenle hep yetişkin bir çocuk olarak kaldım ve hiç büyüyüp gelişemedim. Çocuk kalmak daha çok travma ve daha çok kontrol demekti. Artık affetmek bana uzak bir kelimeydi ve yaşamak ölümle eşdeğerdi. Acılar hiç bitmiyor, bitmiyor ve bitmiyordu. Bir yandan çocuk olmak kolay unutabilmek ve acılardan uzaklaşabilmek demekti. Çocuklukta asılı kalmak ise, hep yalnız bırakılmak demekti. Siz benim yaşayamadığım hem çocukluğuma hem de yetişkinliğime ulaşmamı sağladınız, tamamlandım ve artık büyüdüm…"

KAYNAKLAR

1. Öztürk E. Travma ve Dissosiyasyon: Psikotravmatoloji Temel Kitabı. 2. Baskı. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevi. 2020. p.1-399.
2. Öztürk E. Psikotarih, travma ve dissosiyasyon: Çocukluk çağı travmaları, savaşlar ve dissosiyasyonun anamnezi. Öztürk E, editör. Psikotarih. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2020. p.1-21.
3. Öztürk E. Travma ve Dissosiyasyon: Dissosiyatif Kimlik Bozukluğunun Psikoterapisi ve Aile Dinamikleri. 1. Baskı. 2017. p.77-94.
4. Ellenberger HF. The discovery of the unconscious: The history and evolution of dynamic psychiatry 1st ed. New York: Basic Books; 1970. p.280-1.
5. Janet P. The major symptoms of hysteria. 1st ed. Londra & New York: Macmillan; 1907. p.2-92.
6. Van der Hart O, Horst R. The dissociation theory of Pierre Janet. Journal of Traumatic Stress. 1989;2(4):397-412.
7. DeMause L. The psychogenic theory of history. The Journal of Psychohistory. 1997;25(2):112-83.
8. Öztürk E. Psikotarih açısından çocuk yetiştirme tarzları ve çocuk istismarı. Aşıcıoğlu F, Ziyalar N, editörler. Adli Davranış Bilimleri.1.Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2016. p.24-34.
9. Öztürk E, Şar V. "Apparently normal" family: A contemporary agent of transgenerational trauma and dissociation. J Trauma Practice. 2006;4(3-4):287-303.
10. Derin G, Öztürk E. Ruhsal travmanın aktarımında psikotarihsel dinamikler. Öztürk E, editör. Psikotarih. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2020. p.22-32.
11. DeMause L. On writing childhood history. The Journal of Psychohistory. 1998;16(2):135-71.
12. Öztürk E. Psikoterapide travmatik kendilik ve kendileşme. Panel. VIII. Bahar Sempozyumu Özet Kitabı. 14-18 Nisan, Antalya; 2004. p.55-57.
13. Putnam FW, Hornstein E, CederbaumJA, King B, Eastman AL,Trickett PK. A population-level and longitudinal study of adolescent mothers and intergenerational maltreatment. American Journal of Epidemiology. 2015;181(7):496-503.
14. Öztürk E. Dissosiyatif kimlik bozukluğunun psikoterapisi. PsikeDergi. 2009;2:39-49.
15. Öztürk E. Psikotarih Ruhsal Travma ve Dissosiyasyon, Celbiş O, editör. Turaz Akademi 2018. 1. Baskı. Ankara: Akademisyen Kitabevi. 2018; p. 92-106.
16. Öztürk E, Şar V.The trauma-self and its resistances in psychotherapy. J Psychol Clin Psychiatry. 2016;6(6):1-7.
17. DeMause L. The history of child assault. The Journal of Psychohistory. 1990;18(1):1-24.
18. DeMause L. The history of child abuse. The Journal of Psychohistory. 1998;25(3):216-36.
19. DeMause L. Foundations of Psychohistory. Londra: Creative Roots Pub; 1982. p.15-240.
20. DeMause L. Childhood and cultural evolution. The Journal of Psychohistory. 1999;26(3):6-42.
21. Öztürk E. Travma Merkezli Alyans Model Terapi: Dissosiyatif Kimlik Bozukluğunun Psikoterapisi. Öztürk E, editör. Ruhsal Travma ve Dissosiyasyon. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2018. p.31-8.

22. Freyd JJ. Betrayal trauma: Traumatic amnesia as an adaptive response to childhood abuse. Ethics & Behavior. 1994;4(4):307-29.
23. Şar V, Öztürk E. Functional dissociation of the self: A sociocognitive approach to trauma and dissociation. Journal of Trauma & Dissociation. 2007;8(4):69-89.
24. Wilgowicz P. Transmission transgénérationnelle ou vampirisme?. Revue Française de Psychanalyse. 1996;60:1581-2.
25. Mandelstam N. Hope Against Hope. New York: The Modern Library; 1999. p.380-94.
26. Sakarya D, Güneş C, Öztürk E, Şar V. 'Vampirism'in a case of dissociative identity disorder and post-traumatic stress disorder. Psychotherapy and Psychosomatics. 2012;81(5):322-3.
27. Sevinç-Yalçın PS, Öztürk E. Travma sonrası zamanın donması ve travmanın nesiller arası aktarımı. Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi. 2018;3(3):21-8.
28. Egeland B, Susman-Stillman A. Dissociation as a mediator of child abuse across generations. Child Abuse & Neglect. 1996;20(11):1123-32.
29. Öztürk E, Şar V. Somatization as a predictor of suicidal ideation in dissociative disorders. Psychiatry and clinical neurosciences. 2008;62(6):662-8.
30. Masson JF. The Assault on Truth. New York: Farrar, Straus and Giroux; 1984. p.20-280.
31. Masson JF. Son Analiz: Bir Psikanalistin Acı Serüveni. (Çev: Üstün Öngel). İstanbul: Ekin Yayın; 2000. p.5-260.
32. Van der Hart O, Nijenhuis ER, Steele K. The haunted self. New York: Northon & Company; 2006. p.23-169.
33. Hilgard ER. Neodissociation teory. In: Lynn SJ, Rhue JW, eds. Dissociation: Clinical, theoreticaland researchperspectives. New York: Guilford Press; 1994. p.32-51.
34. Janet P. L'automatisme psychologique. Paris: Félix Alcan. 1889.
35. Janet P. Psychological healing. New York: Macmillan. 1925. (Orijinal çalışma: Les médications psychologiques (1919). Paris: Félix Alcan).
36. Hilgard ER. Divided consciousness: Multiple controls in human thought and action. New York: John Wiley & Sons Inc; 1977. p.1-66.
37. Putnam FW. Pierre Janet and modern views of dissociation. Journal of Traumatic Stress. 1989;2(4):413-29.
38. Ross CA, Halpern N. Trauma model therapy: A treatment approach for trauma dissociation and complex comorbidity. Texas: Greenleaf Book Group; 2009. p.55-115.
39. Öztürk E. Dövüş kulübü: Çifte kendilikler, çifte yaşamlar. PsikeDergi. 2009;2:75-83.
40. Cooke MA, Peters ER, Fannon D, Aasen I, Kuipers E, Kumari V. Cognitive insight in psychosis: the relationship between self-certainty and self-reflection dimensions and neuropsychological measures. Psychiatry Research. 2010;178(2): 284-9.
41. DeMause L. The evolution of the psyche and society. The Journal of Psychohistory. 2002;29(3):238-85.
42. Putnam FW. Child development and dissociation. Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America. 1996;5(2):284-300.
43. Şar V, Öztürk E. Stimulus deprivation and overstimulation as dissociogenic agents in postmodern oppressive societies. Journal of Trauma & Dissociation. 2013;14(2):198-212.
44. Shoda YA. Unified framework for the study of behavioral consistency: Bridging person × situation interaction and the consistency paradox. European Journal of Personality. 1999;13(5):361-87.
45. Lönnqvist JE, Leikas S, Paunonen S, Nissinen V, Verkasalo M. Conformism moderates the relations between values, anticipated regret, and behavior. Personality and Social Psychology Bulletin. 2006;32(11):1469-81.
46. Şar V, Öztürk E, Kundakçı T. Psychotherapy of an adolescent with dissociative identity disorder: change in Rorschach patterns. J Trauma and Dissociation. 2002;3(2):81-95.
47. Polivanova KN. Childhood in a changingworld. Journal of Modern ForeignPsychology. 2016;5(2):5-10.
48. Chenail RJ, Reiter MD, Torres-Gregory M, Ilic D. Postmodern Family Therapy. The Handbook of Systemic Family Therapy. 2020;1:417-42.
49. Kellner, D. Popular culture and the construction of postmodern identities. In: Friedman L, ed. Modernity and identity. Oxford: Blackwell; 1992. p.141-77.
50. Öztürk E, Çalıcı C. Modern Toplumda Kimlik, "Siber Dissosiyasyon" ve "Siber Alter": Teorik ve Klinik Bir Yaklaşım. Öztürk E, editör. Ruhsal Travma ve Dissosiyasyon. 1.Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2018. p.39-47.
51. Erikson EH. Identity: Youth and Crisis, New York: Norton. 1968.
52. Hess RD, Handel G. Family worlds: A psychosocial approach to family life. Transaction Publishers; 2016. p.1-16.
53. Elkind D. School and family in the postmodern world. Phi Delta Kappan. 1995;77(1):8.
54. Millett K. Classic and Contemporary Readings in Sociology: Reading 22 The Theory of Sexual Politics. Marsh I, ed. Classic and Contemporary Readings in Sociology. London: Routledge; 1998. p.124-8.
55. Napier NJ. Recreating your self: Help for adult children of dysfunctional families. New York: WW Norton; 1991. p.132-56.
56. Masteller J, Stoop D. Forgiving Our Parents, Forgiving ourselves: Healing Adult Children of Dysfunctional Families. London: Regal; 1997. p.1-370.
57. Kerr ME, Bowen M. Family evaluation. New York: WW Norton & Company; 1988. p.282-338.
58. Kaslow FW. Handbook of relational diagnosis and dysfunctional family patterns. Canada: John Wiley & Sons; 1996. p.523-32.
59. Öztürk E, Erdoğan B, Derin, G. Psychotraumatology and dissociation: A theoretical and clinical approach. Medicine. 2021;10(1):246-54.
60. Allen JG. Traumatic relationships and serious mental disorders. John Wiley & Sons Ltd; 2001. p.161-293.
61. Allen DM. How dysfunctional families spur mental disorders: A balanced approach to resolve problems and reconcile relationships. California: ABC-CLIO; 2010. p.39-58.
62. Karson M, Sparks E. Patterns of child abuse: How dysfunctional transactions are replicated in individuals, families, and the child welfare system. New York: Routledge; 2013. p.1-16.
63. Morelli CP, Couderc P. İkili İlişkilerde Duygusal Manipülasyon. (Çev: Işık Ergüden). 11. Baskı. İstanbul: İletişim yayınları; 2018. p.33-50.
64. Stark CA. Gaslighting, misogyny, and psychological oppression. The Monist. 2019;102(2): 221-35.
65. Yalçın MA, Öztürk E. Cinsel saldırı suçu mağduru kadınlara karşı toplumsal tutumlar ile adil dünya inancı ve çelişik duygulu cinsiyetçiliğin ilişkisi. Türkiye Klinikleri Adli Tıp Dergisi. 2018;15(2):43-51.
66. Manne K. Down Girl: The logic of misogyny. Oxford: Oxford University Press; 2017. p.47.
67. Otero P. Sharenting… should children's lives be disclosed on social media? Archivos Argentinos de Pediatria. 2017;115(5):412-3.
68. Marasli M, Suhendan E, Yilmazturk NH, Cok F. Parents' shares on social networking sites about their children: Sharenting. The Anthropologist. 2016;24(2):399-406.
69. Brosch A. When the child is born into the internet: Sharenting as a growing trend among parents on Facebook. The New Educational Review. 2016;43(1):225-35.
70. Blum-Ross A, Livingstone S. "Sharenting," parent blogging, and the boundaries of the digital self. Popular Communication. 2017;15(2):110-25.
71. McIntosh BJ. Spoiled child syndrome. Pediatrics. 1989;83(1):108-15.
72. Polat YB. Haset, imrenme ve kıskançlık duygu durumlarının ayrıştırılması. Aydın İnsan ve Toplum Dergisi. 2017;3(2):29-42.

73. Foster GM. The anatomy of envy: A study in symbolic behaviour. Current Anthropology. 1972;13:165- 202.
74. De Botton A.Statü Endişesi. (Çev: Ahu Sıla Bayer). İstanbul: Sel Yayıncılık; 2005. p.310-332.
75. Klein M. Haset ve şükran (Çev: O. Koçak, Y. Erten). İstanbul: Metis Yayıncılık; 2014. p.10-45.
76. Simmel G. The metropolis and mental life. In The urban sociology reader. Routledge; 2012. p.37-45.
77. Amin A. Land of Strangers, Cambridge: PolityPress; 2012. p.64-78.
78. Thiranagama S, Kelly T, Forment C. Introduction: Whose civility?.Anthropological Theory. 2018;18(2-3):153-74.
79. Shils E. The virtue of civility: Selected essays on liberalisms, tradition and civil society. Carmel: Liberty Fund; 1997. p.63-102.
80. Condry R, Miles C. Adolescent to parent violence: Framing and mapping a hidden problem. Criminology & Criminal Justice. 2014;14:257-75.
81. Cottrell B. Parent abuse: The abuse of parent by their teenage children. Canada: Health Canada, Family Violence Prevention Unit; 2001. p.3.
82. Öztürk E. Siber Toplumlar ve Siber Hayatlar: Dissosiyojen Bir Ajan Olarak Dijital İletişim Ağları. Öztürk E, editör. Siber Psikoloji. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri. 2020. p.1-13.
83. Calvete E, Orue I, Gámez-Guadix M. Child-to-parent Violence: Emotional and Behavioral Predictors. Journal of Interpersonal Violence. 2013;28(4):755-72.
84. Contreras L, Cano-Lozano. Child-to-parent violence: The role of exposure to violence and its relationship to social-cognitive processing The European Journal of Psychology Applied to Legal Context. 2016;8:43-50.
85. Ibabel, Jaureguizar J, Bentler PM. Risk factors for child-to-parent violence. Journal of Family Violence. 2013;28(5):523-34.
86. Calvete E, Gámez-Guadix M, Orue I. Características familiares asociadas a violencia filio-parental en adolescentes [Family characteristics associated with child-to-parent aggressions in adolescents]. Anales de Psicología. 2014;30(3):1176-82.
87. DeMause L. "Heads and Tails": money as a poison container. The Journal of Psychohistory. 1988;16(1):1.
88. DeMause L. The Social Alter. In Speech given to the Eighteenth Annual Convention of the International Psychohistorical Association, New York. 1995.
89. DeMause L. Historical group-fantasies. The Journal of Psychohistory. 1979;7(1):1-70.
90. Kaşıkçı-Kaba G, Öztürk E. Karara Bağlanan boşanma davalarinin retrospektif incelenmesi: Gaziosmanpaşa örneği. Türkiye Klinikleri Adli Tıp Dergisi. 2018;15(2):52-60.
91. Finkelhor D. Sexually victimized children. New York: Simon and Schuster; 2010. p.83-96.
92. Goodwin J. Sexual abuse: Incest victims and their families. Littleton, MA: J. Wright; 1982. p.145-86.
93. Summit R. Sexual child abuse, the psychotherapist and the team concept. Dealing with sexual child abuse. 1978;2:19-33.
94. Herman J. Recognition and treatment of incestuous families. International Journal of Family Therapy. 1983;5(2):81-91.
95. Herman J. Father-daughter incest. In: Wilson JP, Raphael B, eds. International Handbook of Traumatic Stress Syndromes. Boston: Springer; 1993.p. 593-600
96. Taylor SC, Norma C. The ties that bind: Family barriers for adult women seeking to report childhood sexual assault in Australia. Women's Studies International Forum. 2013;37:114-24.
97. Janet P. Histerinin Ana Semptomları. (Çev: Burcu Tümkaya). 1. Baskı. İstanbul: Pinhan Yayıncılık; 2020. p.63-80.
98. Brand BL. What we know and what we need to learn about the treatment of dissociative disorders. Journal of Trauma & Dissociation. 2012;13:387-96.
99. Özdemir O. Psikiyatride tanıya yardımcı bir araç: Sezgi. Düşünen Adam. 2012;25(3):283.
100. Öktem Ü. Descartes, Kant, Bergson ve Husserl'de sezgi. DTCF Dergisi. 2000;40(1-2):159-88.
101. Altunışık MA. Shaftesbury'de ahlakın temeli: Ahlak duygusu. Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. 2020;(48):335-62.
102. Shaftesbury AAC. 3rd Earl of. The Life, Unpublished Letters, and Philosophical Regimen of Anthony, Earl of Shaftesbury. Rand B, ed. London and New York: Swan Sonnenschein & The Macmillan; 1900.